

2019

OCENA EFEKTÓW DZIAŁAŃ RPO-L2020
REALIZOWANYCH W RAMACH OSI
PRIORYTETOWEJ 7 RÓWNOWAGA SPOŁECZNA

Badanie pn. „Ocena efektów działań RPO – L2020 realizowanych w ramach Osi Priorytetowej 7 Równowaga Społeczna”.

Opole, wrzesień, 2019 r.

Streszczenie

Niniejsze badanie dotyczące oceny efektów działań RPO-L2020 realizowanych w ramach Osi Priorytetowej 7 Równowaga Społeczna wykonane zostało w okresie lipiec-wrzesień 2019 r. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego przez firmę badawczą Openfield Sp. z o.o. **Głównym celem badania była pogłębiona analiza zjawiska wykluczenia społecznego na terenie województwa lubuskiego oraz ocena wpływu działań RPO-L2020 na jego zmniejszenie, w tym szczególnie na aktywizację społeczno-zawodową osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz wzrost dostępności usług społecznych.**

Założenia metodologiczne

Udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze możliwe było dzięki zastosowaniu zróżnicowanej metodologii badania, uwzględniającej wykorzystanie zarówno metod jakościowych jak i ilościowych, ale także techniki analizy danych zastanych. W badaniu techniką wywiadu pogłębionego udział wzięli przedstawiciele: IZ RPO, ZIT MOF ZG, ROPS w Zielonej Górze, Ośrodka Pomocy Społecznej, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie. Zrealizowano również trzy wywiady techniką zogniskowanego wywiadu grupowego, w których udział wzięli przedstawiciele OPS, PCPR oraz NGO i CIS, dla każdej z grup dedykowane było osobne spotkanie. Wśród technik ilościowych zrealizowano badania kwestionariuszowe CAWI z Beneficjentami OP 7 RPO-L2020 – 57 ankiet, badania techniką PAPI/CAPI z uczestnikami projektów - 367 ankiet, badanie metodą kontrfaktyczną z wykorzystaniem techniki PAPI – 250 ankiet (po 125 w grupie OPS korzystających ze wsparcia i niekorzystających ze wsparcia). Technikami wspierającymi proces badawczy były ponadto – panel ekspertów, warsztat rekomendacyjny, analiza SWOT oraz Case study.

Zjawisko wykluczenia społecznego w województwie lubuskim

Przeprowadzone badania wykazały, iż zjawisko wykluczenia społecznego w województwie lubuskim, rozumiane jako nieuczestniczenie bądź niezdolność do uczestnictwa jednostek w ważnych aspektach życia zbiorowego, podlegało istotnym zmianom w latach 2013-2019. Na skutek uwarunkowań społeczno-gospodarczych zjawisko wykluczenia społecznego uległo ograniczeniu. Poprawa koniunktury gospodarczej i powiązany z tym spadek liczby bezrobotnych sprawiły, iż problem bezrobocia coraz rzadziej staje się źródłem wykluczenia społecznego. Trzeba jednocześnie mieć na uwadze fakt, że pogorszyła się sytuacja zatrudnieniowa kobiet i osób starszych (55 lat i więcej). Udział obu grup w ogólnej populacji bezrobotnych dość wyraźnie wzrósł na przestrzeni ostatnich lat. Ryzyko wystąpienia zagrożenia z powodu wykluczenia społecznego jest w tych grupach dosyć wysokie. Efektem ożywienia gospodarczego połączony ze wzrostem przeciętnych wynagrodzeń brutto (w latach 2013-2018 odnotowano wzrost wynagrodzeń na poziomie 29%, przy relatywnie niewielkim poziomie inflacji) było ograniczenie sfery ubóstwa w regionie. Od kwietnia 2016 roku dodatkowym bodźcem stymulującym poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych jest rządowy Program Rodzina 500 plus. W ramach badań ustalono, że ubóstwo – obok bezrobocia – jest determinantą, której oddziaływanie na zjawisko wykluczenia społecznego uległo osłabieniu. Ważnym ustaleniem wynikającym z badań jest to, iż czynniki demograficzne warunkują zjawisko wykluczenia społecznego, a ich rola w tym zakresie będzie zwiększać się w kolejnych dekadach. Wynika to z faktu, iż populacja województwa lubuskiego doświadcza procesu starzenia się. Najgorzej prezentuje się sytuacja w Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. W obu miastach odsetek osób w wieku poprodukcyjnym jest najwyższy (oscyluje w granicach 30%). Niekorzystnie prezentuje się też sytuacja pod względem struktury gospodarstw domowych (dominują gospodarstwa jedno- i dwuosobowe). Ponadto, co czwarta rodzina mieszkająca w analizowanym województwie ma status rodziny niepełnej (w takiej rodzinie brakuje jednego z rodziców). Brak rodzica nie pozostaje bez wpływu na sytuację materialną, społeczną, psychologiczną członków rodziny. Należy też zauważyć, iż spada w regionie liczba

zawieranych małżeństw (upowszechnia się niesformalizowany model związków). Jak wynika z badania, źródłem wykluczenia społeczną są również czynniki zdrowotne, w tym czynniki dotyczące zdrowia psychicznego. W tym obszarze należy spodziewać się, iż czynniki te pozostaną w dłuższej perspektywie czasowej istotną determinantą zjawiska wykluczenia społecznego.

Logika wsparcia w ramach OP 7 RPO-L2020

Wsparcie w ramach Osi Priorytetowej 7 RPO-L2020 jest ukierunkowane na budowanie równowagi społecznej w regionie poprzez ograniczanie zjawiska wykluczenia społecznego oraz poprawianie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych. Oś 7 opiera się na kilku Działaniach/Poddziałaniach, które wpisują się w dwa główne obszary: wykluczenia społecznego (Działania 7.1, 7.2, 7.3 oraz Poddziałania 7.4.1, 7.4.2 i 7.6.1) oraz usług społecznych (Działanie 7.5).

Zakres wsparcia

Zakres oferowanego wsparcia w ramach wszystkich badanych obszarów był zgodny z założeniami programu. Beneficjenci mieli jednak możliwość indywidualnego podejścia do realizowanych przez siebie projektów. W zależności od indywidualnych potrzeb uczestników dobierano odpowiednie narzędzia wsparcia (porady psychologa, odpowiednio dopasowane kursy, poradnictwo zawodowe, itp.). Wyniki badania pokazują, iż co do zasady katalog usług oferowany we wszystkich działaniach i poddziałaniach jest wystarczający. Sama trafność oferowanego wsparcia oceniana jest pozytywnie, gdyż działania zrealizowane we wszystkich badanych obszarach ocenione zostały jako dopasowane do potrzeb odbiorców. Niemniej jednak badania ujawniają, że dokonana diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej regionu przed rokiem 2014 zdezaktualizowała się względem kolejnych 2-3 lat, kiedy to rozpoczęła się realizacja projektów w Osi 7. Obecnie skala problemu bezrobocia jest zdecydowanie niższa. Jeszcze w 2013 roku bezrobocie w regionie wynosiło 15,7% i było ono wyższe o 2,3 punkty proc. od średniej krajowej, natomiast na koniec 2018 roku osiągnęło poziom 5,8%, zrównując się tym samym ze średnią krajową. Ponadto, zmianie uległa również liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w regionie, zmieniły się również wskaźniki dotyczące ubóstwa relatywnego w województwie. Pokazuje to ogromną zmianę sytuacji społeczno – gospodarczej regionu, co ma istotny wpływ na możliwość dopasowania oferowanego wsparcia do potrzeb jego odbiorców. Wciąż w systemie pozostają osoby bezrobotne, ale należy mieć na uwadze, iż jak to wskazywali beneficjenci OPS czy PCPR, wielowymiarowość problemów jakie ich dotyczą, często uniemożliwia im podjęcie pracy, pomimo przejścia przez cały program wsparcia. Należy zatem ocenić, iż wsparcie zostało trafnie dobrane do potrzeb zidentyfikowanych w obszarze równowagi społecznej, jednak nagła zmiana sytuacji – społeczno gospodarczej znacznie zmniejszyła skalę problemów.

Efekty wsparcia

łącznie, według danych na koniec lipca 2019 r. zostały zrealizowane bądź są w trakcie realizacji projekty na kwotę wkładu UE równą 197 950 714,04 zł, co stanowi 67% zaplanowanej alokacji¹. Najwięcej pieniędzy przeznaczono dotychczas, na realizację zadań w ramach Poddziałania 7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra – 92% wykorzystanej alokacji, najmniej - na Działanie 7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej – 27% przyznanej alokacji. W Poddziałaniu 7.4.2 oraz 7.6.1, pozostają niewielkie kwoty alokacji do wykorzystania, w porównaniu do Działania 7.1, gdzie pozostało jeszcze 73% niewykorzystanych środków. W pozostałych przypadkach można zauważyć, iż wciąż dostępne są znaczne środki. W ramach Poddziałania 7.4.1 pozostało 50% środków oraz dla Działań 7.2 oraz 7.3 pozostało odpowiednio 33% oraz 36% środków. Istotna kwota dostępna jest również dla Działania 7.5, w tym przypadku wciąż dostępnych jest 24% środków. Warto zwrócić uwagę, iż w przypadku Działania

¹ Alokacja środków uwzględnia tylko dofinansowanie UE w wysokości 85%, pozostałe 15% stanowią środki krajowe (budżet państwa i wkład własny beneficjenta).

7.5 na koniec czerwca 2019 r. podpisano umowy na realizację łącznie 26 projektów, czyli o 15 więcej niż na koniec grudnia 2018 r. Może to wpłynąć na zwiększenie poziomu realizacji wskaźników, ale także świadczy o wysokim zainteresowaniu w realizacji projektów w tym obszarze. Poziom realizacji wskaźników do końca 2023 r. w wielu przypadkach może być zagrożony. Wśród projektów, które znajdują się na liście projektów realizowanych w ramach RPO - L2020 w latach 2014-2020² znaczna część (72% projektów) zakończona zostanie w roku 2019 lub później. Zakończenie projektu nie jest jednoznaczne z opuszczeniem przez uczestnika programu, ale umożliwia oszacowanie możliwych do pojawienia się efektów. W obecnie podawanych wartościach wskaźników znajdują się informacje jedynie z ok. pozostałych 28% projektów, które zakończyły się do końca 2018 r.

Wsparcie w ramach OP 7 Równowaga społeczna oferowane jest w obszarze aktywnej integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, usług społecznych oraz wsparcia sektora ekonomii społecznej. Uczestnicy projektów potwierdzili, iż wsparcie, jakie im zaoferowano w dużej mierze odpowiadało na ich potrzeby. Poziom dopasowania zaoferowanego wsparcia w odniesieniu do potrzeb uczestników projektów w większości przypadków oceniony został jako bardzo dobry lub dobry. Odpowiedzi średnie lub negatywne stanowiły zdecydowaną mniejszość. Zdaniem badanych beneficjentów projektów w Działaniu 7.5 katalog oferowanych usług jest wystarczający wobec potrzeb jednostki i grup odbiorców (12 na 16 osób wskazało, iż stopień dopasowania jest duży lub bardzo duży). Jak zauważają badani, największe potrzeby w obszarze świadczenia usług społecznych wynikają z takich problemów, jak niepełnosprawność czy zmiany demograficzne. Można zatem potwierdzić, iż oferowane wsparcie trafnie odpowiada na te potrzeby. Beneficjenci projektów dotyczących realizacji usług społecznych podobnie jak pozostali pozytywnie oceniają wpływ realizowanych projektów na obszar, którego dotyczą ich projekty. 14 na 16 badanych uznało, że realizowane przez nich usługi przyczyniają się w bardzo dużym lub dużym stopniu do poprawienia dostępu do usług społecznych w regionie. Zdecydowana większość badanych realizujących projekty w ramach Osi 7 RPO – L2020 oceniła wpływ ich projektu na zmniejszanie zjawiska wykluczenia społecznego lub poprawę dostępu do usług społecznych jako wysoki lub bardzo wysoki.

Dodatkowo zmierzono efekty w postaci zmiany sytuacji społeczno-zawodowej uczestników projektów realizowanych w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 oraz poddziałaniu 7.6.1. Uczestnicy projektów biorący udział w ankiecie najczęściej wskazywali, że ich sytuacja raczej się poprawiła – 68,3%, rzadziej odpowiadano, że uległa zdecydowanej poprawie – 22% odpowiedzi lub pozostała bez zmian – 9,8% odpowiedzi. Wyniki te mogą odzwierciedlać sytuację uczestników, którzy pomimo otrzymanej pomocy w projekcie, nadal mogą potrzebować podobnych działań w przyszłości, gdyż złożoność ich problemów, może wymagać dłuższego procesu reintegracji. Podobną ocenę obserwujemy w odniesieniu do działań z obszaru realizacji usług społecznych. W tym przypadku 68,8% badanych wskazało, że sytuacja odbiorców końcowych usług społecznych oferowanych w ramach projektu raczej się poprawiła, a 31,2%, że zdecydowanie się poprawiła. Ponownie, pula osób wskazujących na niepełną poprawę sytuacji może reprezentować istniejące potrzeby w realizacji wsparcia.

Badani uczestnicy projektów mogli wskazać wszystkie efekty, jakie osiągnęli dzięki udziałowi w projekcie. Za najczęstsze zostały uznane te, które mieszczą się w przedziale od 29,2% do 67,0% odpowiedzi. Można zatem wymienić, iż najczęściej uzyskiwanymi efektami były: nabywanie nowych umiejętności, zwiększanie samodzielności życiowej, poprawa stanu zdrowia psychicznego, uzyskanie kwalifikacji, poprawa sytuacji rodzinnej.

Analiza metodą kontrfaktyczną nie wykazała wpływu wsparcia udzielonego ośrodkom pomocy społecznej w ramach RPO-L2020 na poprawę jakości i efektywności świadczonych usług na rzecz osób

---

² baza SL2014.

zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w porównaniu z instytucjami, które nie korzystały ze środków Programu. Wynika to z faktu, iż realizowane projekty przekładają się w dużej mierze na bezpośrednią pomoc dla uczestników projektów, a niekoniecznie na funkcjonowanie samych jednostek. Biorący udział w badaniu klienci OPS korzystali przede wszystkim ze wsparcia w postaci wypłaty zasiłków, a na to działanie wpływu nie mają realizowane projekty. W obu przypadkach jakość oferowanych usług przez OPS została oceniona bardzo pozytywnie.

Dokonana ocena efektywności kosztowej realizowanych projektów pokazuje, iż w odniesieniu do wsparcia udzielanego w OP 7 koszty są mniej więcej zbliżone. Jedynie koszty na uczestnika w Poddziałaniu 7.6.1 znacznie odbiegają od pozostałych działań/poddziałania, ale zakres wsparcia w tym poddziałaniu znacznie różni się kosztami od wsparcia oferowanego w pozostałych działaniach/poddziałaniach poddawanych analizie. Warto podkreślić, iż w wielu przypadkach projekty nadal są w realizacji lub są rozliczane. Również poziom realizacji wskaźników na moment badania jest tylko wartością wyliczaną z deklarowanych wartości w projektach lub na podstawie wskaźników osiągniętych do momentu, w którym zostały wygenerowane. Dokonane analizy mają jedynie wartość szacunkową i pokazują tło realizacji projektów i kosztów jakie generują. Obliczenia bazują na liczbie wspartych osób, która może ulec zmianie do końca realizacji projektu i należy oczekiwać w przyszłości istotnych zmian w tym zakresie.

Bariery w realizacji projektów z obszaru włączenia społecznego

Z informacji uzyskanych zarówno od IZ RPO-L2020, jak i od Beneficjentów wynika, że bardzo poważną barierą w realizacji projektów było zrekrutowanie odbiorców wsparcia. Problemy z procesem rekrutacji brały się z niskiego poziomu motywacji grup docelowych do wzięcia udziału w projektach, czemu sprzyjały aktualne uwarunkowania społeczno-gospodarcze, w tym niska stopa bezrobocia oraz obniżenie się sfery ubóstwa w regionie (m.in. na skutek realizacji Programu Rodzina 500 Plus).

Z opisanym wyżej problemem powiązany był inny, związany z osiągnięciem zakładanych wartości docelowych wskaźników w ramach projektów. Z punktu widzenia IZ RPO-L2020 trudności te wystąpiły na skutek braku dyscypliny u samych odbiorców wsparcia, którzy przedwcześnie kończyli udział w projekcie, a w niektórych sytuacjach z przeszacowania wartości docelowych wskaźników przez samych Beneficjentów. Beneficjenci podnosili niekorzystny wpływ czynników społeczno-gospodarczych, ale też zwracali uwagę na trudność w zrozumieniu sposobu wyliczania wartości wskaźników mierzących efektywność społeczno-zatrudnieniową. Beneficjenci podkreślali też, że niektóre wskaźniki są zbyt rygorystyczne, aby odzwierciedlić rzeczywiste efekty, jakie udało się osiągnąć w wymiarze zatrudnieniowym.

Poważną barierą – co potwierdzają obserwacje IZ RPO oraz Beneficjentów – okazało się stosowanie procedur zamówień publicznych, które obarczone są licznymi rygorami i wymogami. Z punktu widzenia IZ RPO, Beneficjenci nie przykładali odpowiedniej wagi do zapoznania się z istniejącymi wytycznymi. Z kolei Beneficjenci podkreślali, że wymogi ulegały zmianom, a ponadto istniejące zapisy nie były dla nich zrozumiałe.

Część Beneficjentów (np. OPS i PCPR) miała trudność w dostosowaniu się do wymogu, aby projekty realizowane w OP 7 łączyły komponent reintegracji społecznej z komponentem reintegracji zawodowej.

Potrzeby w zakresie wsparcia podmiotów z obszaru włączenia społecznego

Z badania potrzeb instytucji realizujących wsparcie na rzecz osób z obszaru wykluczenia społecznego wynika, że:

- Przedstawiciele ośrodków pomocy społecznej wskazywali na potrzebę realizacji takich działań jak: usługi zdrowotne, usługi asystenckie, terapia uzależnień, wsparcie psychologiczne i rozwój kompetencji społecznych. Zasugerowano jednocześnie rezygnację z realizacji wsparcia zakładającego reintegrację zawodową.
- Zdaniem przedstawicieli powiatowych centrów pomocy rodzinie konieczne jest wsparcie na realizację takich usług wsparcia jak: reintegracja społeczna, usługi zdrowotne, wsparcie pieczy zastępczej i usługi społeczne. Zasugerowano jednocześnie rezygnację z realizacji wsparcia zakładającego reintegrację zawodową.
- Wsparcie dla OWES powinno obejmować te rodzaje wsparcia, które są realizowane obecnie (usługi animacyjne, inkubacyjne, szkoleniowe, doradcze itp.), z tą tylko różnicą, iż większy nacisk powinien być położony na wsparcie już istniejących przedsiębiorstw społecznych (ewentualnie ekonomizacja działających fundacji i stowarzyszeń), a nie finansowanie powstawania nowych spółdzielni.
- Nie wszystkie podmioty reintegracyjne typu KIS/CIS posiadają potencjał finansowy do samodzielnego funkcjonowania i realizowania działań z obszaru reintegracji społeczno-zawodowej. Jedynie CIS finansowane z budżetu jednostek samorządu terytorialnego mogłyby dalej realizować swoje cele statutowe. Wygaszenie programów wspierających działalność KIS/CIS na poziomie regionalnym i krajowym poważnie zagroziłoby dalszemu istnieniu tych instytucji.
- Wsparcie dla CIS powinno być ukierunkowane na rozwój opieki psychologicznej dla uczestników projektów.

Abstract

This study concerning the evaluation of the effects of ROP-L2020 measures executed as part of the Priority Axis 7 Social Balance was conducted between July and September 2019 based on the commission of the Lubuskie Voivodeship Marshal's Office by Openfield Sp. z o.o research company. **The main purpose of the study was an in-depth analysis of the social exclusion phenomenon in the Lubuskie Voivodeship and evaluation of the impact of ROP-L2020 measures on its reduction, including especially social and occupational activation of persons at risk of poverty and social exclusion as well as increase in social services availability.**

Methodological assumptions

Providing the answer to the research questions was possible thanks to the use of a various study methodology taking into consideration application of both qualitative and quantitative methods, but also techniques of existing data analysis. The study using the in-depth interview technique featured participation of the following representatives: ROP Managing Authority, Regional Centre for Social Policy in Zielona Góra, Social Assistance Centre, Powiat Family Assistance Centre. The study also featured three focused group interviews, which included participation of SAC, PFAC representatives as well as NGOs and Social Integration Centres, with separate meetings for each group. The quantitative techniques featured CAWI survey studies with the Beneficiaries of PA 7 ROP-L2020 – 57 surveys, PAPI/CAPI technique studies with project participants - 367 surveys, counterfactual study using the PAPI technique – 250 surveys (125 in the groups of SACs using and not using assistance each). The study supporting techniques also featured: an experts' panel, recommendations workshop, SWOT analysis and Case study.

Social exclusion phenomenon in the Lubuskie Voivodeship

The conducted studies demonstrated that the social exclusion phenomenon in the Lubuskie Voivodeship, understood as individuals' lack of participation or inability to participate in important collective life aspects, was subject to substantial changes in 2013-2019. The social exclusion phenomenon was reduced due to social and economic circumstances. The improvement of the economic situation and the related reduction in unemployment resulted in the fact that the unemployment issue is more rarely the reason for social exclusion. It is also necessary to note that the employment situation of women and elderly (age of 55 and more) worsened. The share of both groups in the overall unemployed population has increased quite clearly in the recent years. The risk of danger due to social exclusion is quite high in those groups. The effect of economic revival combined with an increase in average gross wages (in 2013-2018, we reported an increase in wages of 29%, with a relatively low level of inflation) was the reduction of poverty in the region. From April 2016, an additional stimulus contributing to the improvement of the financial condition of households was the government's 500+ Programme. It was ascertained during the studies that poverty – aside from unemployment – was the determinant, the effect of which on the social exclusion phenomenon became reduced. An important finding resulting from the studies was the fact that demographic factors contribute to social exclusion and their related role will increase in the next decades. This results from the fact that the Lubuskie Voivodeship's population experiences ageing. The situation is worst in Zielona Góra and Gorzów Wielkopolski. In both cities, the share of persons at their retirement age is the highest (around 30%). The situation of the households' structure is also unfavourable (single-person and two-person households are dominant). Furthermore, every fourth family living in the analysed Voivodeship is a single-parent family. The lack of a parent affects the financial, social and mental condition of the family members. It is also necessary to note that the number of marriages in the region is declining (a non-formal relationships model is becoming the norm). The study shows that

social exclusion is also caused by health factors, including mental health factors. It is anticipated that these factors will remain an important determinant for social exclusion in the long-term perspective.

Logic of support provided as part of the PA 7 ROP-L2020

The support provided as part of the Priority Axis 7 ROP-L2020 is aimed at building social balance in the region by limiting social exclusion and improve access to high-quality social services. Axis 7 is based on several Measures/Submeasures which concern two major areas: social exclusion (Measures 7.1, 7.2, 7.3 and Submeasures 7.4.1, 7.4.2 and 7.6.1) as well as social services (Measure 7.5).

Scope of support

The scope of the support offered as part of all of the studied areas complied with the programme's assumptions. The Beneficiaries were however allowed to have an individual approach to the projects they executed. Depending on individual needs of the participants, adequate support tools were selected (psychologist's advice, adequate courses, vocational advice, etc.). The study results demonstrate that the service catalogue offered in all measures and submeasures is, in principle, sufficient. The adequacy of the offered support is evaluated as positive, because the measures executed in all studied areas were assessed as adapted to the recipients' needs. Nevertheless, the studies show that the assessment of the region's social and economic situation prior to 2014 became out-dated in relation to the next 2-3 years, when the Axis 7's projects commenced. Currently, the scale of the unemployment issue is substantially smaller. In 2013, unemployment in the region amounted to 15.7% and was higher by 2.3 percentage points than the national average, whereas at the end of 2018, unemployment amounted to 5.8%, thereby becoming equal with the national average. Furthermore, the number of persons at the risk of poverty or social exclusion in the region changed, so did the indicators concerning relative poverty in the Voivodeship. This shows an immense change in the region's social and economic situation, which has substantial impact on the ability to adapt the offered support to the needs of its recipients. The system still featured unemployed, but it is necessary to note that, as specified by the SAC or PFAC Beneficiaries, the multidimensionality of the issues experienced by them often prevents them from taking up work, despite going through the entire support programme. It is therefore necessary to assess that the support was adequately selected for the identified needs in the social balance area, however a sudden change in the social and economic situation substantially reduced the scale of the issues.

Effects of support

According to the data as of the end of 2019, projects for the total amount of EU contribution of PLN 197,950,714.04 were completed or in progress, which constitutes 67% of the planned allocation³. Most money was thus far allocated for the execution of tasks as part of Submeasure 7.4.2 Active inclusion as part of social integration entities executed by ITI Zielona Góra – 92% of allocation, the least - for Measure 7.1 Active integration programmes executed by social assistance centres – 27% of allocation. Submeasures 7.4.2 and 7.6.1 feature small allocation amounts for use, in contrast to Measure 7.1, which features 73% of unused resources. It is possible to note that substantial resources are available in other cases. Submeasure 7.4.1 features 50% of resources, while Measures 7.2 and 7.3 feature 33% and 36% of resources, respectively. A substantial amount is also available for Measure 7.5, i.e. 24% of resources is still available. It is worth noting that in the case of Measure 7.5, as of the end of June 2019, agreements were concluded for a total of 26 projects, i.e. 15 more than at the end of December 2018. This can contribute to improving the indicators' execution rate, but also shows the large interest in executing related projects. The indicators' execution rate can be threatened in many

---

³ The allocation of resources only features UE subsidies of 85%, while the other 15% are domestic resources (state budget and the beneficiary's own contribution).

cases until the end of 2023. Among the projects listed as part of the ROP - L2020 for 2014-2020⁴, most of them (72% of projects) will be concluded in 2019 or later. A project's conclusion does not mean that the participant will leave the programme, but it allows for estimating the possible effects. The currently provided indicator values feature information from approx. 28% remaining projects that were concluded as of the end of 2018.

The support as part of PA 7 Social balance offered in the area of active integration of persons at the risk of social exclusion, social services and supporting the social economy sector. The project participants confirmed that the support offered to them largely met their needs. The level of adaptation of the offered support in relation to the project participants' needs was assessed in most cases as very good or good. Average or negative responses were a small minority. According to the surveyed beneficiaries of the Measure 7.5 projects, the catalogue of the services offered is sufficient in terms of individual recipients' and recipient groups' needs (12 in 16 persons answered that the adaptation level is high or very high). The respondents note that the greatest needs in terms of social services provision result from such issues as disability or demographic changes. It can therefore be confirmed that the offered support meets these needs. The beneficiaries of projects concerning social services provision, as others, positively evaluate the impact of the executed projects on the area covered by their projects. Fourteen in sixteen respondents deemed the services provided by them contribute to a very large or large degree to improving access to social services in the region. The vast majority of respondents executing projects as part of Axis 7 ROP – L2020 assessed the impact of their projects on reducing social exclusion or improving access to social services as high or very high. In addition, effects in the form of a change in the social and occupational situation of the participants of projects executed in Measures 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 and Submeasure 7.6.1 were measured. The surveyed project participants most often noted that their situation has probably improved – 68.3%, it was more rarely said that the situation improved substantially – 22%, or remained unchanged – 9.8%. These results can reflect the situation of participants who, despite the project's support, are still in need of similar measures in the future, because the complexity of their problems can require a longer reintegration process. A similar evaluation can be observed in relation to measures concerning social services provision. In this case, 68.8% of respondents noted that the situation of the end recipients of the social services offered as part of the project probably improved, while 31.2% – that it surely improved. Again, the number of persons indicating an incomplete improvement of their situation can represent the existing support needs.

The surveyed project participants were able to specify all effects achieved thanks to participation in the project. The most common were those falling in the range between 29.2% and 67.0% of responses. It is therefore possible to mention that the most often effects achieved were as follows: acquisition of new skills, improvement in self-reliance, improvement in mental health condition, acquisition of competencies, improvement in family situation.

The counterfactual method analysis did not demonstrate any impact of the support provided to social assistance centres as part of the ROP-L2020 on the quality and effectiveness of the services provided to persons at the risk of poverty and social exclusion when compared to institutions which did not utilise the Programme's resources. This results from the fact that the executed projects translate mostly to direct support for project participants and not necessarily on the functioning of the entities themselves. The surveyed CAS clients mainly used support in the form of welfare and this measure is not affected by the executed projects. In both cases, the quality of the service offered by SACs was evaluated very positively.

The evaluation of the executed projects' cost-effectiveness shows that in relation to support provided in PA 7, the costs are more or less similar. Only in Submeasure 7.6.1, the costs per participant substantially deviate from other measures/submeasures, but the support scope in this submeasure differs significantly in terms of costs from the support offered on other analysed

---

⁴SL2014 database.

measures/submeasures. It is worth noting that in many cases, the projects are still in progress or are under settlement. The achievement of the indicators at the time of the survey is only a value estimated from the values declared in the projects or based on indicators achieved at the time they were generated. The conducted analyses are only estimated and demonstrate the background of the execution of projects and the costs generated by them. The calculations are based on the number of supported persons, which can change at the end of the project's execution and substantial changes are expected in this scope.

Barriers in social exclusion projects' execution

The information obtained from both the Managing Authority of ROP-L2020 and the Beneficiaries demonstrates that a very serious barrier in project execution was the recruitment of support recipients. The recruitment issues were a result of the low level of motivation of the target groups to take part in the projects, which was affected by the current social and economic conditions, including the low unemployment rate and reduction in the region's poverty (due to the 500+ Programme, among others).

The aforementioned issue was related to a different one concerning the achievement of the target indicators assumed in the projects. In the RPO-L2020 Managing Authority's opinion, the difficulties occurred due to the lack of discipline of the support recipients, who finished their project participation prematurely and in some situations from overestimation of the target indicator values by the Beneficiaries themselves. The Beneficiaries mentioned the disadvantageous impact of social and economic factors, but also noted the difficulty in understanding the method of estimating the indicators that measured the social and employment effectiveness. The Beneficiaries furthermore emphasised that some indicators are too strict to reflect the actual effects achieved in the employment area.

A serious barrier – confirmed by the ROP's Managing Authority's and Beneficiaries' observations – was the application of public procurement procedures which are burdened with numerous rigours and requirements. In the ROP Managing Authority's opinion, the Beneficiaries paid insufficient attention to getting acquainted with the existing guidelines. On the other hand, the Beneficiaries emphasised that the requirements were changed and that the existing entries were incomprehensible.

Some Beneficiaries (e.g. SAC and PFAC) had difficulties in adapting to the requirement for projects executed as part of the PA 7 to combine social reintegration with occupational reintegration.

Needs in terms of supporting social inclusion entities

The studies of needs of the institutions providing support for persons in terms of social exclusion demonstrate that:

- Social assistance centres' representatives specified the need to execute such measures as: healthcare services, assistance services, addiction therapy, mental assistance and development of social skills. It was also suggested to abandon support assuming occupational reintegration.
- In the poviat family assistance centres' representatives' opinion, it is necessary to provide support for such services as: social reintegration, healthcare services, foster care support and social services. It was also suggested to abandon support assuming occupational reintegration.
- Support for the Social Economy Support Centres should cover the support types provided currently (animation, incubation, training, advisory services, etc.), however more emphasis should be put on supporting already existing social enterprises (or economisation of acting foundations and associations), not on funding the creation of new cooperatives.
- Not all Social Integration Club/Social Integration Centre type reintegration entities have the financial potential to function independently and execute measures concerning social and occupational integration. Only Social Integration Clubs funded from the budget of local government units could still perform their statutory objectives. The extinction of programmes

supporting the SIC/SIC activity regionally and nationally would be a serious threat for further existence of these institutions.

- The support for Social Integration Centres should be focused on developing mental care for the projects' participants.

Wykaz skrótów

CATI	Ankieta telefoniczna
CAWI	Ankieta internetowa
CIS	Centra Integracji Społecznej
DR	Analiza danych zastanych
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
FE	Fundusze europejskie
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony
IOK	Instytucja Organizująca Konkurs
IP	Instytucja Pośrednicząca
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KE	Komisja Europejska
KEW	Kluczowy Etap Wdrażania
KOP	Komisja Oceny Projektów
KM	Komitet Monitorujący
LRPO	Lubuski Regionalny Program Operacyjny 2007-2013
NGO	Organizacja pozarządowa
OP	Oś Priorytetowa
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PI	Priorytet inwestycyjny
PO	Program Operacyjny
PO KL	Program Operacyjny Kapitał Ludzki na lata 2007 - 2013
PO WER	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 -2020
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO - L2020	Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020
SzOOP	Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych
TBE	Ewaluacja oparta na teorii
UE	Unia Europejska
UP	Umowa Partnerstwa
WnD	Wniosek o dofinansowanie
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy
WLWK	Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych
ZIT – MOF ZG	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Zielona Góra

Spis treści

Streszczenie	1
Abstract	6
Wykaz skrótów.....	11
Spis treści.....	12
1. Wprowadzenie.....	13
1.1. Cel badania	13
1.2. Zakres badania.....	14
1.3. Założenia metodologiczne	15
2. Wyniki badania	19
2.1. Zjawisko wykluczenia społecznego w województwie lubuskim	19
2.1.1. Uwarunkowania strategiczne.....	19
2.1.2. Diagnoza zjawiska wykluczenia społecznego w województwie lubuskim	24
2.1.3. Kierunki zmian zjawiska wykluczenia społecznego w regionie.....	42
2.1.4. Instytucje działające na rzecz osób z obszaru wykluczenia społecznego	44
2.2. Logika wsparcia w ramach Osi 7 RPO-L2020.....	49
2.3. Podsumowanie i wnioski.....	52
2.4. Obszar wykluczenia społecznego	54
2.4.1. Zakres wsparcia.....	54
2.5. Podsumowanie i wnioski.....	66
2.6. Efekty wsparcia	68
2.6. Podsumowanie i wnioski.....	98
2.6.1. Bariery w realizacji projektów z obszaru włączenia społecznego.....	99
2.7. Podsumowanie i wnioski.....	106
2.7.1. Potrzeby w zakresie wsparcia podmiotów z obszaru włączenia społecznego.....	108
2.8. Podsumowanie i wnioski.....	112
2.9. Aneksy.....	113
2.9.1. Podsumowanie wyników badania i wnioski	113
2.9.2. Analiza SWOT.....	117
2.9.3. Tabela rekomendacji.....	118
2.9.4. Case study.....	122
2.9.5. Typy projektów możliwe do realizacji w ramach OP 7.	131
2.9.6. Typ beneficjenta oraz grupa docelowa projektów w OP7 Równowaga Społeczna.	134
2.9.7. Beneficjenci wsparcia OP 7 Równowaga społeczna	138

1. Wprowadzenie

Dotychczasowa interwencja Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) uwidoczniała konieczność skutecznej koncentracji i intensyfikacji działań polegających na zmniejszeniu obszarów wykluczenia społecznego i niwelowaniu dysproporcji społecznych. Wyzwaniem pozostaje użyteczność wsparcia, tym samym dopasowanie usług do potrzeb osób wykluczonych społecznie bądź zagrożonych ubóstwem. W ramach RPO-L2020 wsparcie takich osób znajduje się w Osi Priorytetowej 7 Równowaga Społeczna współfinansowanej ze środków EFS. Realizowane projekty mają przyczynić się do wzrostu zdolności do zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, zwiększenia dostępności wysokiej jakości usług społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wzmocnieniu sektora ekonomii społecznej w regionie, co w konsekwencji powinno przełożyć się na niwelowanie wskazanych problemów.

Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej (OPS), powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR) oraz inne podmioty pozwalają na kompleksową pomoc osobom zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym poprzez ograniczenie czynników sprzyjających wykluczeniu społecznemu. Zwiększenie dostępności wysokiej jakości usług społecznych niweluje zdiagnozowany problem związany z niewystarczającą dostępnością do usług publicznych ogólnego interesu polegających na wsparciu rodziny, osób z niepełnosprawnościami, osób starszych oraz rodzinnej pieczy zastępczej na terenie województwa, natomiast działania podejmowane przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES) w ramach Priorytetu Inwestycyjnego (PI) 9v wpływają na trwałą integrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Podjęte na terenie województwa lubuskiego działania w ramach RPO-L2020 ukierunkowane na zapobieganie wykluczeniu społecznemu i ubóstwu, a także zwiększenie dostępności wysokiej jakości usług społecznych, oceniono pod kątem skuteczności, efektywności, użyteczności, trafności i trwałości. Przedmiotowe badanie miało na celu ocenę, jakie efekty przyniosła interwencja publiczna w ramach RPO-L2020 w obszarze równowagi społecznej po upływie 5 lat od jej uruchomienia. Innymi słowy, co udało się osiągnąć dzięki interwencji i jak przełożyło się to na sytuację społeczno-zawodową mieszkańców regionu.

1.1. Cel badania

Głównym celem badania była pogłębiona analiza zjawiska wykluczenia społecznego na terenie województwa lubuskiego oraz ocena wpływu działań RPO-L2020 na jego zmniejszanie, w tym szczególnie na aktywizację społeczno-zawodową osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz wzrost dostępności usług społecznych.

Na podstawie analizy danych monitoringowych oraz informacji zebranych w badaniach ilościowych i jakościowych Wykonawca dokonał analizy postępu rzeczowych wskaźników w projektach z obszaru równowagi społecznej, w celu określenia ich skuteczności i efektywności. Poza określeniem stanu realizacji, Wykonawca dokonał identyfikacji i oceny czynników, które mogły mieć wpływ na ostateczne efekty projektów z analizowanego obszaru. Wykonawca zwrócił również uwagę na kwestie dotyczące uzupełniającego charakteru interwencji EFRR w stosunku do EFS. Wykonawca wskazał także najważniejsze bariery i trudności w realizacji projektów z obszaru równowagi społecznej.

Badaniem zostały objęte następujące kategorie wskaźników:

- Wskaźniki produktu, w tym ramy wykonania
- Wskaźniki rezultatu.
- Wskaźniki efektywności społecznej i zatrudnieniowej.

Główny cel badania został osiągnięty poprzez realizację celów szczegółowych (obszarów badawczych):

A. Analiza zjawiska wykluczenia społecznego w regionie i jego zmian w ostatnich 6 latach w województwie lubuskim.

B. Obszar wykluczenia społecznego:

- zakres wsparcia;
- efekty wsparcia;
- bariery, wyzwania i potrzeby;
- obszar usług społecznych.

Ponadto badanie zostało zrealizowane w oparciu o następujące kryteria ewaluacyjne:

- **Skuteczność** - Ocena uzyskanych efektów w kontekście realizacji zakładanych celów (czy osiągnięto to, co zaplanowano), skuteczność użytych metod oraz wpływ czynników zewnętrznych na uzyskane efekty.
- **Użyteczność** - Ocena w jakim stopniu zidentyfikowane na etapie projektowania kierunki interwencji oraz uzyskane efekty są trafne w kontekście obecnych wyzwań i potrzeb społeczno-gospodarczych.
- **Trwałość** - Ocena stopnia utrzymania efektów po zakończeniu interwencji w obszarze równowagi społecznej na terenie województwa lubuskiego.
- **Efektywność** - Ocena efektywności alokowanych zasobów, ustalając relację między nakładami, kosztami, zasobami a osiągniętymi efektami interwencji.
- **Trafność** - Ocena stopnia adekwatności celów realizowanego wsparcia w stosunku do potrzeb zidentyfikowanych w obszarze równowagi społecznej na terenie województwa lubuskiego.

1.2. Zakres badania

ZAKRES PRZEDMIOTOWY

Przedmiotowe badanie dotyczyło kompleksowej oceny działań realizowanych w ramach RPO-L2020 w obszarze OP 7. Wyniki zrealizowanego badania zostaną wykorzystane przez Instytucję Zarządzającą RPO-L2020 w ramach sprawozdawczości z realizacji Programu oraz przy planowaniu przyszłych działań z zakresu równowagi społecznej.

ZAKRES PODMIOTOWY

Badanie obejmowało następujące podmioty i osoby:

- Beneficjenci RPO-L2020 (OPS, PCPR, OWES, inne podmioty: m.in.: CIS, NGO's, podmioty prywatne),
- Odbiorcy wsparcia w ramach RPO-L2020,
- Przedstawiciele Instytucji Zarządzającej RPO-L2020,

- Przedstawiciele Instytucji Pośredniczącej RPO-L2020 (Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Zielonej Góry),
- Przedstawiciele ROPS,
- Opiekunowie projektów.

ZAKRES TERYTORIALNY I CZASOWY

Zakresem terytorialnym badania był obszar województwa lubuskiego. Badanie objęło okres od rozpoczęcia realizacji RPO-L2020 do 21.02.2019 r. lub jeśli było to uzasadnione dla osiągnięcia rzetelnych wyników badania dane późniejsze.

1.3. Założenia metodologiczne

W ramach niniejszej ewaluacji zaplanowano do realizacji szereg metod i technik badawczych oraz analitycznych, które służyły do osiągnięcia założonych celów szczegółowych, a poprzez nie celu głównego. Uzyskanie wyczerpującego materiału możliwe było dzięki wykorzystaniu następujących technik badawczych:

Schemat 1. Zastosowane techniki badawcze.

- A. Indywidualne Wywiady Pogłębione (IDI)** polega na prowadzeniu przez badacza indywidualnej rozmowy z respondentem, wybranym ze względu na jego powiązanie z tematyką badań. Celem wywiadu jest poznanie poglądów, opinii i oczekiwań jednostek oraz uzyskanie możliwie największej ilości ważnych dla badania szczegółów. Łącznie przeprowadzonych zostało 6 indywidualnych wywiadów pogłębionych (z wykorzystaniem diady oraz triady). Łącznie w badaniach techniką IDI udział wzięło 13 osób. Wykonawca zrealizował wywiady z następującymi grupami podmiotów:

Podmiot	IDI/diada/triada
IZ RPO	2 x triada
ZIT MOF ZG	IDI

ROPS w Zielonej Górze	Diada
Ośrodek Pomocy Społecznej	Diada
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	Diada

B. Zogniskowany wywiad grupowy (FGI) to swobodna dyskusja grupy respondentów na dany temat, prowadzona przez moderatora i odbywająca się zgodnie z przygotowanym wcześniej scenariuszem. Technika FGI jest niezwykle użyteczna w sytuacji, gdy badaczom zależy na pogłębieniu wybranych zagadnień oraz poznaniu subiektywnych opinii przedstawicieli badanej populacji.

Badanie techniką FGI zrealizowane zostało w następującym schemacie:

- 1 wywiad FGI z przedstawicielami OPS biorącymi udział w projektach RPO – L2020,
- 1 wywiad FGI z przedstawicielami PCRPP biorącymi udział w projektach RPO – L2020,
- 1 wywiad z przedstawicielami CIS, NGO's biorącymi udział w projektach RPO – L2020.

Łącznie zrealizowano 3 wywiady techniką FGI.

C. Wywiady kwestionariuszowe techniką CAWI – technika ta polega na samodzielnym wypełnieniu internetowej wersji kwestionariusza przez respondenta, który jest mu udostępniany w formie internetowego linku, przekierowującego do przygotowanych pytań. Badanie objęło wszystkich Beneficjentów, którzy podpisali umowy o dofinansowanie do dnia 24.06.2019 r. włącznie w ramach następujących Działań i Poddziałań OP 7 RPO-L2020:

Działanie/Poddziałanie	Liczba beneficjentów (stan na 24.06.2019)	Zrealizowana próba
Działanie 7.1	15	14
Działanie 7.2	12	11
Działanie 7.3	39	12
Poddziałania 7.4.1	7	0
Podziałanie 7.4.2	2	1
Działanie 7.5	26	16
Poddziałanie 7.6.1.	4	3
Suma	105	57

Spśród 105 beneficjentów w badaniu techniką CAWI udział wzięło 57, co stanowi 54% badanej grupy.

D. Wywiady kwestionariuszowe PAPI/CAPI – technika, w której wywiad realizowany jest osobiście przez ankietera z respondentem bądź to na arkuszu papierowym, bądź z wykorzystaniem komputera/tabletu i specjalistycznego oprogramowania. Badanie PAPI/CAPI zostało przeprowadzone z uczestnikami projektów realizowanych w ramach OP 7 RPO-L2020. Poniższa tabela przedstawia dokładną liczebność zrealizowanej próby. Łącznie wypełniono 367 ankiet.

Działanie/Poddziałanie	Liczba uczestników projektów (stan na dzień 21.02.2019 r.)	Realizacja próby
7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej	1059	44

Działanie/Poddziałanie	Liczba uczestników projektów (stan na dzień 21.02.2019 r.)	Realizacja próby
7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie	2198	92
7.3 Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty	1216	51
7.4.1. Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej- projekty	1391	58
7.4.2. Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra	941	39
7.5 Usługi Społeczne	304	14
7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej	1643	69
RAZEM	8 752	367

E. Metoda Kontrfaktyczna - celem metod kontrfaktycznych jest pokazanie, jak wyglądałaby sytuacja społeczno-ekonomiczna, gdyby dana interwencja nie była realizowana. Porównanie tej hipotetycznej sytuacji z sytuacją rzeczywistą, jaka zaistniała po interwencji, umożliwi zmierzenie efektów netto podjętych działań. W badaniu udział wzięli klienci OPS. Łącznie zrealizowano 250 ankiet techniką CAPI/PAPI. Szczegółowy rozkład próby wskazuje tabela poniżej:

Typ OPS	Liczba placówek zakwalifikowanych do badania	Próba badawcza (n=250)	Typ grupy
OPS realizujący projekt w ramach OP 7 RPO-L2020	5	125	grupa eksperymentalna
OPS nierealizujący projektu w ramach OP 7 RPO-L2020	5	125	grupa kontrolna

F. Panel ekspertów - istotą panelu ekspertów jest gromadzenie i analiza niezależnych od siebie opinii ekspertów z danej dziedziny na badany temat. Niniejszy panel posłużył do przedyskutowania najważniejszych ustaleń z badania oraz pozwolił na pogłębienie informacji na temat obserwowanych zjawisk w obszarze wykluczenia społecznego. Osoby do badania wybierane były w sposób celowy, zgodnie z poniższą strukturą:

Lp.	Instytucja	Liczba przedstawicieli
1	IZ RPO-L2020	3
2	ROPS	1
3	Uniwersytet Zielonogórski	1
4	OPS	1
5	PCPR	1

G. Warsztat rekomendacyjny - istotą warsztatów rekomendacyjnych jest gromadzenie i analiza niezależnych od siebie opinii uczestników spotkania na badany temat. Ze względu na to, że w technice tej zakłada się, iż zaproszone osoby posiadają wiedzę w przedmiocie swoich

kompetencji oraz informacje pozwalającą generować wiarygodne prognozy i opinie, technika ta jest niezwykle użyteczna w procesie rekomendacyjnym.

Warsztat rekomendacyjny przeprowadzony został po przekazaniu Zamawiającemu projektu raportu końcowego. Zadaniem warsztatu rekomendacyjnego było uzupełnienie informacji na temat zagadnień, zjawisk, trendów istotnych z punktu widzenia badania, a przede wszystkim wypracowanie ostatecznej wersji rekomendacji, które mają charakteryzować się wysoką trafnością (mają więc odpowiadać na konkretne problemy, które utrudniają wdrożenie interwencji lub obniżają jej skuteczność) oraz dużym potencjałem implementacyjnym, a zatem mają mieć walor praktyczno-wdrożeniowy. Wypracowanie odpowiednich rekomendacji było możliwe, dzięki przeprowadzeniu pogłębionej dyskusji, w której reprezentowane były różne perspektywy: perspektywa podmiotu projektującego i zarządzającego interwencją (IZ RPO-L2020), perspektywa beneficjentów (np. OPS, PCPR, CIS, OWES, NGO's) oraz perspektywa ekspercka.

- H. Analiza SWOT** - Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych metod heurystycznych, która służy do porządkowania informacji w badanym zakresie. Segregowanie i porządkowanie danych dokonywane jest w oparciu o cztery kategorie: S (Strengths) – mocne strony; W (Weaknesses) – słabe strony; O (Opportunities) – szanse; T (Threats) – zagrożenia. Analiza SWOT została przeprowadzona po zakończeniu realizacji pozostałych technik badawczych i analitycznych i na podstawie danych oraz wniosków zgromadzonych dzięki ich realizacji. W efekcie czego została ona wykorzystana do uporządkowania zgromadzonego materiału zgodnie z kategoriami: mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Tak pogrupowany materiał był punktem wyjścia do formułowania rekomendacji. W ramach analizy SWOT możliwe było przedstawienie w sposób syntetyczny kierunków zmian zjawiska wykluczenia społecznego. Opisuując kategorię szanse możliwe było przedstawienie pozytywnych scenariuszy rozwoju, które mogą urzeczywistnić się na terenie województwa lubuskiego. Z kolei w kategorii zagrożenia zaprezentowano te kierunki zmian, które mogą wywierać negatywny wpływ na sytuację społeczną w regionie. Na bazie zgromadzonego materiału badawczego wyłoniono te elementy, które można zakwalifikować jako mocne i słabe strony regionu w dziedzinie równowagi społecznej. Dzięki temu możliwe było zidentyfikowanie tych podobszarów, które wymagają dalszego wsparcia lub nawet intensyfikacji działań oraz tych, w których sytuacja jest na tyle dobra, iż nie ma potrzeby prowadzenia dalszych działań wspierających.
- I. Case Study** - technika polegająca na analizie pojedynczych przypadków, szczegółowym badaniu określonych grup, instytucji, zbiorowości terytorialnych. Jest to kompletna, wyczerpująca badany problem, szczegółowa analiza wybranego celowo, ze względu na określone kryteria przypadku. W ramach badania zostało przeprowadzonych 9 studiów przypadku.

2. Wyniki badania

2.1. Zjawisko wykluczenia społecznego w województwie lubuskim

2.1.1. Uwarunkowania strategiczne

Zjawisko wykluczenia społecznego jest najczęściej definiowane w kategoriach nieuczestniczenia bądź niezdolności do uczestnictwa jednostek w ważnych aspektach życia zbiorowego charakterystycznych dla danego społeczeństwa. Wykluczenie społeczne, obok takich problemów jak ubóstwo i bezrobocie, z którymi jest silnie związane, jest dziś uznawane za jedno z ważniejszych wyzwań, jakim muszą sprostać państwa członkowskie Unii Europejskiej (UE). Bierze się to stąd, iż wykluczenie społeczne generuje wysokie koszty. Prowadzi bowiem do obniżenia jakości kapitału społecznego, ograniczenia aktywności i mobilności mieszkańców czy obniżenia poziomu przedsiębiorczości. Zjawisko to powoduje również wzrost kosztów funkcjonowania instytucji państwa – głównie sektora pomocy społecznej.

Istotność problemu wykluczenia społecznego potwierdzają zapisy obowiązującej obecnie strategii Europa 2020. W dokumencie tym wyznaczono trzy powiązane ze sobą cele, do osiągnięcia których Komisja Europejska (KE) zobligowała zarówno państwa członkowskie, jak również regiony UE. Cele te sprowadzają się do:

- Osiągnięcia rozwoju inteligentnego – chodzi o implementację modelu gospodarki opartej na wiedzy
- Osiągnięcia rozwoju zrównoważonego – zakłada się wdrożenie modelu gospodarki niskoemisyjnej, przyjaznej środowisku naturalnemu
- Osiągnięcia rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną⁵.

Z problematyką wykluczenia społecznego silnie powiązany jest ostatni z wymienionych celów Strategii. W ramach tego celu UE przyjęła, że podejmie wysiłki ukierunkowane na osiągnięcie do 2020 roku celów szczegółowych, zakładających m.in. ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez ograniczanie liczby Europejczyków żyjących poniżej krajowej granicy ubóstwa o 25%, co oznacza wydobycie z ubóstwa ponad 20 mln osób oraz podniesienie poziomu wykształcenia za pomocą ograniczenia wskaźnika przerywania nauki do 10% oraz zwiększenia do co najmniej 40% odsetka osób w wieku 30–34 lat posiadających wyższe wykształcenie.

Na problem wykluczenia społecznego zwraca też uwagę Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR), a więc obecnie najważniejszy w Polsce dokument rangi krajowej, wyznaczający kierunki rozwoju Polski w perspektywie średniookresowej⁶. Z SOR związana jest nowa wizja rozwojowa, opierająca się na rozwoju odpowiedzialnym, a więc takim, który prowadzi do wzrostu spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym, bez umniejszania szans przyszłych

---

⁵ Komunikat Komisji Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela 2010, s. 5.

⁶ SOR stanowi aktualizację średniookresowej strategii rozwoju kraju, tj. Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 roku, zgodnie z wymogami ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2018 r. poz. 1307, 1669).

pokoleń. Rozwój odpowiedzialny ma łączyć osiągnięcie celów gospodarczych z realizacją ważnych celów społecznych, takich jak: zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz ograniczenie różnych form nierówności. W ramach SOR przewidziano trzy cele szczegółowe, które w dużej mierze nawiązują do priorytetów unijnej Strategii:

- Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną;
- Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony;
- Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu

O ile pierwszy cel koncentruje się na tematyce gospodarczej, a ostatni cel dotyczy sprawności instytucjonalnej państwa, o tyle drugi cel jest niemal w całości poświęcony zagadnieniom społecznym, w tym problemowi wykluczenia społecznego. W ramach tego celu przewidziano osiągnięcie spójności społecznej. W SOR podkreślano konieczność redukcji ubóstwa i wykluczenia społecznego, poprawy dostępności usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne oraz zwiększenia wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego na rynku pracy. W SOR założono, że odsetek osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym zmaleje do 20% w 2020 roku (17% w 2030 roku). Przewidziano również zmniejszenie rozwarstwienia dochodowego w społeczeństwie polskim. Współczynnik Giniego, wykorzystywany do mierzenia zróżnicowania dochodów, ma obniżyć się – zgodnie z założeniami SOR – z poziomu 30,6 (wynik z 2015 r.) do 30 w 2020 r. i 27 w 2030 r.

Problem wykluczenia społecznego jest też dostrzegany na szczeblu regionalnym. Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą nr XXXII/319/12 w dniu 19 listopada 2012 r., przewiduje cztery cele strategiczne, przy czym jeden z nich skupia się na sprawach społecznych, w tym na problemie wykluczenia społecznego. Chodzi mianowicie o cel strategiczny 3 pn. **Spółeczna i terytorialna spójność regionu. W Strategii zapisano, iż „zapewnienie spójności regionu, zarówno w wymiarze społecznym jak i terytorialnym jest jednym ze strategicznych celów rozwoju województwa lubuskiego. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez zwiększenie dostępności do różnego typu usług społecznych i promocję włączenia zawodowego, a także poprzez zrównoważony rozwój obszarów wiejskich”⁷. Osiągnięcie celu strategicznego uzależniono od uzyskania postępów w realizacji sześciu celów operacyjnych, przewidujących:**

- Wzrost dostępności i atrakcyjności kształcenia w placówkach edukacyjnych
- Zwiększenie dostępu do usług medycznych i profilaktyka zdrowotna
- Zapewnienie różnorodnej oferty kulturalnej i sportowej
- Promocja włączenia zawodowego i społecznego
- Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich
- Wsparcie budowy oraz modernizacji systemów i infrastruktury zapobiegania zagrożeniom

Z punktu widzenia działań na rzecz ograniczania zjawiska wykluczenia społecznego kluczowe znaczenie ma cel operacyjny 3.4 Promocja włączenia zawodowego i społecznego. W ramach tego celu przewidziano szereg różnych kierunków działań, za pomocą których prowadzona będzie polityka zmierzająca do zapewnienia spójności społecznej w regionie, mając na uwadze zarówno wcześniej znane formy wykluczenia społecznego (za szczególnie istotne uznano walkę z wykluczeniem z powodu

---

⁷ Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, Zielona Góra 2012, s. 48.

bierności zawodowej mieszkańców regionu), jak i te formy, które świadczą o nowych przejawach wykluczenia społecznego (np. wykluczenie cyfrowe). Szczegółowy wykaz kierunków działań w ramach celu operacyjnego 3.4 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 3.4 SRWL 2020

CEL OPERACYJNY 3.4 PROMOCJA WŁĄCZENIA ZAWODOWEGO I SPOŁECZNEGO	
1.	Ograniczenie skali zjawiska wykluczenia społecznego i ubóstwa poprzez: <ul style="list-style-type: none"> ▪ promocję i rozwój pracy socjalnej i ekonomii społecznej, ▪ tworzenie kompleksowego systemu wsparcia osób starszych, niepełnosprawnych, uzależnionych oraz dotkniętych przemocą w rodzinie, ▪ rozwój różnorodnych usług opiekuńczych.
2.	Rozwijanie współpracy między służbami zatrudnienia, a instytucjami pomocy społecznej w zakresie wspierania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
3.	Aktywizacja zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, zwłaszcza długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych i z obszarów wiejskich, poprzez aktywne programy rynku pracy.
4.	Zapewnienie profesjonalnej pomocy rodzinom przeżywającym trudne sytuacje życiowe: <ul style="list-style-type: none"> ▪ identyfikowanie przyczyn wykluczenia społecznego, badanie skali ubóstwa i uzależnień, ▪ rozwój profesjonalnej pracy socjalnej i poradnictwa społecznego, ▪ promocja dobrych praktyk i rozwiązań środowiskowych na rzecz grup wykluczonych, ▪ zapewnienie dostępu do opieki instytucjonalnej.
5.	Udoskonalenie i rozbudowa infrastruktury społecznej: <ul style="list-style-type: none"> ▪ tworzenie sieci placówek, ośrodków i grup wsparcia dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, ▪ likwidacja barier architektonicznych w obiektach użyteczności publicznej, ▪ inspirowanie do tworzenia sieci świetlic i ośrodków wsparcia, ▪ rozwój sieci placówek wczesnej interwencji, grup wsparcia i poradnictwa rodzinnego.
6.	Podjęmowanie skutecznych działań w zakresie polityki imigracyjnej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie SRWL 2020

Działania na rzecz zmniejszenia skali zjawiska wykluczenia społecznego warunkowane są nie tylko przez zapisy SRWL 2020, ale też przez Strategię Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020 (SPSWL 2014-2020). Dokument ten został przyjęty uchwałą nr XLVI/542/14 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 24 marca 2014 roku. Przygotowanie Strategii poprzedziło przeprowadzenie diagnozy społecznej, w wyniku której zidentyfikowano główne problemy społeczne występujące w województwie lubuskich. Do głównych problemów społecznych w regionie zaliczono wówczas: starzenie się populacji (systematyczny wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym, zmniejszenie dzietności, odpływ ludzi młodych), zmiana modelu rodziny, (odkładanie decyzji o zawarciu małżeństwa, zmniejszenie dzietności), bezrobocie (utrzymywanie się wysokiego poziomu bezrobocia strukturalnego, bezrobocie młodzieży kształconej niezgodnie z potrzebami rynku pracy, bezrobocie kobiet z powodu mniejszych szans na rynku pracy), ubóstwo, sytuacja psychospołeczna

ludności (liczne formy uzależnień), niepełnosprawność (wysoki odsetek osób z niepełnosprawnościami w regionie)⁸.

Tabela 2. Priorytety polityki społecznej w świetle SPSWL na lata 2014-2020.

PRIORYTETY POLITYKI SPOŁECZNEJ W ŚWIETLE SPSWL NA LATA 2014-2020	
1. Wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wspieranie rodziny w wypełnianiu jej funkcji, w tym szczególnie opiekuńczo-wychowawczej oraz zapewnianie dzieciom i młodzieży z rodzin ubogich pomocy socjalnej. ▪ Zwiększanie dostępu do różnych form edukacji, dóbr kultury, kultury fizycznej. ▪ Zapewnianie dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej dostępu do edukacji i rehabilitacji. ▪ Promocja zdrowia.
2. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin oraz ich integracja ze społeczeństwem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych poprzez zatrudnianie i likwidację barier architektonicznych, urbanistycznych i w komunikowaniu się. ▪ Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień. ▪ Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka oraz ich integracja ze społeczeństwem.
3. Doskonalenie systemu wsparcia społecznego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wspieranie samorządów lokalnych w zapewnieniu usług środowiskowych oraz instytucjonalnych. ▪ Doskonalenie kompetencji zawodowych służb społecznych.
4. Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozwijanie współpracy z podmiotami III sektora. ▪ Promowanie aktywności obywatelskiej. ▪ Zapobieganie dyskryminacji, ksenofobii, rasizmowi i związanej z nimi nietolerancji

Źródło: opracowanie własne na podstawie SPSWL na lata 2014-2020

W kontekście omawiania uwarunkowań strategicznych działań na rzecz niwelowania zjawiska wykluczenia społecznego w regionie należy poświęcić uwagę zapisom Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 (RPO-L2020). Jest to bowiem narzędzie realizacji polityki spójności na obszarze województwa lubuskiego w perspektywie finansowej UE na lata 2014 – 2020. Dokument ten przyjęto Uchwałą Zarządu Województwa Lubuskiego nr 9/103/15 z dnia 20 stycznia 2015 r. zgodnie z Decyzją Komisji Europejskiej nr C(2014)10024 z dnia 16 grudnia 2014 r. Komisja Europejska decyzją nr (2018)4784 z dnia 19 lipca 2018 r. zatwierdziła zmiany w RPO-L2020. Zmieniony Program został przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Lubuskiego z dnia 24 lipca 2018 r. Zapisy Programu odpowiadają na główne wyzwania zdefiniowane w dokumentach strategicznych UE, w tym przede wszystkim Strategii Europa 2020, ale jednocześnie zwracają one uwagę na regionalne uwarunkowania określone w SRWL 2020.

⁸ Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2014-2020. Załącznik do uchwały nr XLVI/542/14 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 24 marca 2014 roku, s. 17-18.

RPO-L2020 jest programem dwufunduszowym, łączącym w sobie interwencję Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Celem głównym programu jest długofalowy, inteligentny i zrównoważony rozwój oraz wzrost jakości życia mieszkańców województwa lubuskiego poprzez wykorzystanie i wzmocnienie potencjałów regionu i skoncentrowane niwelowanie barier rozwojowych⁹.

RPO-L2020 składa się z dziesięciu osi priorytetowych. Z punktu widzenia działań na rzecz niwelowania zjawiska wykluczenia społecznego kluczowe znaczenie ma Oś Priorytetowa 7 Równowaga społeczna. Celem głównym tej osi jest zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego i niwelowanie dysproporcji społecznych.

Do Osi Priorytetowej 7 przypisano trzy cele szczegółowe, które zakładają:

Wzrost zdolności do zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym

Zwiększenie dostępności wysokiej jakości usług społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Wzmocnienie sektora ekonomii społecznej w regionie

Dla osiągnięcia wyżej wymienionych celów przewidziano łącznie sześć Działań i cztery Poddziałania. Szczegółowy wykaz Działań/Poddziałań w ramach OP 7 Równowaga Społeczna przedstawiono poniżej:

Tabela 3. Działania/poddziałania w ramach OP 7 Równowaga Społeczna.

Działania/Poddziałania w ramach OP 7 Równowaga Społeczna
7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej.
7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie.
7.3 Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty.
7.4 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej.
7.4.1 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT.
7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra.
7.5 Usługi społeczne.
7.6 Wsparcie dla OWES i ROPS we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.
7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej
7.6.2 Koordynacja ekonomii społecznej – ROPS

Źródło: opracowanie własne na podstawie SZOOP RPO-L2020

⁹ Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020, Zielona Góra 2015, s. 7.

2.1.2. Diagnoza zjawiska wykluczenia społecznego w województwie lubuskim

Jaka jest sytuacja i co wpływa na zjawisko wykluczenia społecznego w województwie?

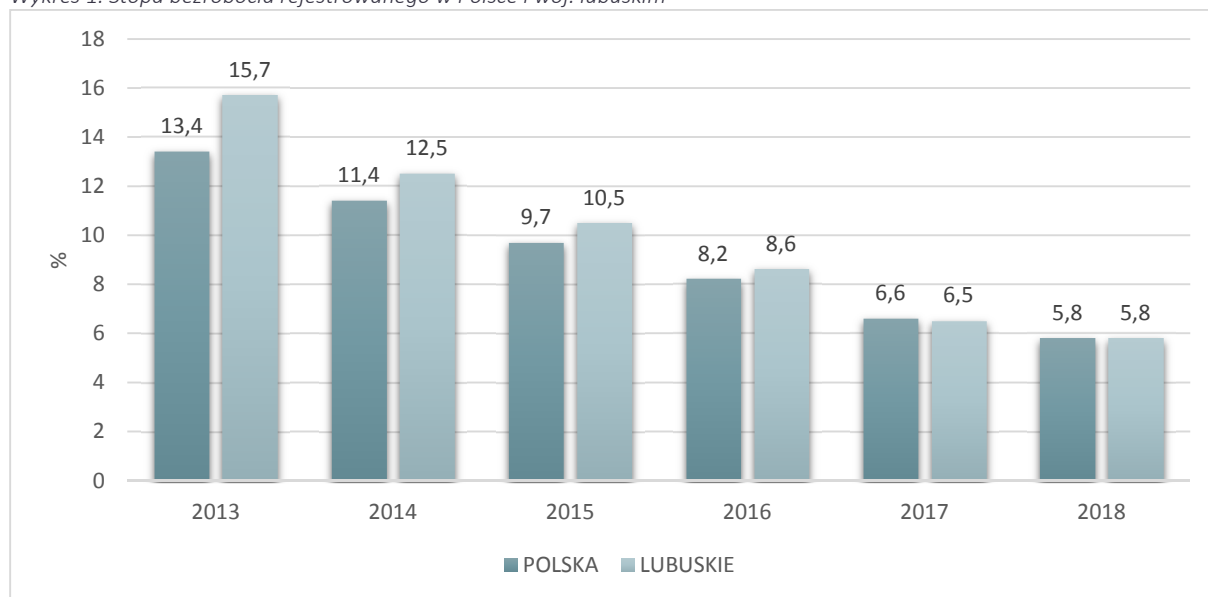
Bezrobocie

Wysoki poziom bezrobocia przez wiele lat należał do bolączek województwa lubuskiego. Problem ten był warunkowany strukturą regionalnej gospodarki, która charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem uprzemysłowienia i rolniczym charakterem. Uwarunkowania te sprawiały, że na terenie województwa lubuskiego stopa bezrobocia była zazwyczaj wyższa o kilka punktów procentowych niż średnia krajowa. W czasie tworzenia założeń SRWL 2020, jak i projektowania celów RPO-L2020, uznawano, że sytuacja na rynku pracy jest na tyle trudna, że zmniejszenie skali bezrobocia stawiano jako jeden z ważniejszych zadań interwencji publicznej. Należy zauważyć, że od 2013 roku obserwowane jest na analizowanym obszarze wyraźne ożywienie na rynku pracy. Nie jest to co prawda trend obserwowany wyłącznie na terytorium województwa lubuskiego, ale trzeba przyznać, iż jego dynamika jest wyższa niż w skali kraju, co bez wątpienia jest pozytywnym zjawiskiem. O ile jeszcze w 2013 roku bezrobocie w regionie wyniosło 15,7% i było ono wyższe o 2,3 punkty % od średniej krajowej, o tyle na koniec 2018 roku osiągnęło poziom 5,8% w 2013 roku, zrównując się tym samym ze średnią krajową. W latach 2013-2018 stopa bezrobocia obliczona dla kraju obniżyła się o 7,6 punktów % Na analizowanym obszarze odnotowano spadek na poziomie 9,9 punktów % (jeden z wyższych wyników w skali kraju). Na zmianę sytuacji na regionalnym rynku pracy zwracano też uwagę w trakcie wywiadów pogłębionych.

Od czasu kiedy regionalny program był pisany i założenia dyskutowane z Komisją Europejską, współczynniki bezrobocia były dwukrotnie wyższe dla naszego terenu niż obecnie. Zmienił się też rynek pracowników i pracodawców.

Institucja Pośrednicząca

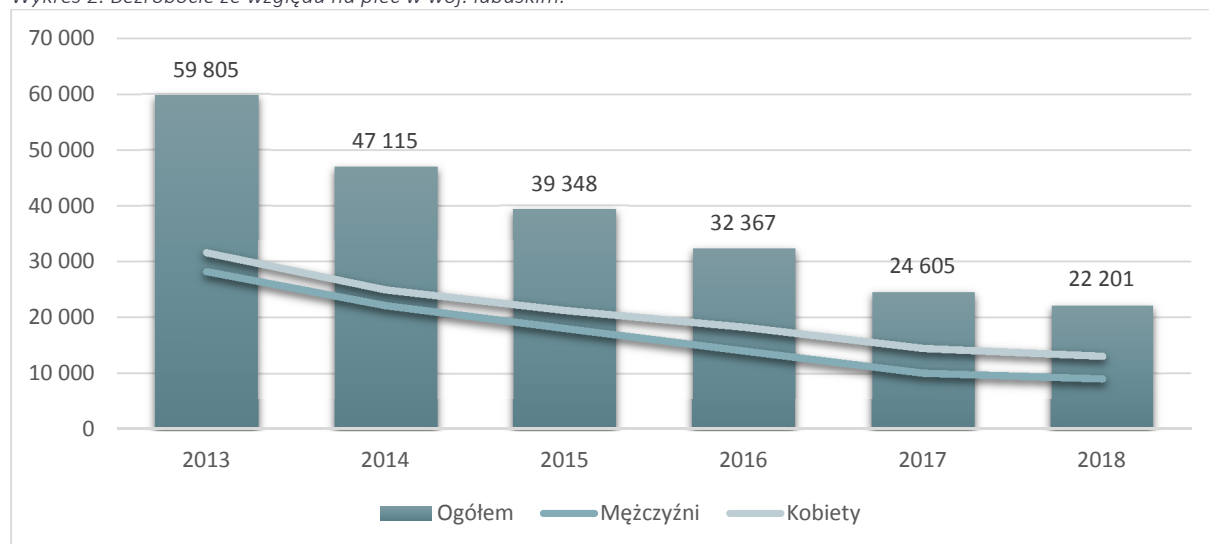
Wykres 1. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce i woj. lubuskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Niepokojącym zjawiskiem, które z roku na rok uwidacznia się coraz silniej, jest wzrost udziału kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych. O ile jeszcze w 2013 roku kobiety stanowiły 53% ogółu zarejestrowanych osób pozostających bez pracy, o tyle w kolejnych latach odsetek ten systematycznie wzrastał, by w 2017 roku uzyskać poziom 58,9%, a rok później już 59,1%. Mając na uwadze te tendencje trzeba stwierdzić, iż kobiety stanowią dziś grupę szczególnie narażoną na wykluczenie społeczne z powodu braku pracy.

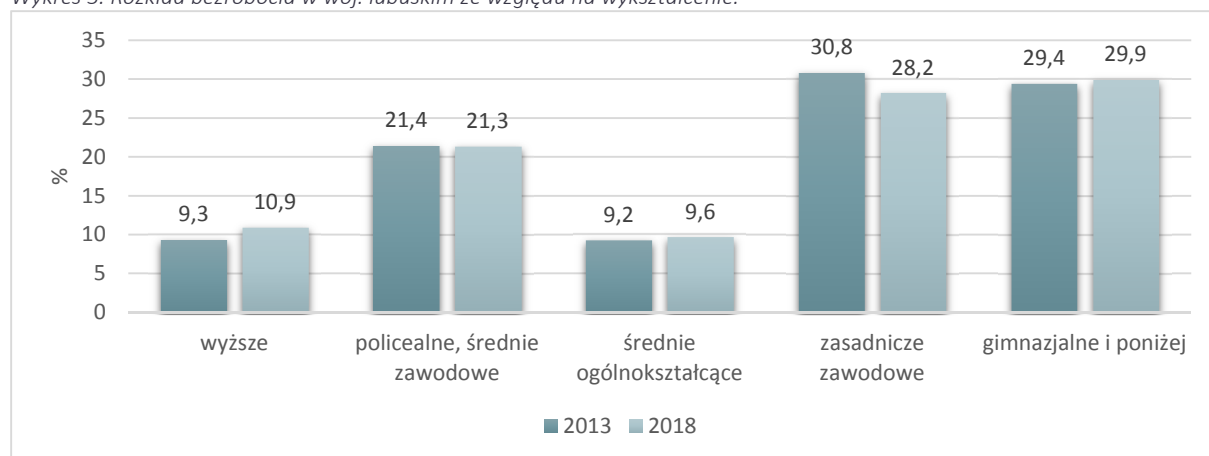
Wykres 2. Bezrobocie ze względu na płeć w woj. lubuskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wśród bezrobotnych najliczniejszą grupę pozostających bez pracy stanowią osoby o niskim poziomie wykształcenia. Tendencja ta utrzymuje się przez wiele lat i pozostała ona bez zmian w badanym okresie. Osoby o wykształceniu zasadniczym zawodowym i gimnazjalnym i poniżej stanowiły w 2018 roku blisko 60% Zarejestrowanych bezrobotnych (podobnie wyglądała sytuacja w 2013 roku). Absolwenci szkół ogólnokształcących i uczelni wyższych stanowili najmniej liczną grupę wśród bezrobotnych (20,5% W 2018 roku i 18,5% Pięć lat wcześniej).

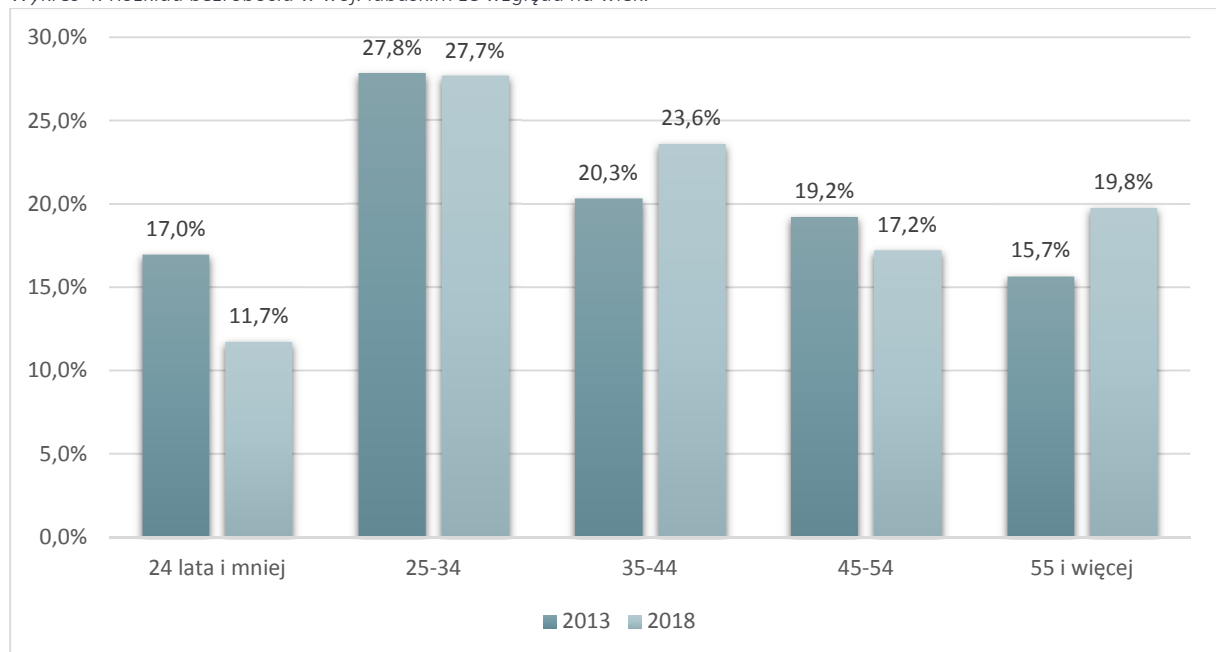
Wykres 3. Rozkład bezrobocia w woj. lubuskim ze względu na wykształcenie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Analiza struktury bezrobocia ze względu na wiek w latach 2013-2018 pozwala na zaobserwowanie interesujących zmian. Istotnie zmniejszył się odsetek osób bez pracy w wieku 24 lata i mniej (spadek z poziomu 17 % do 11,7 %). Nadal osoby w przedziale wiekowym 25-34 lata stanowią najliczniejszą grupę zarejestrowanych bezrobotnych (na przestrzeni ostatnich pięciu lat udział tych osób w ogólnej liczbie bezrobotnych w zasadzie pozostał bez zmian). O 3,3 punkty % zwiększył się odsetek bezrobotnych w wieku 35-44. Grupą wiekową, której udział w ogólnej liczbie bezrobotnych zwiększył się w największym stopniu (o 4,1%) są osoby w wieku 55 lat i więcej. Wiele wskazuje na to, iż w najbliższych latach to właśnie osoby z tego przedziału wiekowego będą doświadczać największych trudności w poszukiwaniu zatrudnienia i tym samym ryzyko wystąpienia zagrożenia wykluczeniem społecznym jest w tej grupie wiekowej największe.

Wykres 4. Rozkład bezrobocia w woj. lubuskim ze względu na wiek.

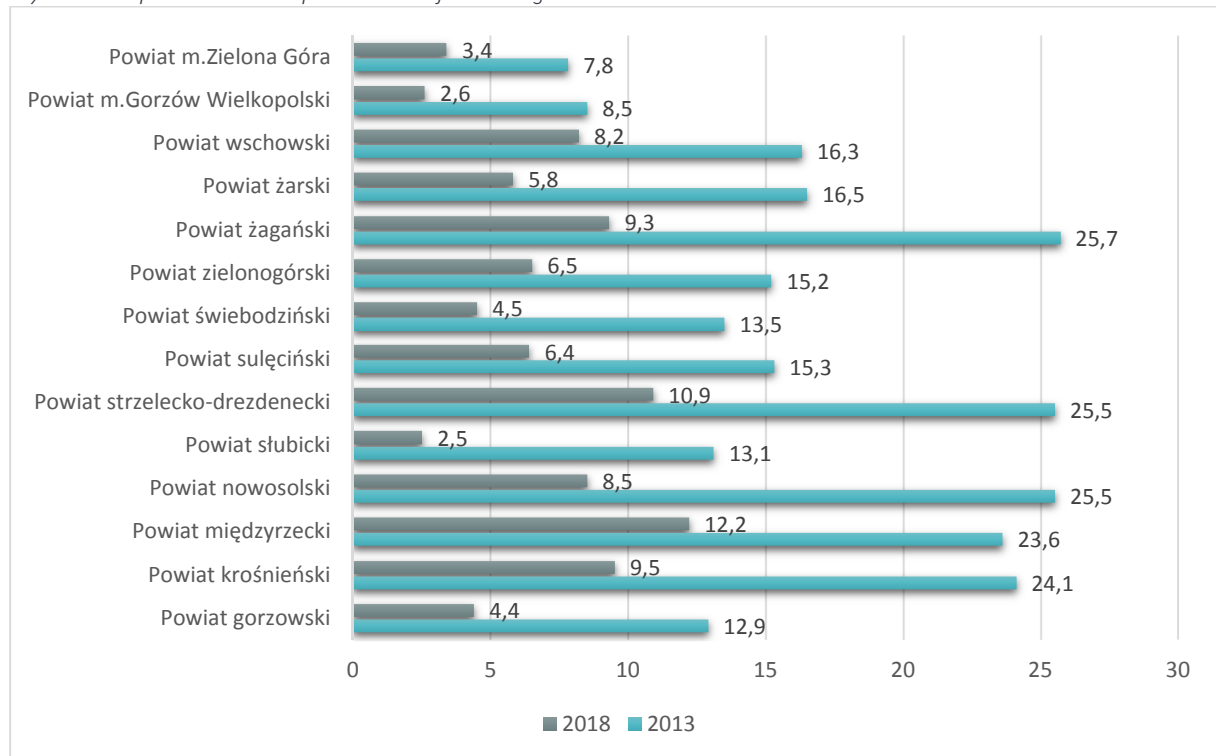

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pomimo faktu, iż bezrobocie w skali województwa systematycznie zmniejsza się, to jednak poprawa w tym obszarze nie zachodzi równomiernie wewnątrz regionu. W regionie występują tereny, na których bezrobocie utrzymuje się na bardzo niskim poziomie lub wręcz nie występuje (biorąc pod uwagę tzw. naturalną stopę bezrobocia). Takimi terenami są: Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski oraz powiaty słubicki, gorzowski i świebodziński. Spośród czternastu powiatów w województwie, w połowie można zaobserwować stopę bezrobocia kształtującą się w przedziale od 5 do 10%. Do tej grupy powiatów należą: krośnieński, nowosolski, sulęciński, zielonogórski, żagański, żarski i wschowski. Tylko na terenie dwóch powiatów bezrobocie nadal stanowi duży problem społeczny. Najwyższą stopę bezrobocia zarejestrowano w powiecie międzyrzeckim (12,2%). Choć sytuacja w tym powiecie nie przedstawia się dziś pozytywnie na tle całego województwa, to należy jednak zauważyć, iż w ciągu pięciu lat bezrobocie spadło na tym terenie aż o 11,4 punktów proc. Jeszcze większy spadek bezrobocia (o 14,6 punktów proc.) odnotowano w powiecie strzelecko-drezdeneckim. Mimo istotnej

poprawy wciąż sytuacja na strzelecko-drezdeneckim rynku pracy nie należy do łatwych (stopa bezrobocia na poziomie 10,9%).

Wykres 5. Stopa bezrobocia w powiatach woj. lubuskiego w 2013 i 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Na podstawie analizy poziomu bezrobocia wewnątrz województwa można sformułować dwa wnioski. Po pierwsze, zmniejszenie skali bezrobocia jest tendencją obejmującą całe województwo, a nie tylko wybrane jego części. Po drugie, co prawda sytuacja na rynku pracy poprawia się w różnym tempie w poszczególnych częściach regionu, ale jednocześnie daje się zauważyć zmniejszenie dysproporcji w poziomie bezrobocia wewnątrz województwa. Jeszcze w 2013 roku różnica w poziomie bezrobocia między powiatem o najmniejszej stopie bezrobocia (miasto Zielona Góra) a powiatem o najgłębszych problemach na rynku pracy (powiat nowosolski), wyniosła 17,9 punktów proc. Na koniec 2018 roku różnica ta ukształtowała się na znacznie mniejszym poziomie (9,6%¹⁰).

Ubóstwo

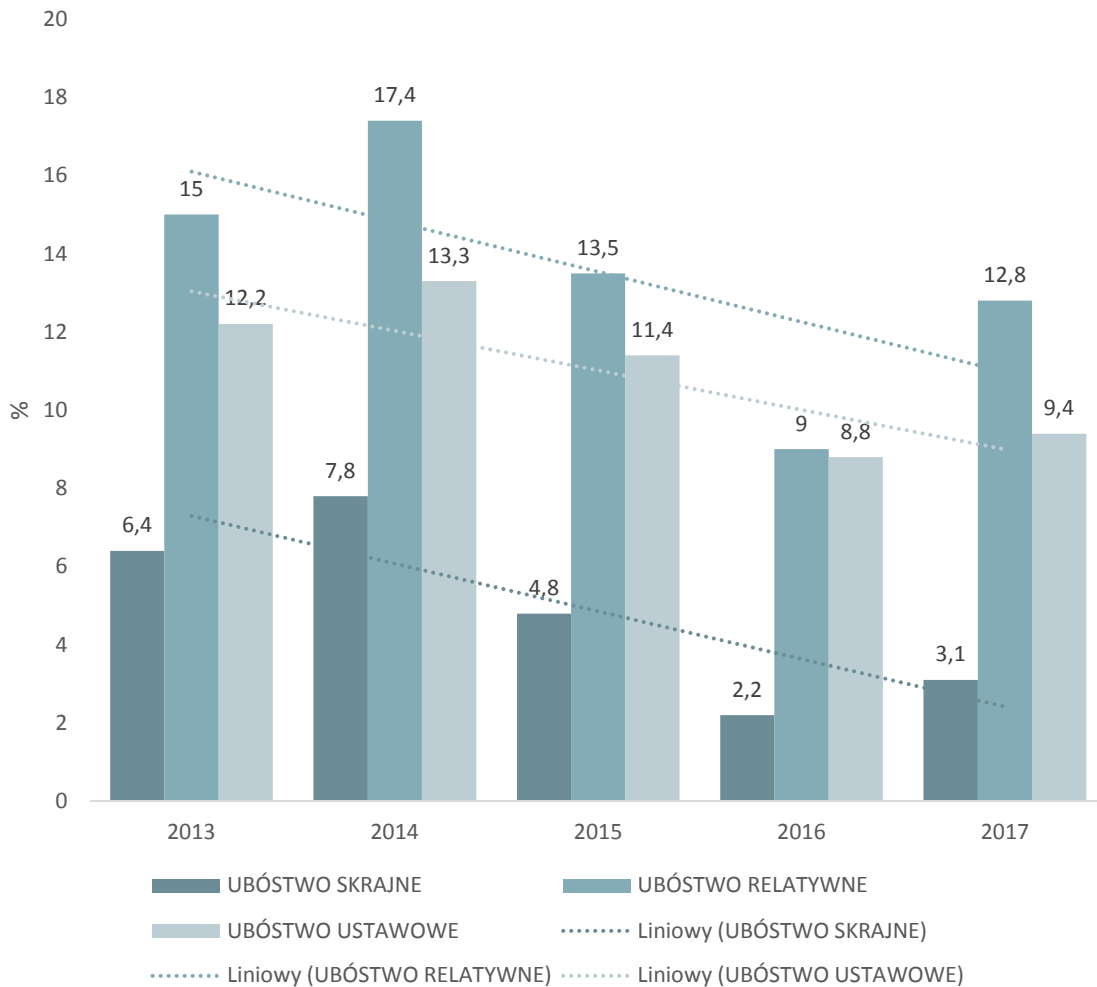
O poprawie sytuacji społecznej w województwie lubuskim świadczy nie tylko spadek poziomu bezrobocia, ale również zmniejszenie się zasięgu ubóstwa. Na przestrzeni ostatnich kilku lat, istotnie zmniejszył się odsetek gospodarstw domowych żyjących w ubóstwie skrajnym, relatywnym i ustawowym¹¹. W 2013 roku odsetek osób dotkniętych ubóstwem skrajnym w województwie wynosił

¹⁰ Porównano stopę bezrobocia w mieście Gorzów Wlkp. i w powiecie międzyrzeckim.

¹¹ GUS definiuje trzy rodzaje ubóstwa: skrajne, ustawowe i relatywne. Przyjęcie granicy ubóstwa na poziomie minimum egzystencji pozwala na oszacowanie skali ubóstwa skrajnego. Uwzględnienie tzw. granicy ustawowej wskazuje na grupę osób, która zgodnie z obowiązującymi przepisami jest uprawniona do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy

6,4% (w tym czasie wynik dla Polski był o 1 punkt proc. wyższy). Według stanu na koniec 2017 roku, kiedy dokonano ostatniego pomiaru zasięgu ubóstwa, odsetek ten zmniejszył się w regionie o 3,3 punkty proc. (w skali kraju o 3,1 punktu proc.). Podobne tendencje spadkowe odnotowano w przypadku ubóstwa relatywnego (spadek z poziomu 15% w 2013 roku do 12,8% w 2017 roku) oraz ubóstwa ustawowego (spadek o wartości 2,8 punktu proc.).

Wykres 6. Zasięg ubóstwa w woj. lubuskim w latach 2013-2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, Zasięg Ubóstwa Ekonomicznego w Polsce w latach 2013 – 2017

Na tle innych województw w kraju sytuacja w Lubuskim prezentuje się korzystnie. Podkreślenia wymaga fakt, że jeszcze w 2016 roku województwo zanotowało najniższą wartość wskaźników ubóstwa skrajnego i relatywnego w Polsce. Co prawda już rok później spadło na ósmą lokatę (z powodu wystąpienia nieznacznego wzrostu zasięgu ubóstwa skrajnego i relatywnego), tym niemniej nie występują duże różnice między sytuacją w Lubuskim, a w województwach zajmujących wyższe

społecznej. Zastosowanie relatywnej granicy na poziomie 50 proc. średnich wydatków pokazuje tych, których poziom konsumpcji jest niższy niż większości ludzi w Polsce i odbiega znacząco od poziomu przeciętnego.

lokaty w tym zestawieniu. Do czynników, które wpływają na spadek zasięgu ubóstwa w regionie należy zaliczyć: spadek bezrobocia, wzrost wynagrodzeń, a w przypadku rodzin z dziećmi – wprowadzenie od 1 kwietnia 2016 roku świadczenia wychowawczego (Program Rodzina 500 plus).

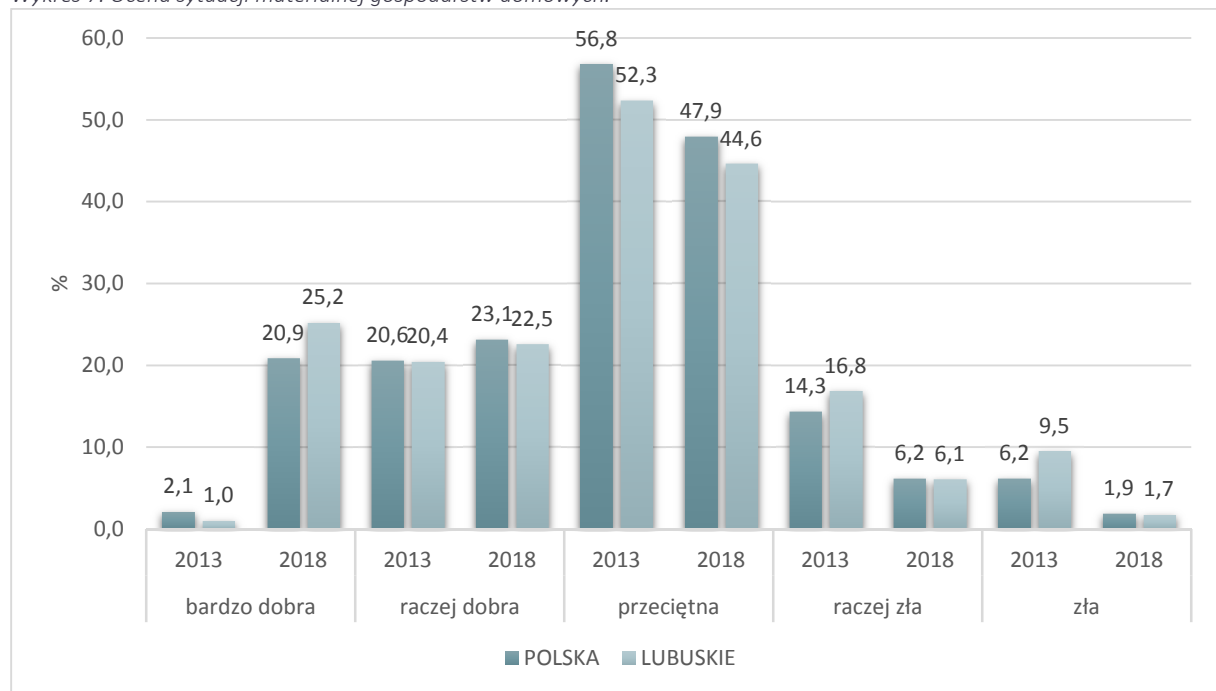
Tabela 4. Zasięg ubóstwa według województw w latach 2013-2017

ZASIĘG UBÓSTWA W UJĘCIU WOJEWÓDZTW W LATACH 2013-2017 [%]															
WYSZCZEGÓLNIENIE	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
	Wskaźnik zasięgu ubóstwa stopa ubóstwa skrajnego					Wskaźnik zasięgu ubóstwa stopa ubóstwa relatywnego					Wskaźnik zasięgu ubóstwa stopa ubóstwa ustawowego				
POLSKA	7,4	7,4	6,5	4,9	4,3	16,2	16,2	15,5	13,9	13,4	12,8	12,2	12,2	12,7	10,7
Dolnośląskie	5,1	5,6	4,0	2,9	3,5	12,1	12,0	11,9	10,5	11,0	8,9	8,8	9,5	9,2	8,6
Kujawsko-pomorskie	9,6	9,5	6,3	5,4	4,2	18,8	20,2	15,9	13,8	14,4	16,0	15,6	12,5	13,8	11,3
Lubelskie	9,4	8,2	8,6	7,8	6,8	21,5	17,1	19,2	18,5	18,4	17,6	12,8	14,9	17,2	14,0
Lubuskie	6,4	7,8	4,8	2,2	3,1	15,0	17,4	13,5	9,0	12,8	12,2	13,3	11,4	8,8	9,4
Łódzkie	6,1	5,4	5,4	2,7	2,1	12,5	13,1	12,3	9,3	7,2	9,7	9,4	10,3	9,1	5,2
Małopolskie	6,0	6,6	8,4	5,3	7,4	15,8	16,9	18,4	16,9	20,9	12,2	12,1	14,3	16,1	17,3
Mazowieckie	5,7	5,2	4,1	3,2	3,0	12,4	11,4	10,3	10,1	10,0	9,9	8,1	8,3	8,5	7,6
Opolskie	6,1	8,0	6,5	5,2	3,2	16,1	14,0	13,7	10,6	9,6	11,7	10,5	10,6	10,3	7,5
Podkarpackie	9,4	8,7	9,3	8,8	6,2	20,9	21,1	21,0	22,3	21,7	16,9	15,3	17,1	21,3	17,4
Podlaskie	11,2	10,9	7,8	4,2	7,2	22,7	23,9	19,1	17,0	22,4	17,6	18,0	13,4	14,7	16,6
Pomorskie	9,2	6,5	8,6	4,3	3,0	19,2	14,8	16,8	12,5	9,7	15,4	11,6	13,6	11,5	8,5
Śląskie	4,9	4,7	3,4	3,0	1,8	11,2	11,9	10,7	10,3	7,5	8,3	8,9	7,8	9,0	6,3
Świętokrzyskie	8,5	12,2	11,3	7,5	5,5	19,7	22,6	24,4	19,6	16,4	13,6	17,2	18,6	18,7	12,9
Warmińsko-mazurskie	13,2	14,8	12,5	9,0	8,7	25,4	26,0	25,0	20,3	20,7	20,2	21,0	21,1	18,6	17,2
Wielkopolskie	8,9	10,1	8,9	7,5	5,6	19,2	21,7	20,8	18,5	15,5	15,5	16,4	16,7	16,6	12,2
Zachodnio-pomorskie	7,1	7,2	3,6	4,0	2,4	15,3	15,3	10,7	11,8	9,1	11,6	12,0	8,1	9,7	7,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, Zasięg Ubóstwa Ekonomicznego w Polsce w latach 2013-2017

Zmniejszenie się sfery ubóstwa w regionie uwidacznia się również w ocenie sytuacji materialnej gospodarstw domowych. W 2013 roku tylko 1% gospodarstw domowych w województwie lubuskim oceniło swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą. Pięć lat później już co czwarte badane gospodarstwo było bardzo zadowolone ze swojej sytuacji materialnej (o 4,3 punktu proc. więcej od wyniku obliczonego dla kraju). W 2013 roku co dziesiąte gospodarstwo z regionu oceniało swoją sytuację jako złą. Odsetek ten przez pięć lat zmniejszył się do poziomu 1,7%. Przytoczone dane pokazują, że w subiektywnej ocenie mieszkańców regionu ich sytuacja materialna poprawia się, co koresponduje z danymi ukazującymi dobrą sytuację społeczno-gospodarczą regionu.

Wykres 7. Ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

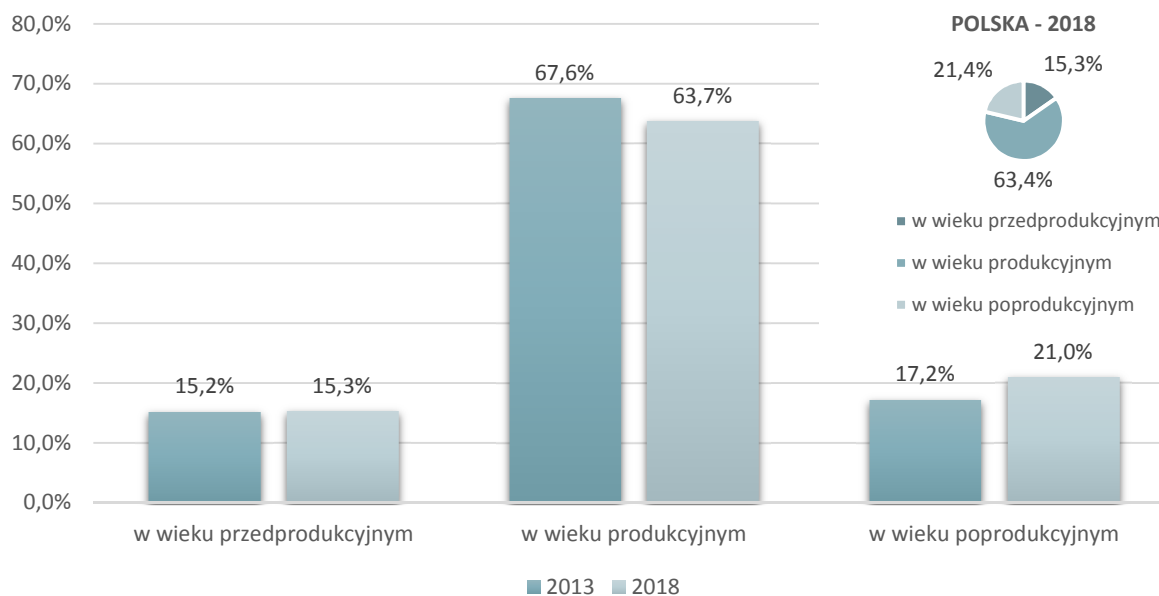
Demografia

Według stanu na koniec 2018 roku, populacja województwa lubuskiego liczy ponad 1 mln osób, co stanowi 2,6% ogólnego potencjału ludnościowego Polski. W okresie 2013-2018 liczba mieszkańców regionu zmniejszyła się o 0,68%. Także w skali całego kraju odnotowano spadek liczby ludności, lecz był on mniejszy niż na analizowanym obszarze (o 0,46 punktu proc.). Negatywne trendy demograficzne objawiają się nie tylko depopulacją, lecz także procesem starzenia się społeczeństwa. To drugie zjawisko może w dłuższej perspektywie czasowej wywoływać liczne problemy społeczne i generować nowe formy wykluczenia społecznego w regionie. W 2013 roku udział osób w wieku przedprodukcyjnym (14 lat i mniej) wynosił 15,2%. Odsetek osób z tego przedziału wiekowego nieznacznie zwiększył się (o 0,1 punktu proc.), zrównując się tym samym z wynikiem obliczonym dla kraju. Niepokojące tendencje przejawiają się tym, iż, z jednej strony, spada udział osób w wieku produkcyjnym (spadek rzędu 3,9 punktu proc.), z drugiej zaś, zwiększa się odsetek osób w wieku poprodukcyjnym (wzrost z poziomu 17,2% w 2013 roku do 21% w 2018 roku). Choć struktura

demograficzna regionu nadal lepiej prezentuje się od sytuacji w kraju, to jednak – przy utrzymaniu się obecnych trendów demograficznych – kwestia zapewnienia odpowiedniej opieki osobom wykluczonym społecznie z powodu wieku stanowić będzie jedno z głównych wyzwań stojących przed regionalną polityką społeczną.

Wykres 8. Struktura demograficzna ludności woj. lubuskiego w 2013 i 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Rosnące problemy demograficzne dosyć dobrze ukazuje współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi. Jest to stosunek liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Na podstawie analizy tego wskaźnika można stwierdzić, iż sukcesywnie zwiększa się liczba osób starszych zarówno w społeczeństwie polskim, jak i w społeczności zamieszkującej województwie lubuskie. W latach 2013-2018 wartość tego współczynnika zwiększyła się o 5,1 punktu proc. w przypadku Polski (aktualny wynik to 26,1) i 6,2 punktu proc. dla analizowanego obszaru. Choć rezultat województwa lubuskiego nadal jest lepszy niż wynik obliczony dla Polski¹², to dynamika wzrostu obciążenia demograficznego jest wyższa niż w skali kraju, co w dłuższej perspektywie czasowej może doprowadzić do sytuacji, w której to problemy starzejącego się społeczeństwa będą bardziej dostrzegalne w regionie niż w pozostałych częściach kraju.

¹² Im mniejsza wartość wskaźnika, tym obciążenie demograficzne jest mniejsze.

Wykres 9. Obciążenie demograficzne osobami starszymi w woj. lubuskim i Polsce.

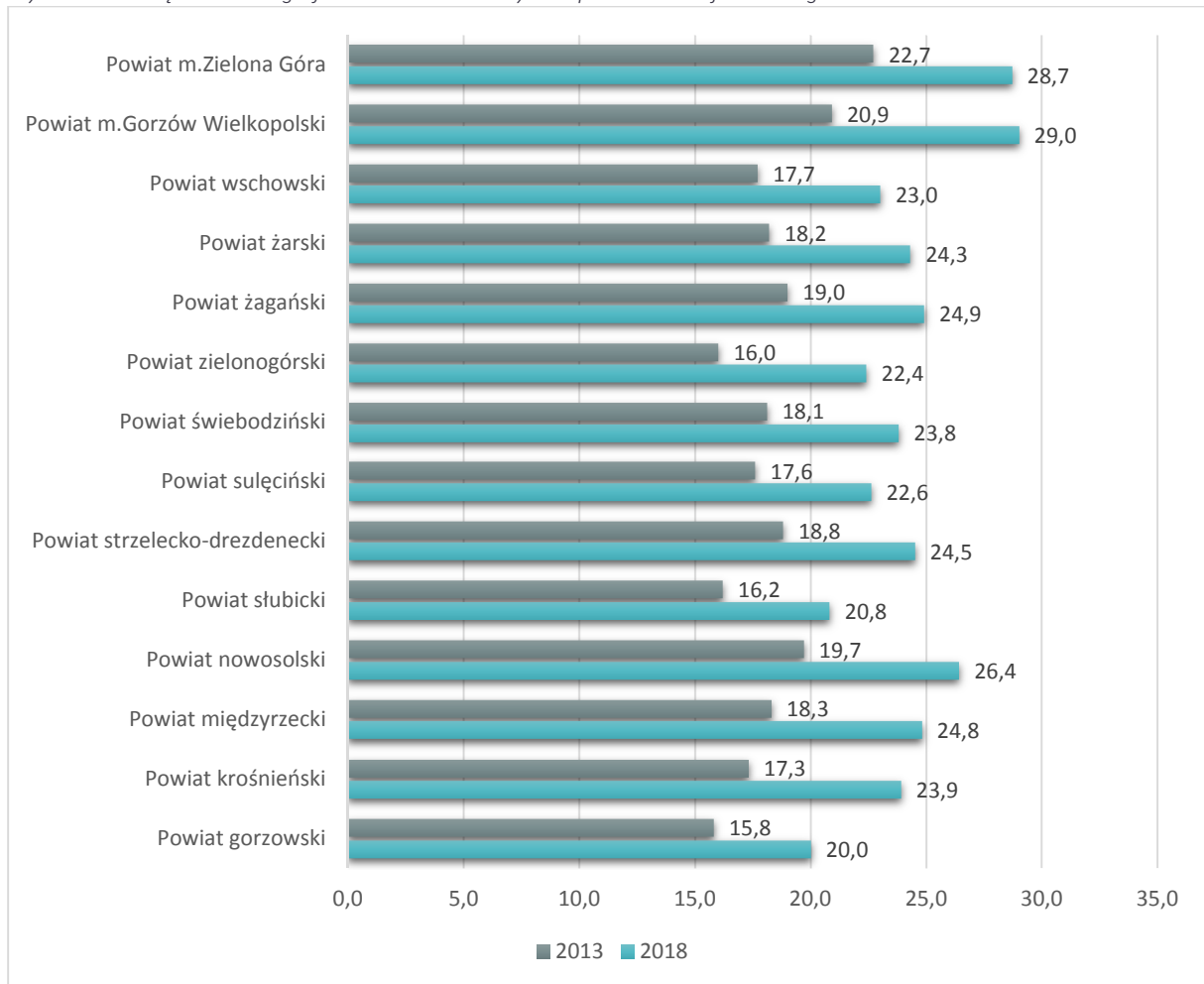

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Problem starzejącego się społeczeństwa dotyka wszystkie powiaty województwa lubuskiego, aczkolwiek nasilenie tego problemu jest nierównomierne, podobnie jak stopień intensywności negatywnych trendów demograficznych. Najwyższe w skali województwa obciążenie demograficzne osobami starszymi¹³ występuje w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze (wyniki odpowiednio na poziomie 29 i 28,7). Na obszarze Gorzowa Wlkp. zaobserwowano też największe nasilenie starzenia się społeczeństwa (obciążenie demograficzne wzrosło w latach 2013-2018 o 8,1 punktu). Najkorzystniej przedstawia się sytuacja na terenie powiatów gorzowskiego i słubickiego (współczynnik przyjął wartość na poziomie 20 i 20,8). Warto też zauważyć, że dynamika wzrostu obciążenia demograficznego była w tych powiatach najmniejsza (4,2 i 4,6 punktu). Spośród czternastu powiatów z województwa lubuskiego, w dziesięciu zanotowano wynik niższy niż wynosi średnia wojewódzka, w jednym powiecie wartość współczynnika była równa średniej wojewódzkiej, a w pozostałych trzech obciążenie demograficzne jest wyższe od uśrednionego wyniku regionu (poza dwoma powiatami grodzkimi wysokie obciążenie demograficzne występuje także w powiecie nowosolskim).

¹³ Zgodnie z założeniami metodologicznymi GUS osoby w wieku poprodukcyjnym to kobiety w wieku 60 lat i oraz mężczyźni w wieku 65 lat i więcej.

Wykres 10. Obciążenie demograficzne osobami starszymi w powiatach woj. lubuskiego.

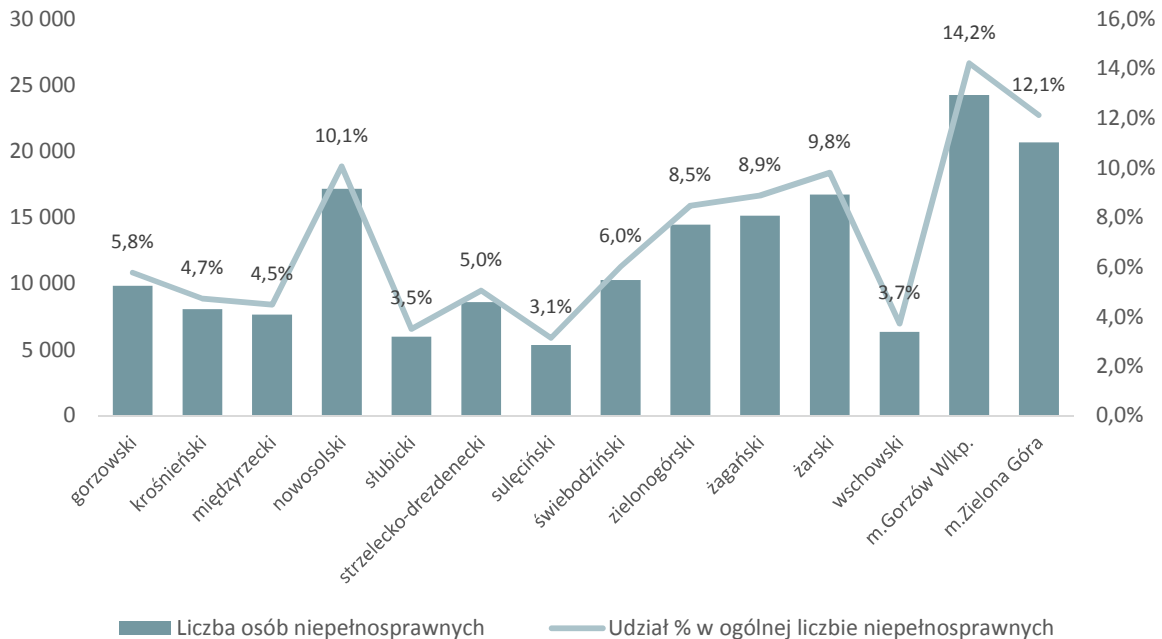
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Niepełnosprawność

Dane na temat liczby osób z niepełnosprawnościami z województwa lubuskiego zaczerpnięto z Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) przeprowadzonego przez GUS w 2011 roku. Nie ma bardziej aktualnego, a zarazem kompleksowego opracowania, z którego można byłoby skorzystać do celów opisowo-diagnostycznych. Wynika to z tego, że nie jest prowadzone w Polsce cykliczne badanie, pozwalające na dokładniejsze monitorowanie sytuacji osób niepełnosprawnych. Oparcie się na danych z NSP w znacznym stopniu ogranicza możliwości analizy. Niemożliwe jest bowiem pokazanie, jak zmieniła się liczba osób niepełnosprawnych w regionie. Obszar województwa lubuskiego zamieszkiwało w 2011 roku ponad 170,5 tys. osób z niepełnosprawnościami. Osoby niepełnosprawne stanowiły 17% populacji ogólnej zamieszkującej region, co było jednym z wyższych wyników w kraju. Biorąc pod uwagę fakt, że niepełnosprawność stanowi poważną barierę w prawidłowym funkcjonowaniu w społeczeństwie oraz mając na uwadze skalę problemu niepełnosprawności w regionie należy stwierdzić, iż zjawisko niepełnosprawności może być istotnym czynnikiem wpływającym na obszar wykluczenia społecznego.

Problem niepełnosprawności nierównomiernie rozkłada się wewnątrz województwa. Największymi skupiskami osób z niepełnosprawnościami są miasta Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. Na tych obszarach udział procentowy osób niepełnosprawnych w ogólnej populacji osób niepełnosprawnych w regionie wynosi odpowiednio 14,2% i 12,1%. Najmniejsze natężenie niepełnosprawności występuje w powiatach: sulęcińskim, ślubickim i wschowskim¹⁴.

Wykres 11. Liczba osób z niepełnosprawnościami w powiatach woj. lubuskiego

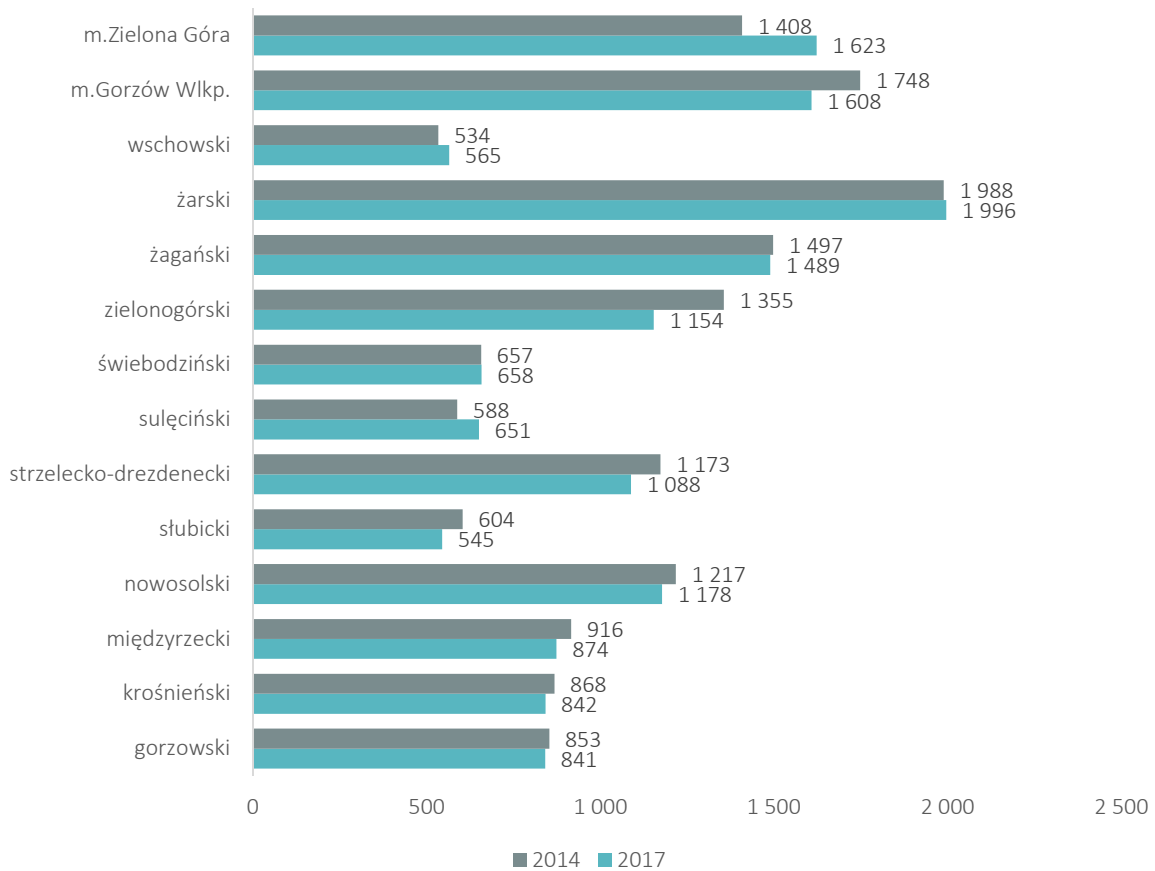

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2011

Z powodu niepełnosprawności zrealizowano w województwie lubuskim w 2017 roku ponad 15,1 tys. usług pomocy (o 1,9% mniej w porównaniu z rokiem 2014). Najwięcej w powiecie żarskim (blisko 2 tys. razy uruchomiono pomoc z tego powodu). Dużą liczbę usług na rzecz osób niepełnosprawnych zrealizowano w Zielonej Górze i Gorzowie Wielkopolskim. O ile jednak w ostatnim miesiącu zmniejszyła się liczba usług z tego tytułu na przestrzeni ostatnich lat (zannotowano spadek rzędu 8%), o tyle w Zielonej Górze zarejestrowano najwyższy w województwie wzrost (aż o 15%). Szczegółowe dane dotyczące liczby wydanych decyzji o pomocy ze względu na niepełnosprawność przedstawiono na poniższym wykresie.

¹⁴ Szczegółową analizę zjawiska niepełnosprawności w ujęciu powiatowym można odnaleźć w raporcie pt. Diagnoza usług społecznych w powiatach województwa lubuskiego, Zielona Góra 2017.

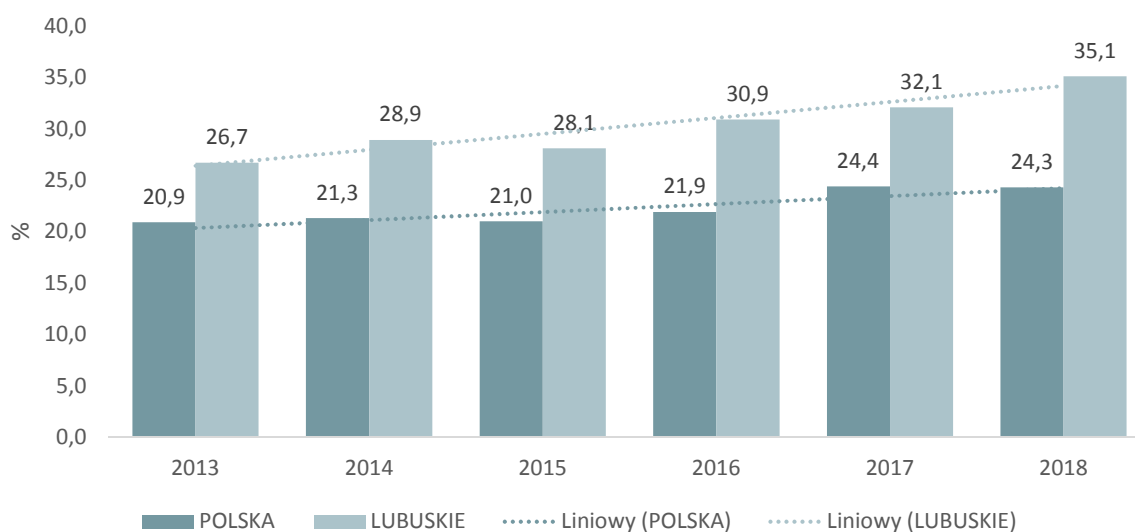
Wykres 12. Udzielona pomoc w powiatach woj. Lubuskiego z powodu niepełnosprawności.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W kontekście zjawiska niepełnosprawności trzeba zwrócić uwagę na wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Osoby z niepełnosprawnościami bardzo często pozostają bez zatrudnienia. Wynika to z bardzo wielu powodów. Wpływa na to niezdolność fizyczna lub psychiczna do wykonywania określonych zawodów. Ponadto znaczna część osób niepełnosprawnych przedwcześnie kończy udział w procesie edukacji, w wyniku czego brakuje im wiedzy i kompetencji, by sprostać wymogom rynku pracy. Zdarzają się również sytuacje, że pracodawcy niechętnie zapatrują się na zatrudnienie osób z niepełnosprawności, mimo iż osoby te spełniają wszystkie wymogi rekrutacyjne. Czynniki te przez wiele lat utrudniały osobom niepełnosprawnym dostęp do rynku pracy i narażały je na wykluczenie społeczne. Na podstawie analizy wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w województwie lubuskim można stwierdzić, iż zaszła w tym obszarze znacząca poprawa. W 2013 roku tylko co czwarta osoba niepełnosprawna była aktywna zawodowo. W 2018 roku wartość wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych wyniosła 35,1 %, o ponad 10 punktów % więcej niż średnia obliczona dla kraju. Choć poziom zatrudnienia osób niepełnosprawnych dalece odbiega od poziomu zatrudnienia osób pełnosprawnych, to należy podkreślić, jak duży postęp został osiągnięty w tej materii.

Wykres 13. Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata.

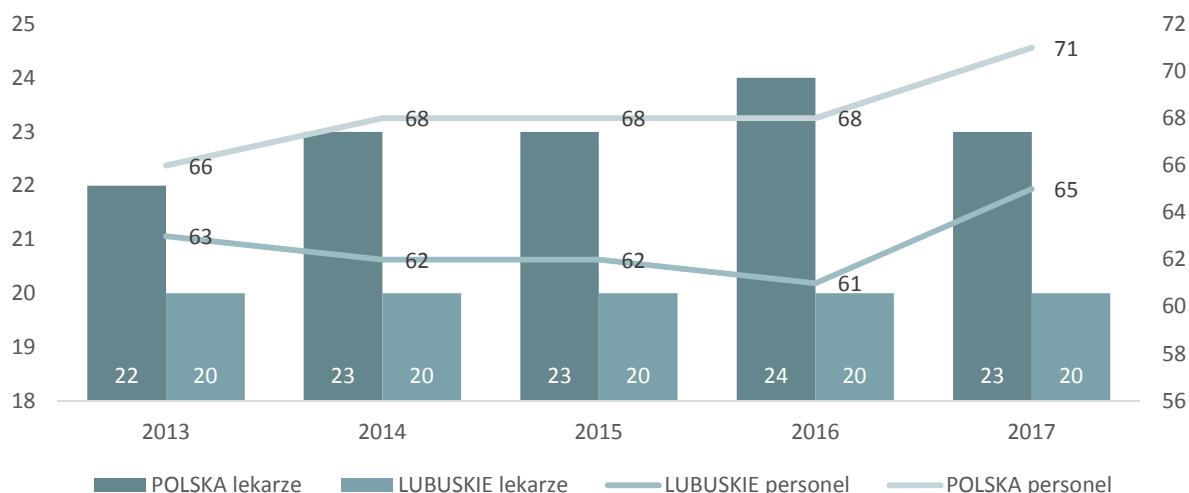
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Zdrowie

Zły stan zdrowia stanowi czynnik wpływający na zjawisko wykluczenia społecznego. Osoby o złej kondycji zdrowotnej zazwyczaj nie są w stanie prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie. Trudności sprawia im też wykonywanie ról społecznych, które pełnią inni członkowie społeczności. W efekcie osoby te są narażone na wykluczenie społeczne. Biorąc pod uwagę fakt, że trendy demograficzne w regionie świadczą o starzeniu się społeczeństwa, a zarazem wydłuża się przeciętna długość życia, należy stwierdzić, że kwestia zaspokojenia potrzeb zdrowotnych społeczeństwa stanowić będzie jedno z głównych wyzwań dla polityki społecznej. Podkreślenia też wymaga to, że zmiany demograficzne przekładać się będą na zmianę potrzeb zdrowotnych. Na znaczeniu nabierać będą choroby przewlekłe, cywilizacyjne, wymagające długoterminowej, pozaszpitalnej opieki.

W latach 2013-2018 liczba udzielonych porad lekarskich wzrosła w województwie lubuskim o 10,2% (średni wzrost obliczony dla kraju wyniósł 8,8%). Wynik uzyskany na analizowanym obszarze był jednym z wyższych w kraju. Tylko w takich województwach jak: mazowieckie (13,7%), wielkopolskie (13,3%) i pomorskie (12%) wzrost liczby udzielonych porad był wyższy. Należy przy tym zauważyć, że rosnącemu popytowi na porady lekarskie nie towarzyszy adekwatny wzrost liczby lekarzy i personelu medycznego. Na analizowanym obszarze liczba lekarzy przypadająca na 10 tys. ludności pozostała bez zmian. Średnia na poziomie 20 lekarzy na 10 tys. ludności jest niższa od wyniku obliczonego dla kraju. Jeszcze większe różnice widać w kontekście liczby personelu medycznego (pielęgniarek i położnych). Choć w latach 2013-2017 ich liczba wzrosła (z poziomu 63 do 65), to wciąż jest to liczba wyraźnie mniejsza niż w skali kraju. Niedobory wśród kadry medycznej skutkować mogą ograniczeniem dostępu do świadczeń zdrowotnych i wydłużeniem czasu oczekiwania na wykonanie zabiegów medycznych.

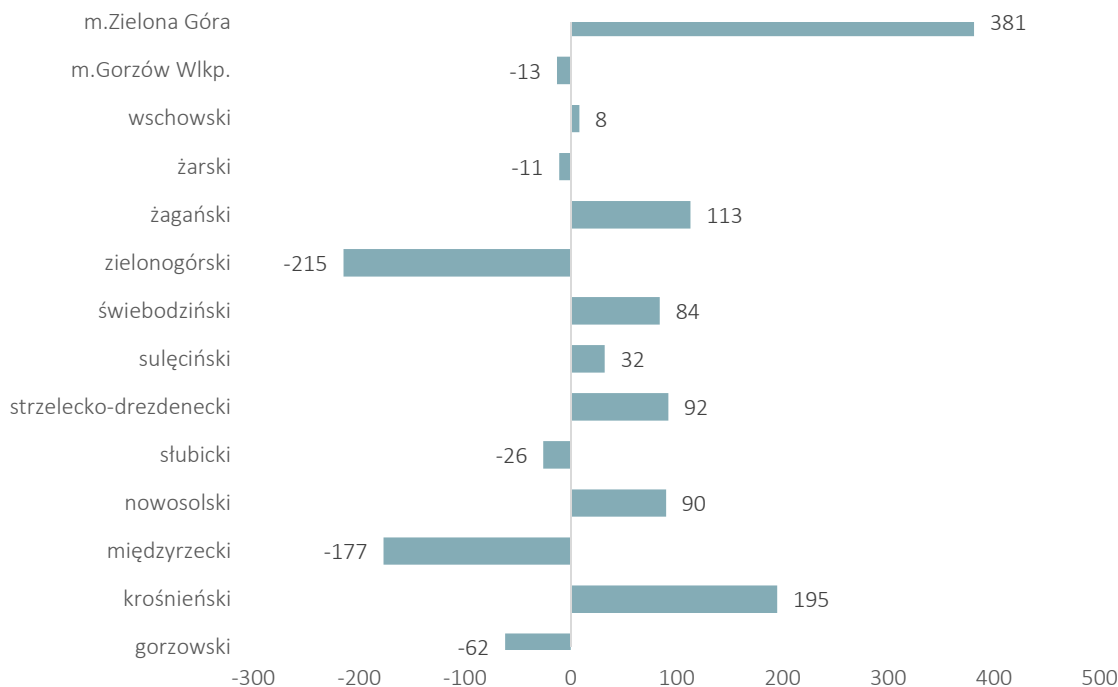
Wykres 14. Lekarze i personel medyczny na 10 tys. ludności.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W 2017 roku zarejestrowano w województwie lubuskim 15,5 tys. przypadków udzielenia pomocy rodzinom z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (o 3,3% więcej niż w 2014 roku). Największy wzrost zaobserwowano na terenie Zielonej Góry i powiatu krośnieńskiego. Z kolei istotne zmniejszenie liczby zrealizowanych świadczeń z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby odnotowano na obszarze powiatów zielonogórskiego i międzyrzeckiego.

Wykres 15. Pomoc udzielona w powiatach woj. Lubuskiego z powodu choroby.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

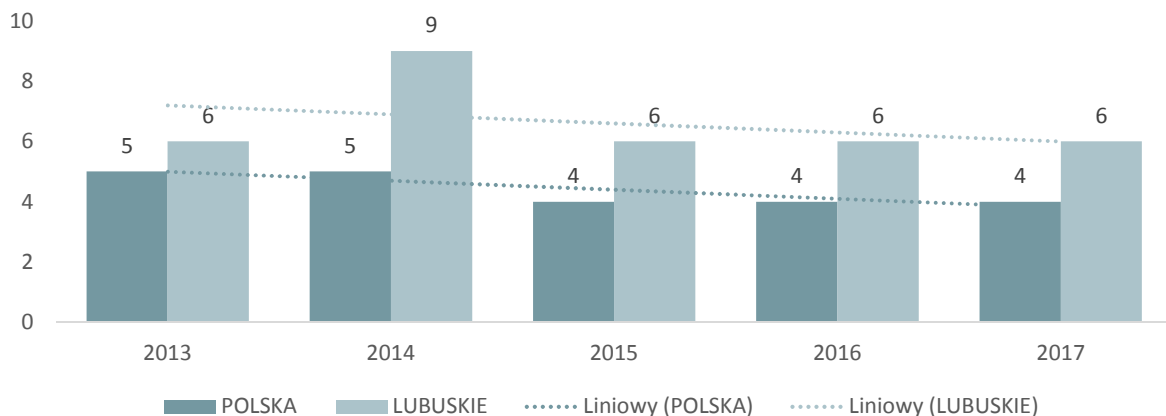
W kontekście analizy stanu zdrowia mieszkańców regionu należy też zwrócić uwagę na pogarszającą się kondycję psychospołecznej populacji. Na przestrzeni lat 2013-2017 o 2,2% zwiększyła się w regionie

liczba pacjentów objętych szpitalną opieką psychiatryczną. W skali kraju wzrost charakteryzował się niższą dynamiką (0,3 punktu proc.).

Uzależnienia

Problem uzależnień bardzo często staje się przyczyną wykluczenia społecznego. Osoby uzależnione, stawiając na pierwszym miejscu alkohol lub inne używki, zaczynają zaniedbywać swoje obowiązki rodzinne i zawodowe, co w wielu przypadkach prowadzi do rozpadu rodziny i utraty pracy. W konsekwencji dochodzi do marginalizacji społecznej tych osób. Problem uzależnień od alkoholu można zaobserwować w każdym województwie w kraju. Natomiast w województwie lubuskim problem ten występuje na nieco większą skalę. Obrazuje to wskaźnik uzależnionych od alkoholu na 1 tys. mieszkańców. Od 2013 do 2017 roku (dane za 2018 roku nie zostały jeszcze opracowane) wartość tego wskaźnika wynosi 6 osób (wyjątkiem jest rok 2014, kiedy rezultat był znacznie wyższy – 9 osób uzależnionych na 1 tys. mieszkańców). Średnia obliczona dla kraju wynosi 4. Żaden inny region nie uzyskał tak wysokiego wyniku. Rezultaty w pozostałych województwach mieszczą się w przedziale od 3 do 5 osób. Pokazuje to, iż problem uzależnień jest istotną determinantą wpływającą na zjawisko wykluczenia społecznego w regionie. Trzeba jednocześnie zauważyć, że ograniczenie problemu uzależnień jest zadaniem niezwykle trudnym (ze względu na wciąż dużą tolerancję społeczeństwa dla spożywania alkoholu) i czasochłonnym (trudności z wyjściem z nałogu)¹⁵.

Wykres 16. Uzależnienie od alkoholu na 1 tys. mieszkańców.

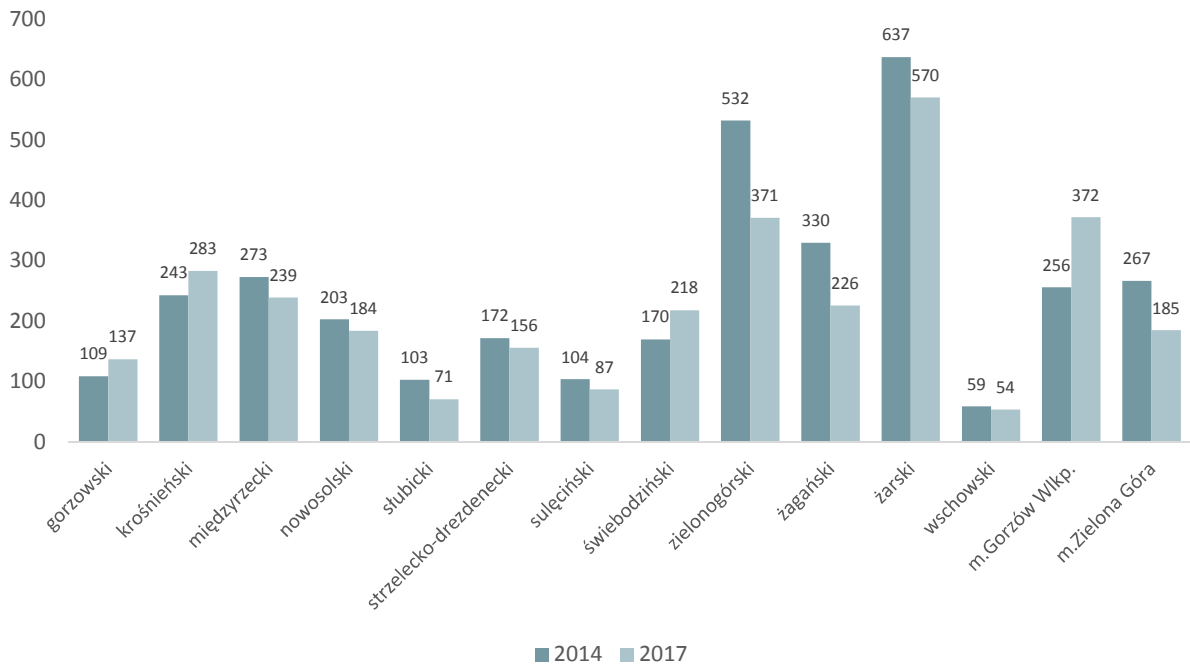
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Z powodu alkoholizmu udzielono w 2017 roku ponad 3,1 tys. usług pomocy. Cztery lata wcześniej z tego tytułu udzielono pomocy w prawie 3,5 tys. przypadków. Oznacza to, że w latach 2014-2017 zanotowano spadek o 8,8 %. Tylko w czterech powiatach liczba przypadków udzielenia pomocy z powodu alkoholizmu zwiększyła się w porównaniu z sytuacją z 2014 roku.

¹⁵ Szczegółową analizę na temat używania substancji psychoaktywnych w woj. lubuskim można odnaleźć w raporcie pt. „Diagnoza używania substancji psychoaktywnych przez mieszkańców województwa lubuskiego”, opracowanym na zlecenie ROPS w Zielonej Górze.

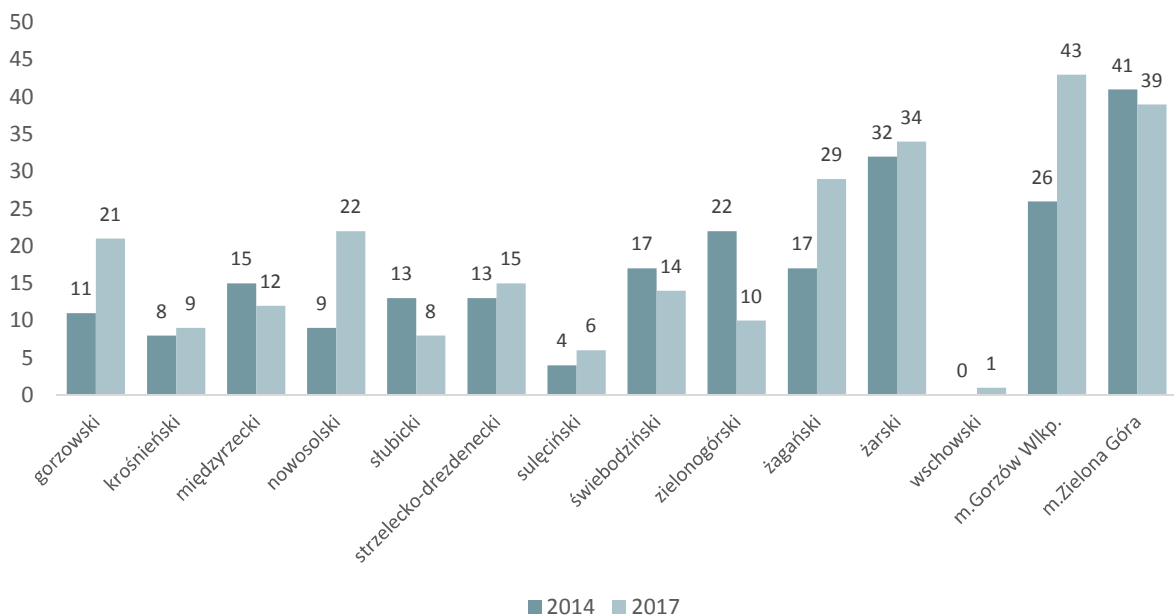
Wykres 17. Udzielona pomoc w powiatach woj. lubuskiego z powodu alkoholizmu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Problem narkomanii, choć występuje w regionie na zdecydowanie mniejszą skalę niż alkoholizm, to zarazem skala tego problemu zwiększyła się w ostatnich latach. W 2014 roku w całym województwie udzielono pomocy z tego tytułu w 228 przypadkach. Cztery lata później liczba tego typu przypadków wzrosła o 15,3%. Najwięcej usług pomocy z powodu narkomanii zrealizowano na terenie Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry (łącznie blisko 1/3 wszystkich przypadków odnotowanych w regionie).

Wykres 18. Udzielona pomoc w powiatach woj. lubuskiego z powodu narkomanii.

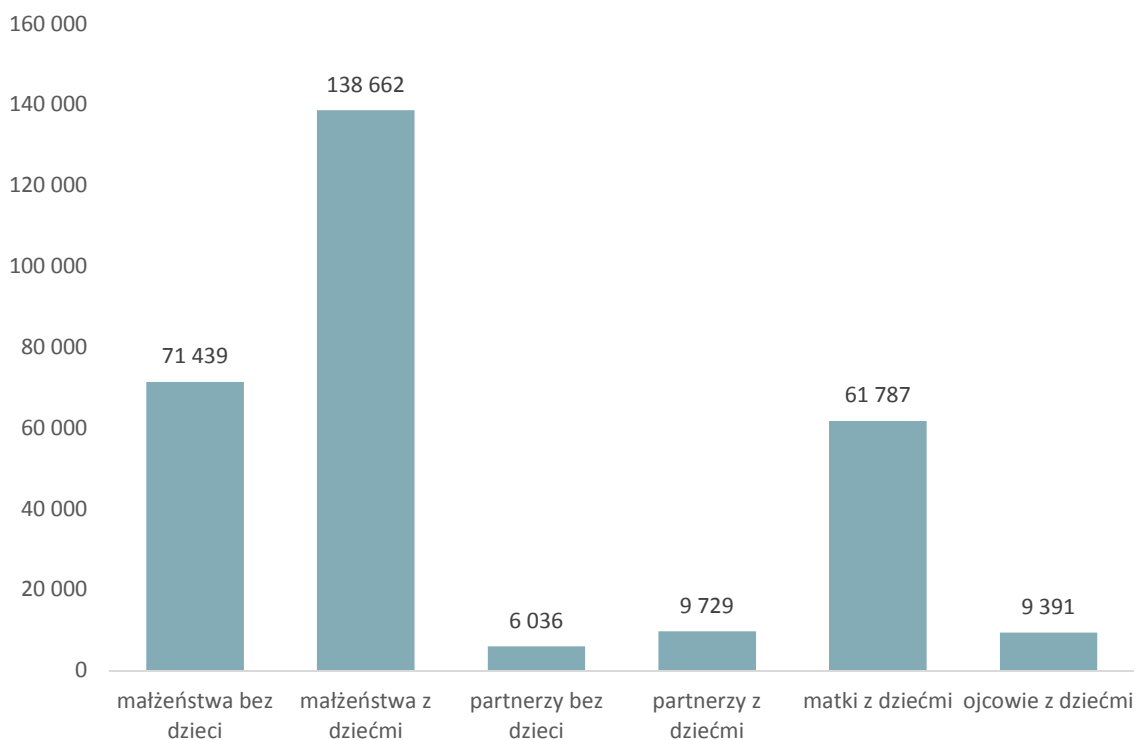

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Sytuacja rodzin

Zgodnie z danymi zebranymi w ramach Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 roku, w województwie lubuskim żyło ponad 297 tys. rodzin. Rodzin niepełnych było ponad 72,1 tys. (24,3% ogółu rodzin), z czego 61,7 tys. były to rodziny, w których matki samotnie wychowywały dzieci. Związki partnerskie stanowiły 5% ogółu rodzin. Najwyższy udział procentowy w ogólnej liczbie rodzin miały małżeństwa z dziećmi (47%). Małżeństwa bez dzieci stanowiły 24% ogólnej liczby rodzin. W kontekście zjawiska wykluczenia społecznego szczególnie może niepokoić wysoka liczba rodzin niepełnych, które na ogół mają gorszą sytuację finansową i częściej doświadczają trudności wychowawczych.

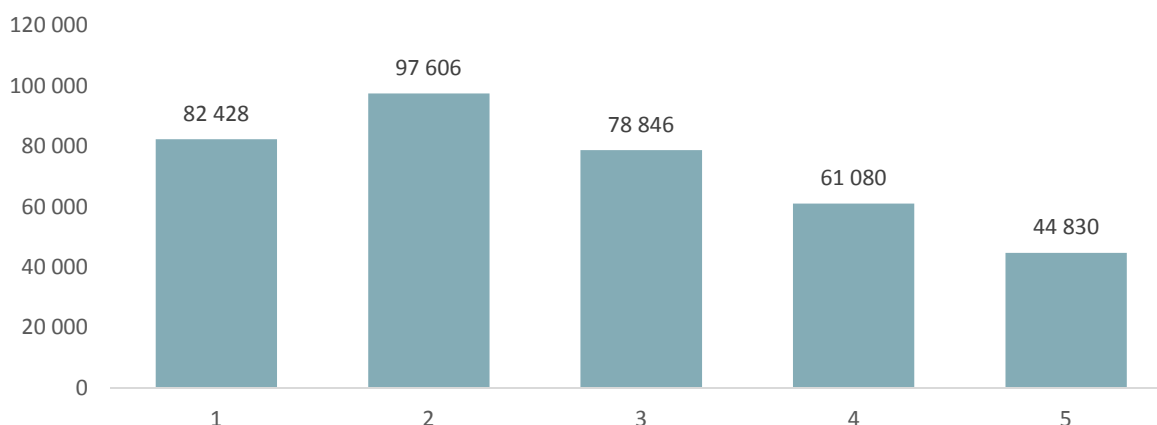
Wykres 19. Rodziny według typów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2011

Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym w województwie lubuskim wyniosła w 2011 roku 2,79, przy średnim wyniku dla kraju na poziomie 2,82. Oznacza to, że lubuskie gospodarstwa domowe są stosunkowo mało liczne. Najwięcej funkcjonuje dwuosobowych gospodarstw domowych (ponad 97,6 tys.). Licznie też występują gospodarstwa jednoosobowe (ponad 82,4 tys.). Liczbę gospodarstw składających się z trzech osób określono na prawie 79 tys. Najmniej jest gospodarstw czteroosobowych (61 tys.) oraz pięcioosobowych i więcej (blisko 45 tys.). Na ryzyko wystąpienia zagrożenia wykluczeniem społecznym są narażone osoby żyjące w nielicznych gospodarstwach domowych, gdzie możliwości sprawowania opieki przez środowisko rodzinne są ograniczone.

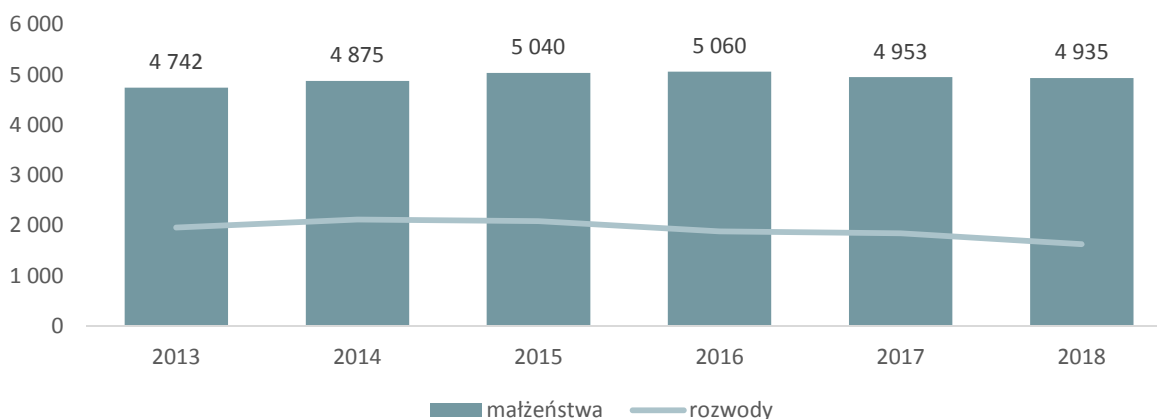
Wykres 20. Gospodarstwa domowe według liczby osób.

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2011

Na podstawie analizy liczby zawieranych małżeństw w regionie można zauważyć dwie tendencje. W okresie 2013-2016 zwiększała się liczba zawieranych małżeństw (wzrost o 6,7%). W czasie dwóch ostatnich lat (2017 i 2018) można jednak obserwować tendencję spadkową (o 2,5%). Choć aktualna liczba zawieranych małżeństw jest wyższa w stosunku do 2013 roku, to zarazem – przy utrzymaniu się obecnych trendów – możliwe jest zejście poniżej poziomu zanotowanego w 2013 roku. Warto też zauważyć, że spada liczba rozwodów w regionie (w latach 2013-2018 odnotowano spadek rzędu 17%). W ostatnim roku analizy było ich ponad 1,6 tys. (dane za 2018 rok).

Wykres 21. Liczba małżeństw i rozwodów w latach 2013-2018

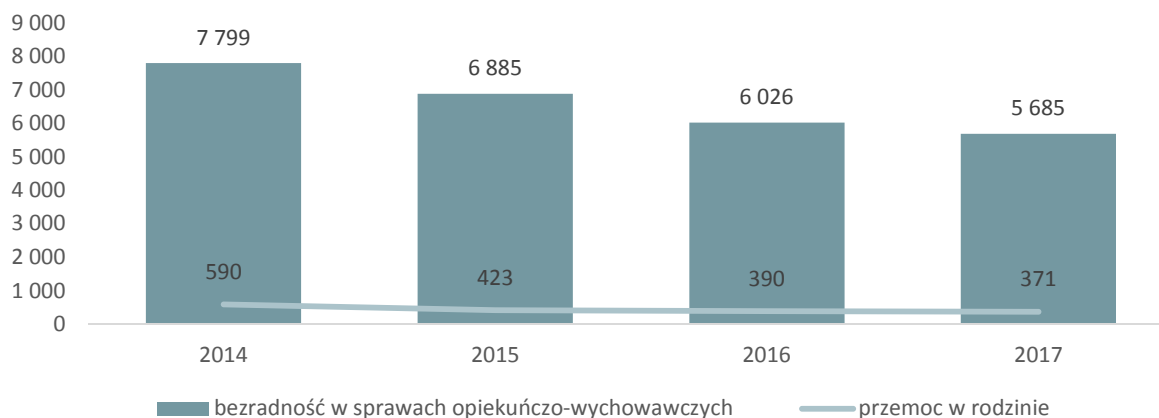

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Rodziny doświadczają wielu rozmaitych trudności, które mogą prowadzić do wykluczenia społecznego. Jednym z takich problemów jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Z tego powodu wydano w województwie lubuskim w 2017 roku prawie 5,7 tys. decyzji o przyznaniu pomocy. W tym obszarze co prawda odnotowano znaczną poprawę (w 2014 roku takich decyzji wydano o 27% więcej), jednak wciąż problem utrzymuje się na dosyć wysokim poziomie. Innym problemem jest przemoc w rodzinie. W tym obszarze również odnotowano poprawę. W 2017 roku uruchomiono pomoc z tego

powodu w 371 przypadkach (o 37% mniej niż cztery lata wcześniej). Przy obu problemach najwięcej decyzji w sprawie pomocy wydawano w powiecie zielonogórskim.

Wykres 22. Udzielona pomoc w powiatach woj. Lubuskiego z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i przemocy w rodzinie

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

2.1.3. Kierunki zmian zjawiska wykluczenia społecznego w regionie

Jakie są prawdopodobne kierunki zmian zjawisk wykluczenia społecznego?

Zjawisko wykluczenia społecznego w regionie kształtowane jest przez różnego rodzaju determinanty (społeczne, gospodarcze, demograficzne itp.). Wpływ tych determinant prowadzi nie tylko do zwiększenia lub zmniejszenia obszaru wykluczenia społecznego, ale również do powstawania nowych form wykluczenia (np. procesom rozwoju technologicznego i upowszechniania się dostępu do Internetu na początku XXI wieku towarzyszyło krystalizowanie się tzw. wykluczenia cyfrowego, objawiającego się tym, iż część osób – z powodu braku kwalifikacji cyfrowych lub innych zasobów – nie była w stanie korzystać z korzyści, jakie daje rewolucja cyfrowa).

Na podstawie przeprowadzonych badań udało się zidentyfikować potencjalne kierunki zmian wykluczenia społecznego w regionie.

Tabela 5. Przewidywane kierunki zmian zjawiska wykluczenia społecznego.

Typ wykluczenia	Przewidywalny kierunek zmian	Uzasadnienie
Wykluczenie z powodu bezrobocia	Krótkoterminowy spadek	Obecny poziom bezrobocia utrzymuje się na rekordowo niskim poziomie. Zgodnie z prognozami gospodarczymi, gospodarka polska, choć nadal będzie się rozwijać, to jednak nie w takim tempie jak obecnie. Zgodnie z najnowszymi prognozami Komisji Europejskiej, wzrost gospodarczy Polski w 2019 roku wyniesie 4,2% W 2020 roku gospodarka ma zwolnić do 3,6%, co jest i tak dosyć dobrym wynikiem. Popyt

Typ wykluczenia	Przewidywalny kierunek zmian	Uzasadnienie
		<p>na siłę roboczą pozostanie stabilny. Wzrost zatrudnienia będzie powoli wyhamowywał, odzwierciedlając bardzo niskie bezrobocie i istniejące bariery dla szybszego wzrostu udziału siły roboczej¹⁶. Po kilku latach szybkiego spadku stopy bezrobocia, wskaźnik ten spadnie tylko nieznacznie, osiągając nowy rekordowy poziom (poniżej 4%). W dłuższej perspektywie możliwe jest jednak dalsze wyhamowywanie polskiej gospodarki i idący za tym wzrost bezrobocia. W dłuższej perspektywie czasowej (2021-2023) możliwe jest więc pogorszenie sytuacji na rynku pracy, choć nie powinno dojść do sytuacji, w której bezrobocie powróci do rozmiarów notowanych w latach 2014-2015.</p>
Wykluczenie z powodu ubóstwa	Długoterminowy spadek	<p>Zgodnie z prognozami, w najbliższym czasie wzrost gospodarczy utraci obecną dynamikę, jednak wciąż generować będzie popyt na siłę roboczą. Niepewna jest za to sytuacja w dłuższej perspektywie czasowej. Problemem jest też dosyć wysoki poziom inflacji. Drugim bodźcem są jednak pograny rządowe, które transferują środki pieniężne z budżetu państwa bezpośrednio do obywateli, przyczyniając się tym samym do ograniczenia skali ubóstwa (należy mieć też na uwadze ostatnią modyfikację w Programie Rodzina 500 Plus - przyznanie wsparcia już na pierwsze dziecko). Skutkiem wprowadzonej modyfikacji będzie jeszcze większy transfer środków pieniężnych. Aktywność państwa w dziedzinie polityki socjalnej w połączeniu z dobrą sytuacją gospodarczą prowadzić będzie do ograniczenia zjawiska ubóstwa. Jednak w przypadku załamania gospodarczego programy rządowe nie będą w stanie zrekompensować w całości skutków, jakie wywołają niekorzystne trendy ekonomiczne.</p>
Wykluczenie z powodu starości	Długoterminowy wzrost	<p>Prognozy demograficzne jednoznacznie pokazują, iż zwiększać się będzie udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogóle populacji. W 2035 odsetek osób wieku 65 lat i więcej wyniesie w regionie 24,4% Natomiast w 2050 roku wzrośnie do poziomu 32,9%¹⁷ Tendencje demograficzne odgrywać będą coraz większą rolę w stymulowaniu zjawiska wykluczenia społecznego w regionie.</p>

¹⁶ <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/komisja-europejska-prognozy-gospodarcze-dla-polski/ge1kkjz>

¹⁷ GUS, Prognoza demograficzna na lata 2014-2050 dla województwa lubuskiego

Typ wykluczenia	Przewidywalny kierunek zmian	Uzasadnienie
Wykluczenie z powodów zdrowotnych	Długoterminowy wzrost	Ze względu na tendencje demograficzne popyt na usługi zdrowotne będzie się zwiększać w następnych latach. Trudno oczekiwać, aby udało się w pełni zaspokoić rosnące potrzeby zdrowotne społeczeństwa w sytuacji niedofinansowania służby zdrowia w Polsce i deficytów kadry medycznej. Rosnącym problemem będzie też zwiększająca się liczba osób z problemami psychicznymi wymagająca specjalistycznej opieki.
Wykluczenie z powodów uzależnień	Długoterminowy wzrost	Wykluczenie z powodów uzależnień może być tą determinantą, która stopniowo będzie zwiększać swoją rolę w kontekście wykluczenia społecznego. Trzeba bowiem zauważyć, że obok takich problemów jak alkoholizm czy narkotyki, pojawiają się również nowe formy uzależnień, na co zwracano uwagę w trakcie panelu eksperckiego - np. e-uzależnienia (uzależnienia od komputerów, gier video, smartphonów itp.) albo uzależnienia od dopalaczy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

2.1.4. Instytucje działające na rzecz osób z obszaru wykluczenia społecznego

Jakie instytucje realizują zadania dotyczące zjawiska wykluczenia społecznego w regionie, jakie rodzaje działań są realizowane, na jakim terenie i do kogo są skierowane? Z jakich źródeł finansowane są te działania?

Działania na rzecz osób z obszaru wykluczenia społecznego realizowane są przez szerokie spektrum instytucji, reprezentujących sektor publiczny, pozarządowy i ekonomii społecznej.

- Instytucjami publicznymi realizującymi działania na rzecz osób z obszaru wykluczenia społecznego są: ośrodki pomocy społecznej (w sumie 82 jednostki) i powiatowe centra pomocy rodzinie (12 placówek).
- Reprezentantami III sektora są organizacje pozarządowe (stowarzyszenia i fundacje), które pomagają osobom wykluczonym przywrócić zdolność do prawidłowego funkcjonowania w obrębie społeczeństwa (w regionie działają 292 organizacje pożytku publicznego)¹⁸.
- Sektor ekonomii społecznej dynamicznie rozwija się w województwie lubuskim. Na jego terenie prowadzą działalność centra integracji społecznej (20 podmiotów)¹⁹, kluby integracji społecznej (10 podmiotów)²⁰, przedsiębiorstwa społeczne (83 spółdzielnie)²¹. Wsparciem rozwoju ES zajmują się dwa Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES w Zielonej Górze zapewnia wsparcie w subregionie południowym, podczas gdy LOWES w Gorzowie Wlkp.

¹⁸ Wykaz organizacji pożytku publicznego uprawnionych do otrzymania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych za 2018 rok – stan na koniec 2018 r.

¹⁹ Raport z realizacji LPRES za 2017 roku - stan na koniec 2017 r.

²⁰ http://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/Zatrudnienie_socjalne/INFORMACJA__CIS_KIS_2016-2017.pdf - stan z dnia 31.12.2017.

²¹ Informacje przekazane przez ROPS w Zielonej Górze

analogiczną funkcję pełni w subregionie północnym)²². Na terenie województwa istnieją również podmioty reintegracyjne. Działają bowiem takie instytucje jak: warsztaty terapii zajęciowej (19 placówek)²³ oraz zakłady aktywności zawodowej (2 jednostki)²⁴.

Typy działań, jakie podejmują poszczególne rodzaje instytucji przedstawiono w poniższej tabeli:

Tabela 6. Formy działań na rzecz osób z obszaru wykluczenia społecznego.

Nazwa instytucji	Liczba działających podmiotów	Zakres działań
Ośrodek Pomocy Społecznej	82	<ul style="list-style-type: none"> ▪ udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym; ▪ przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych; ▪ przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych; ▪ przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego; ▪ przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia;; ▪ przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego; ▪ opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem; ▪ praca socjalna; ▪ organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi; ▪ prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych; ▪ dożywianie dzieci; ▪ sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym; ▪ kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu;

²² Szczegółowy obszar działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w woj. lubuskim wygląda następująco: Do OWES w Zielonej Górze przypisano siedem powiatów: krośnieński, słubicki, sulęciński, wschowski, zielonogórski (ziemski i grodzki) oraz żarski. Pozostałe siedem powiatów stanowią teren działania dla LOWES w Gorzowie Wielkopolskim. Są nimi powiaty: gorzowski ziemski, Gorzów Wlkp. grodzki, strzelecko-drezdenecki, świebodziński, międzyrzecki, żagański, nowosolski, a ponadto 3 gminy (Wschowa, Rzepin, Łęknica).

²³ Informacje przekazane przez ROPS w Zielonej Górze.

²⁴ Informacje przekazane przez ROPS w Zielonej Górze.

Nazwa instytucji	Liczba działających podmiotów	Zakres działań
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; ▪ przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych; ▪ opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych²⁵.
<p>Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie</p>	<p>12</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ opracowanie i realizacja powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób niepełnosprawnych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka – po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami, ▪ prowadzenie specjalistycznego poradnictwa, ▪ organizowanie opieki w rodzinach zastępczych, udzielanie pomocy pieniężnej na częściowe pokrycie kosztów utrzymania umieszczonych w nich dzieci oraz wypłacanie wynagrodzenia z tytułu pozostawania w gotowości przyjęcia dziecka albo świadczonej opieki i wychowania niespokrewnionym z dzieckiem zawodowym rodzinom zastępczym, ▪ zapewnienie opieki i wychowania dzieciom całkowicie lub częściowo pozbawionym opieki rodziców, w szczególności przez organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, placówek opiekuńczo-wychowawczych, dla dzieci i młodzieży, w tym placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym, a także tworzenie i wdrażanie programów pomocy dziecku i rodzinie, ▪ pokrywanie kosztów utrzymania dzieci z terenu powiatu, umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i w rodzinach zastępczych, również na terenie innego powiatu, ▪ przyznawanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki osobom opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego i socjalizacyjnego, domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, rodziny zastępcze oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze ▪ pomoc w integracji ze środowiskiem osób mających trudności w przystosowaniu się do życia, młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego i socjalizacyjnego, domy pomocy społecznej dla dzieci

²⁵ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej Dz. U. z 2019 r. poz. 1507, 1622, 1690.

Nazwa instytucji	Liczba działających podmiotów	Zakres działań
		<p>i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, rodziny zastępcze oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze, mających braki w przystosowaniu się,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pomoc osobom mającym trudności w integracji ze środowiskiem, które otrzymały status uchodźcy, ▪ pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, ▪ prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej o zasięgu ponadgminnym oraz umieszczanie w nich skierowanych osób, ▪ prowadzenie mieszkań chronionych dla osób z terenu więcej niż jednej gminy oraz powiatowych ośrodków wsparcia, w tym domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, z wyłączeniem środowiskowych domów samopomocy i innych ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, ▪ prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej, ▪ odejmowanie innych działań wynikających z rozeznaczonych potrzeb, w tym tworzenie i realizacja programów ostonowych²⁶,
Centrum Integracji Społecznej	20	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiągnięcie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu; ▪ nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych; ▪ naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą; ▪ uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi²⁷.
Klub Integracji Społecznej	10	<ul style="list-style-type: none"> ▪ działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy, u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia; ▪ prace społecznie użyteczne; ▪ roboty publiczne; ▪ poradnictwo prawne

²⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej Dz. U. z 2019 r. poz. 1507, 1622, 1690.

²⁷ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym Dz. U. z 2019 r. poz. 217, 730.

Nazwa instytucji	Liczba działających podmiotów	Zakres działań
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych²⁸.
Warsztat Terapii Zajęciowej	19	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ogólne usprawnianie; ▪ rozwijanie umiejętności, w tym wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, przy zastosowaniu różnych technik terapii zajęciowej; ▪ przygotowanie do życia w środowisku społecznym, w szczególności poprzez rozwój umiejętności planowania i komunikowania się, dokonywania wyborów, decydowania o swoich sprawach oraz rozwój innych umiejętności niezbędnych w niezależnym życiu, a także poprawę kondycji psychicznej i fizycznej; ▪ rozwijanie psychofizycznych sprawności niezbędnych w pracy; ▪ rozwijanie podstawowych oraz specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających podjęcie pracy w zakładzie aktywności zawodowej lub innej pracy zarobkowej, albo szkolenia zawodowego²⁹.
Zakłady Aktywności Zawodowej	2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rehabilitacja zawodowa rozumiana jako przygotowanie do wykonywania czynności na danym stanowisku pracy, wyposażenie pracownika w niezbędne umiejętności, a w miarę możliwości i kwalifikacje zawodowe (np. uprawnienia, certyfikaty itp.); ▪ rehabilitacja lecznicza - zapewnienie dostępu na terenie zakładu do usług rehabilitacyjnych (urządzeń i fachowej kadry) ▪ rehabilitacja społeczna – pomoc w odnalezieniu się w nowej roli, w pełnieniu różnych ról społecznych, codziennym funkcjonowaniu, poprawie jakości życia³⁰.
Przedsiębiorstwo społeczne	83	<ul style="list-style-type: none"> ▪ społeczna reintegracja jej członków przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu, ▪ zawodowa reintegracja jej członków przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy- a działania te nie są wykonywane w ramach

²⁸ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym Dz. U. z 2019 r. poz. 217, 730.

²⁹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych Dz. U. z 2019 r. poz. 1172, 1495.

³⁰ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych Dz. U. z 2019 r. poz. 1172, 1495.

Nazwa instytucji	Liczba działających podmiotów	Zakres działań
		prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej ³¹ .
Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej	2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ świadczenie usług animacyjnych, inkubacyjnych i biznesowych dla wsparcia rozwoju ekonomii społecznej, ▪ podnoszenie kwalifikacji i doświadczenia zawodowego pracowników podmiotów ekonomii społecznej – tworzenie miejsc pracy w sektorze przedsiębiorczości społecznej poprzez udzielanie bezzwrotnych dotacji i wsparcia pomostowego na tworzenie miejsc pracy w PES, ▪ doradztwo (indywidualne i grupowe) w zakresie pozyskiwania przez podmioty ekonomii społecznej zewnętrznych źródeł finansowania, ▪ usługi służące nabyciu wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego, w szczególności związanych ze sferą ekonomiczną funkcjonowania przedsiębiorstwa społecznego: szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego, ▪ usługi służące dostarczaniu i rozwijaniu kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w przedsiębiorstwie społecznym (adekwatnie do potrzeb i roli danej osoby w przedsiębiorstwie społecznym): szkolenia umożliwiające nabycie i rozwijanie kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w przedsiębiorstwie społecznym, ▪ upowszechnienie wiedzy i informacji o ekonomii społecznej w województwie lubuskim, ▪ działania integrujące oferty różnych podmiotów ekonomii społecznej i zapewnienie odpowiedniej współpracy tych podmiotów w działaniach na rzecz osób wymagających wsparcia³².

Źródło: opracowanie własne.

2.2. Logika wsparcia w ramach Osi 7 RPO-L2020

Jaki jest i jaki powinien być zakres usług oferowanych w ramach projektów finansowanych w ramach Osi Priorytetowej 7 Równowaga społeczna w RPO-L2020 przez podmioty realizujące ww. projekty?

W ramach OP 7 RPO-L2020 przewidziano szeroki zakres wsparcia skierowanego na dwa główne obszary: wykluczenia społecznego i usług społecznych. Działania prowadzone w pierwszym z nich

³¹ J. Hausner, N. Laurisz, Czynniki krytyczne tworzenia przedsiębiorstw społecznych. Przedsiębiorstwo społeczne. Konceptualizacja [w:] Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka, red. J. Hausner, Kraków 2008, s. 9-12.

³² Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego - Lubuskie 2020, s. 235-237.

ukierunkowane są na zmniejszenie zjawiska wykluczenia społecznego poprzez reintegrację społeczno-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W obszarze usług społecznych dąży się do poprawienia dostępu do wysokiej jakości usług, które są niezbędne z punktu widzenia wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Każde z przewidzianych w Osi 7 Działań/Poddziałań odnosi się do jednego z wyżej wymienionych obszarów. Szczegółowy wykaz przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 7. Działania/Poddziałania w ramach OP7 RPO-L2020 a obszary wsparcia

Działanie/Poddziałanie	Obszar wsparcia	Podobszar wsparcia
7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej.	Wykluczenie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez OPS
7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie.	Wykluczenie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez PCPR
7.3 Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty.	Wykluczenie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez inne podmioty
7.4 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej. <ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.4.1 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT. ▪ 7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra. 	Wykluczenie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez inne podmioty (CIS, KIS, ZAZ)
7.5 Usługi społeczne	Usługi społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie w ramach projektów pieczy zastępczej ▪ wsparcie w ramach usług asystenckich i opiekuńczych ▪ wsparcie w ramach mieszkań chronionych i wspomaganych ▪ wsparcie rodziny ▪ wsparcie w ramach poradnictwa prawnego
7.6 Wsparcie dla OWES i ROPS we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej. <ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej ▪ 7.6.2 Koordynacja ekonomii społecznej – ROPS 	Wykluczenie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez OWES ▪ koordynacja ekonomii społecznej przez ROPS

Źródło: opracowanie własne na podstawie OPZ.

Konstrukcja OP 7 RPO-L2020 opiera się na kilku kluczowych zasadach. Są nimi:

- wielosektorowość – do realizacji projektów w ramach OP 7 Równowaga Społeczna dopuszczone zostały podmioty reprezentujące sektor publiczny (OPS, PCPR, ZIT MOF ZG), pozarządowy (stowarzyszenia i fundacje), podmioty ekonomii społecznej (KIS, CIS) i prywatny (firmy).
- komplementarność – szeroki zakres form wsparcia dla osób z obszaru wykluczenia społecznego przewidziany w Osi 7 Równowaga Społeczna adekwatnie odpowiada na różnego typu problemy, z jakimi borykają się osoby wykluczone. W ramach OP 7 dopuszczono wsparcie obejmujące m.in. rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy, poradnictwo psychologiczne, psychospołeczne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej, kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych, poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy, staże, subsydiowane zatrudnienie i zajęcia

reintegracji zawodowej u pracodawcy, wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich aktywizacji, np. przy wykorzystaniu środowiskowych form aktywizacji społecznej. Dopuszczone formy wsparcia, z jednej strony, są na tyle zróżnicowane, że pozwalają rozwiązywać różne problemy osób wykluczonych społecznie, z drugiej zaś, mają one charakter uzupełniający, co pozwala zwiększać skuteczność realizowanego wsparcia.

- wieloobszarowość – charakterystyka osi 7 RPO-L2020 jest taka, iż nie skupia się ona jednym, wybranym problemie, lecz interesuje się zbiorem problemów, począwszy od zjawiska wykluczenia społecznego, poprzez dostępność do usług społecznych, kończąc na rozwoju ekonomii społecznej w regionie.

Wsparcie w ramach Osi Priorytetowej 7 RPO-L2020 jest ukierunkowane na budowanie równowagi społecznej w regionie poprzez ograniczanie zjawiska wykluczenia społecznego (Działania 7.1, 7.2, 7.3 oraz Poddziałania 7.4.1, 7.4.2 i 7.6.1) oraz poprawianie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych (Działanie 7.5). Realizowana w ramach OP 7 interwencja publiczna wywiera istotny wpływ na sytuację społeczną w regionie i w dużej mierze przyczynia się do niwelowania zjawiska wykluczenia społecznego, co potwierdza skala realizowanych działań. Łącznie 105 beneficjentów realizuje projekty w ramach OP 7 (dane do końca lutego 2019 r.), z czego 79 projektów zakłada reintegrację społeczno-zawodową osób wykluczonych społecznych, a 26 ukierunkowana jest na zapewnienie dostępu do usług społecznych. Z realizowanych na terenie województwa lubuskiego projektów skorzystało prawie 9 tys. osób.

Tabela 8. Liczba projektów i uczestników w działaniach/poddziałaniach OP 7.

Numer Działania/Poddziałania	Nazwa Działania/Poddziałania w ramach OP 7 Równowaga Społeczna	Liczba projektów	Liczba uczestników projektów
Stan na koniec II kwartału 2019 r.			
7.1	Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej	22	1059
7.2	Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie	15	2198
7.3	Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty	39	1216
7.4	Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej		
7.4.1	Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT.	7	1391
7.4.2	Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra.	2	941
7.5	Usługi społeczne	26	304
7.6	Wsparcie dla OWES i ROPS we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.		
7.6.1	Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej	4	1643
SUMA		115³³	8752

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z aplikacji SL2014

³³ 115 projektów realizowanych jest przez 105 beneficjentów. Różnica wynika z faktu, iż jeden beneficjent może realizować więcej niż jeden projekt.

2.3. Podsumowanie i wnioski

Na podstawie przeprowadzonej analizy należy podkreślić kilka wniosków:

- W okresie 2013-2018 zjawisko wykluczenia społecznego w regionie uległo znaczącemu ograniczeniu. Złożyło się na to wiele różnego rodzaju czynników, począwszy od dobrej koniunktury gospodarczej, poprzez spadek bezrobocia (z poziomu 15,7% w 2013 r. do poziomu 5,8% w 2018 r.) i wzrost przeciętnych wynagrodzeń brutto (o 29% w latach 2013-2018), kończąc na uruchomieniu rządowego programu wspierającego rodziny (program Rodzina 500 plus).
- Na przestrzeni ostatnich sześciu lat zmieniły się w regionie źródła wykluczenia społecznego. Jeszcze w latach 90. XX wieku i w pierwszej dekadzie XXI wieku głównymi determinantami zjawiska wykluczenia społecznego były w regionie takie problemy jak: bezrobocie i ubóstwo. Obecna sytuacja społeczno-gospodarcza, charakteryzująca się rekordowo niskim poziomem bezrobocia i ograniczeniem sfery ubóstwa (w latach 2013-2017 odnotowano spadek ubóstwa skrajnego o 3,3 punkty proc., relatywnego o 3,2% i ustawowego o 2,8%), sprawia, że wymienione wcześniej problemy nie odgrywają już tak znaczącej roli jak dawniej. Choć trzeba powiedzieć, że są trzy grupy narażone w sposób szczególny na zjawisko wykluczenia bezrobocia z powodu braku pracy. Są to osoby starsze, których odsetek wśród bezrobotnych istotnie wzrósł (o 4,1 punktów proc.), osoby niepełnosprawne (które muszą borykać się z wieloma barierami na rynku pracy) oraz kobiety. Odsetek kobiet wśród bezrobotnych wzrósł z poziomu 53% do ponad 59%. Należy przy tym dodać, iż po wprowadzeniu świadczenia dla rodzin (Program Rodzina 500 Plus) współczynnik aktywności zawodowej wśród kobiet spadł z poziomu 48% (stan z 2016 roku) do poziomu 46,2% na koniec 2018 roku. Rezygnując z aktywności zawodowej na rzecz opieki nad dziećmi kobiety narażają się na niskie świadczenia emerytalne w przyszłości i zagrożenie wykluczeniem społecznym.
- Wciąż istotnym źródłem wykluczenia społecznego są niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba. Choć w województwie lubuskim bardzo wyraźnie poprawił się poziom zatrudnienia osób niepełnosprawnych (o 8,8 punktu proc.) to nadal 2/3 osób z niepełnosprawnościami pozostaje bez pracy. Z przytoczonych danych wynika ponadto, że pogarsza się stan zdrowia psychicznego mieszkańców regionu.
- Czynnikiem wpływającym na zjawisko wykluczenia społecznego są też uzależnienia (głównie od alkoholu). Z uzależnieniami sprzężone są też inne problemy, jak choćby bezrobocie, zła kondycja zdrowotna (fizyczna lub psychiczna) czy przemoc w rodzinie. Sytuacja lubuskich rodzin w pewnych aspektach ulega poprawie, w innych aspektach widać pogłębianie się negatywnych zjawisk. Do pozytywnych zjawisk należy zaliczyć spadek liczby rozwodów czy też spadek liczby przypadków bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz przemocy w rodzinie. Zjawiskiem, na które należy zwrócić uwagę jest zmiana modelu rodziny (z modelu sformalizowanego, jakim jest związek małżeński w kierunku modelu niesformalizowanego), objawiająca się spadkiem liczby zawieranych małżeństw. Niekorzystnie też prezentuje się struktura gospodarstw domowych (znacząca przewaga gospodarstw jedno- i dwuosobowych nad gospodarstwami cztero- i pięcioosobowymi).
- Obserwowane w regionie zmiany społeczno-demograficzne rodzą określone implikacje dla zjawiska wykluczenia społecznego. Niedostosowana infrastruktura społeczna i zdrowotna do

rosnącej liczby osób starszych w społeczeństwie stanowi dziś źródło wykluczenia społecznego. Wraz z pogłębieniem się negatywnych procesów demograficznych sytuacja ta może ulec pogorszeniu. Odpowiedniej wagi nabierają więc działania mające na celu poprawić dostęp osobom starszym do wysokiej jakości usług społecznych. **W sytuacji niepełnego wykorzystania alokacji w pozostałych działaniach Osi 7, należy rozważyć przeniesienie środków do Działania 7.5. Należy uwzględnić w procesie programowania kolejnej perspektywy finansowej UE zapotrzebowanie na wsparcie w obszarze usług społecznych i zapewnić finansowanie projektów w tej sferze.**

2.4. Obszar wykluczenia społecznego

2.4.1. Zakres wsparcia

Jaki jest i jaki powinien być zakres usług oferowanych w ramach projektów finansowanych w ramach Osi Priorytetowej 7 Równowaga społeczna w RPO-L2020 przez podmioty realizujące ww. projekty?

Czy katalog usług jest wystarczający? (w przypadku usług/narzędzi powiązanych z aktywnością społeczną i zawodową należy dokonać ich rozgraniczenia)

Jak oceniana jest trafność realizowanego wsparcia w stosunku do potrzeb zidentyfikowanych w obszarze równowagi społecznej na terenie województwa lubuskiego?

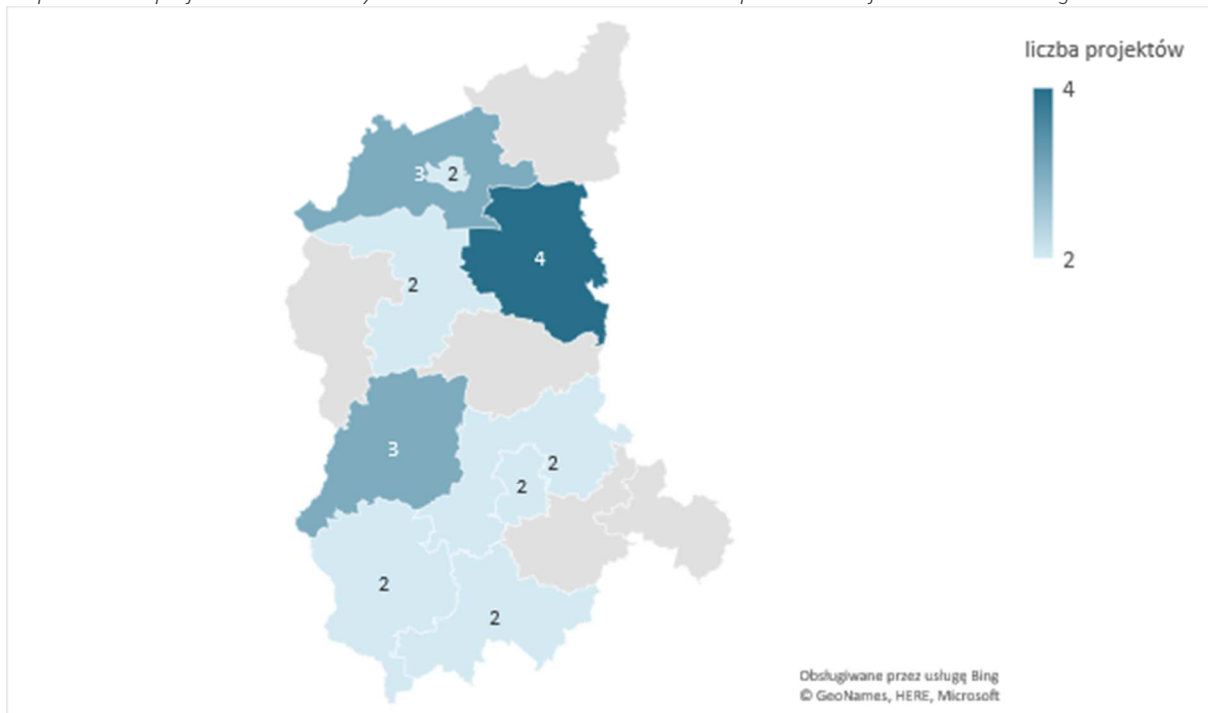
Które usługi są realizowane przez beneficjentów w ramach projektów finansowanych z RPO-L2020?

Jakie usługi powinny być realizowane ze względu na potrzeby uczestników? (analiza terytorialna, wg powiatów)

Jakie usługi powinny być realizowane ze względu na potrzeby beneficjentów? (analiza terytorialna wg powiatów)

Logika wsparcia oferowanego w ramach Działania 7.1 RPO – L2020 zakłada pomoc dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, która realizowana jest przez Ośrodki Pomocy Społecznej na terenie gmin województwa lubuskiego. Dotychczas projekty realizowane były lub są na terenie 9 powiatów, w tym 16 gmin: Bytnica, Czerwieńsk, Dąbie (2 projekty), Deszczno, Gorzów Wielkopolski (2 projekty), Kostrzyn nad Odrą, Lubniewice, Międzyrzecz, Przytoczna, Pszczew, Skwierzyna, Sulęcín, Szprotawa (2 projekty), Świdnica, Zielona Góra (2 projekty), Żary (2 projekty).

Mapa 1. Liczba projektów realizowanych w ramach Działania 7.1. na terenie powiatów województwa lubuskiego.

Źródło: www.funduszeuropejskie.gov.pl

Zgodnie z regulaminem naboru w Działaniu 7.1, wsparcie oferowane było osobom, wobec których typowe instrumenty aktywizacji zawodowej nie są wystarczające ze względu na wielowymiarowość społecznych problemów, które ich bezpośrednio dotyczą (osoby „oddalone od rynku pracy” oraz osoby, które z różnych względów mogą być zagrożone wykluczeniem społecznym np. osoby z niepełnosprawnościami, bezdomne, tzw. „biedni pracujący”, osoby starsze), którym do aktywizacji

zawodowej niezbędne jest w pierwszej kolejności udzielenie wsparcia w zakresie integracji społecznej³⁴.

Kryteria dostępu zakładały, iż każdy uczestnik/uczestniczka projektu musi być objęty ścieżką reintegracji oraz usługami związanymi z realizacją co najmniej jednej z następujących form wsparcia:

- Program Aktywizacja i Integracja,
- kontrakt socjalny lub równoważny,
- program aktywności lokalnej,
- projekt socjalny,
- program specjalny,
- program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami.

Beneficjenci Działania 7.1 w badaniu CAWI wskazali, iż usługi jakie oferują w ramach projektu dotyczą przede wszystkim:

- rozwijania umiejętności i kompetencji społecznych niezbędnych na rynku pracy;
- organizacji kursów i szkoleń umożliwiających nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych;
- wsparcia towarzyszącego dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędnego do ich aktywizacji, np. przy wykorzystaniu środowiskowych form aktywizacji społecznej.

W praktyce realizowane usługi były bardzo zróżnicowane, w zależności nie tylko od projektu, ale przede wszystkim od osób, które zgłosiły się do niego. Badani przedstawiciele OPS w badaniu jakościowym wskazywali na takie przykłady usług jak:

---

*Szkolenia zawodowe, w skład szkoleń wchodziły dwumiesięczne staże, doradztwo zawodowe, spotkania z terapeutą, terapeutą uzależnień, wsparcie rodziny.
W 2016 roku mieliśmy chyba mniej szkoleń, chyba osiem: wózek widłowy, opiekun osoby starszej, kasa fiskalna, spawacz, kurs C+E ciężarówka z naczepą i chyba ochroniarz jeszcze. A w 2017 roku już było 13 różnych szkoleń dostosowanych do beneficjentów, pojawiła się opiekunka żłobkowo-przedszkolna, kurs sekretarza i obsługi sekretariatu, wózek widłowy z programami magazynowymi, dodatkowo prawo jazdy na autobusy.
w trakcie kursów i staży.*

Badani uczestnicy projektów najczęściej wskazywali na wsparcie w obszarze aktywizacji społecznej. Pojawiają się usługi w zakresie poradnictwa psychologicznego, psychospołecznego (29 osób na 44), jak również wsparcie towarzyszące dla osób z otoczenia uczestnika projektu (20 na 44 osoby). W obszarze aktywizacji zawodowej badani uczestnicy projektów wymieniali najczęściej: rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych niezbędnych na rynku pracy (26 osób na 44), poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy (24 osoby na 44), kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych (18 osób na 44).

Wymienione rodzaje usług są pozytywnie oceniane zarówno przez realizatorów projektów jak i ich odbiorców. Badani beneficjenci Działania 7.1 dość jednoznacznie stwierdzili, iż ich zdaniem katalog

---

³⁴ Na przykładzie: Regulamin konkursu nr RPLB. 07.01.00-IZ.00-08-K01/19 w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 Osi Priorytetowej 7 Równowaga społeczna Działania 7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej.

usług wsparcia przewidziany w ramach Działania 7.1 jest wystarczający w dużym lub bardzo dużym stopniu (12 na 14 osób). Badani podkreślali dalszą potrzebę realizacji takich usług jak:

- terapia uzależnień,
- edukacja społeczna w obszarze uzależnień,
- pomoc psychologów, doradztwo zawodowe,
- szkolenia podnoszące kompetencje i kwalifikacje zawodowe.

Uzupełnieniem już oferowanych usług zdaniem beneficjentów Działania 7.1 powinny być działania dla pracowników z obszaru pomocy społecznej, ale także środki na usługi zdrowotne, asystenckie, jak również na wsparcie dzienne w opiece nad osobami jej wymagającymi.

Biorący udział w badaniu jakościowym przedstawiciele OPS podkreślają, że najczęściej pojawiającymi się problemami klientów ośrodka są:

- starzenie się społeczeństwa, brak pomocy w opiece nad osobami starszymi,
- uzależnienia (od alkoholu oraz narkotyków),
- bezradność opiekunów – wychowawcza,
- przemoc,
- zaburzenia oraz choroby psychiczne.

W ocenie pracowników OPS biorących udział w badaniu jakościowym, zakres oferowanych usług w ramach projektów powinien obejmować przede wszystkim aktywizację społeczną, a niekoniecznie zawodową. Jak podkreślają badani, projekty w dużej mierze skupione były na uzyskaniu efektu jakim było zatrudnienie uczestnika projektu. Jak już omawiano na poprzednich stronach raportu, problemy klientów OPS mają wielowymiarowy charakter, a sam problem bezrobocia aktualnie nie jest najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej. W wielu przypadkach osoby, które mogą podjąć pracę i są w strukturach OPS najłatwiej i najchętniej są wspierane. Pozostaje jednak problem wsparcia pozostałych klientów ośrodków, dla których pomoc w znalezieniu pracy jest niewystarczająca, gdyż niepodejmowanie przez nich zatrudnienia nie jest spowodowane brakiem ofert czy odpowiednich kwalifikacji. W znacznej części, osoby pozostające obecnie w systemie pomocy społecznej, mają problem z uzależnieniami, przemocą, zaburzeniami czy chorobami psychicznymi. Efektem realizacji projektów skierowanych do takich właśnie osób, powinno być nie tyle samo zatrudnienie tej osoby, co zniwelowanie problemu, który uniemożliwia jej podjęcie (np. terapia uzależnień), czy znalezienie innych sposobów na włączenie społeczne. Klienci OPS mają również ograniczenia w podejmowaniu pracy z uwagi na konieczność sprawowania opieki nad osobami zależnymi (np. dzieci uczące się, osoby z niepełnosprawnością, opieka nad rodzicami). Dopiero zniwelowanie tych barier, może umożliwić im podejmowanie działań w zakresie aktywizacji zawodowej. W tym obszarze szczególnie istotne jest rozwijanie usług o charakterze wychowawczym, opiekuńczym czy zdrowotnym. Rozwijanie usług w tym obszarze może znacznie wpłynąć na możliwość podjęcia zatrudnienia.

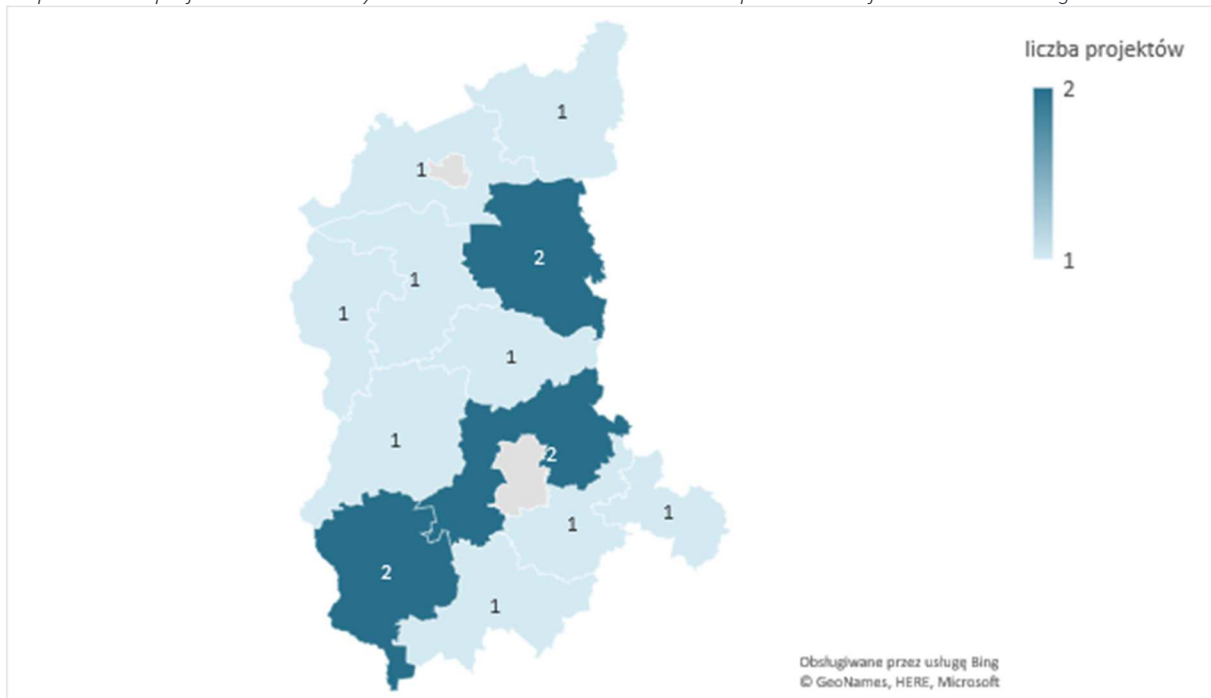
Analizując wypowiedzi przedstawicieli OPS, można zauważyć, iż ich podejście do wykorzystania funduszy strukturalnych ma nieco odmienny charakter niż zaplanowano to w interwencji. Struktura klientów OPS jest bardzo zróżnicowana, znajdują się tam zarówno osoby, którym można zaproponować aktywizację zarówno społeczną jak i zawodową, ale są również tacy, do których zastosowanie będzie miała tylko aktywizacja społeczna, gdyż są oni niezdolni do podjęcia pracy. Specyfika działania pracowników OPS zakłada pomoc wszystkim klientom w możliwie szerokim

zakresie. Stąd pojawia się dysonans, pomiędzy tym, jakie wsparcie można zaproponować w projekcie, a jakie wsparcie faktycznie są w stanie przyjąć klienci. Z uwagi na ograniczone możliwości finansowe wielu ośrodków, wsparcie RPO – L2020, daje szansę zaoferowania szerszego wachlarza usług, niż jest to możliwe z budżetu jednostki. Dlatego też pomimo trudności w realizacji projektu, te starania są podejmowane, gdyż w opinii badanych, objęcie klientów nawet częścią działań w projekcie daje im szansę na wyjście z trudnej sytuacji w jakiej się znajdują. Sugeruje się, aby ocena efektów realizacji projektów w tym obszarze dokonywana była w sposób jakościowy, aniżeli ilościowy. Sam fakt podjęcia współpracy osoby w trudnej sytuacji życiowej z realizatorami projektu już powinien być mierzony jako sukces. Na sytuację dotyczącą ograniczonych możliwości w oferowaniu wsparcia zwrócili uwagę również uczestnicy panelu ekspertów, co obrazuje poniższy cytat:

Problem nie tyle zatrudnienia, co wykluczenia leży w tym, że postrzegamy to wykluczenie bardzo stereotypowo, to jest znacznie szersze, a wszystkich traktujemy jednakowo. A tu są 3 główne obszary: „nie chcę”, „nie mogę”, „chcę, ale nie mogę”. Nie możemy stosować tych samych narzędzi, metod dla wszystkich, bo one nie będą działały. To są trzy grupy, które mają inne potrzeby i z innych powodów.

Działanie 7.2, podobnie jak 7.1 kierowane jest do osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, a realizowane jest przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, na terenie wszystkich 12 powiatów województwa lubuskiego. W przypadku 3 powiatów realizowane są już drugie edycje projektów (powiat zielonogórski, żarski, międzyrzecki).

Mapa 2. Liczba projektów realizowanych w ramach Działania 7.2. na terenie powiatów województwa lubuskiego.

Źródło: www.funduszeuropejskie.gov.pl

W założeniach programu uwzględniono, iż: „Przyczyny ubóstwa i wykluczenia społecznego mają złożony charakter, związany najczęściej z brakiem pracy, niesprawnością lub przewlekłą chorobą. Są to jednocześnie najczęstsze przyczyny otrzymywania świadczeń pomocy społecznej. Przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom społecznym musi opierać się na eliminowaniu barier, na które napotykają osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym. Dzięki wspieraniu rozwoju kompetencji

społecznych i zawodowych oraz dążeń do usamodzielnienia ekonomicznego i większego zintegrowania ze społeczeństwem wzrośnie nie tylko liczba osób aktywnie poszukujących pracy, ale także zatrudnionych. Problem wykluczenia dotyczy w głównej mierze osób długotrwale bezrobotnych, osób starszych, z niepełnosprawnościami, młodzieży z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób opuszczających zakłady karne, postrzeganych w sposób stereotypowy przez otoczenie społeczne i pracodawców jako pracownicy mniej efektywni. Dla tych osób zostaną zastosowane instrumenty aktywnej integracji, mające na celu przywrócenie ich na rynek pracy poprzez poprawę zdolności lub możliwości zatrudnienia oraz wyeliminowanie przeszkód napotykanym przez osoby i rodziny w procesie dostępu do praw i usług społecznych.³⁵

W efekcie tak postawionej diagnozy, zaproponowano taki sam zakres form wsparcia, jak w Działaniu 7.1. O to, jakie usługi oferują uczestnikom beneficjenci projektów Działania 7.2, zapytano w badaniu techniką CAWI. Wśród wskazywanych odpowiedzi były to:

- rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy;
- poradnictwo psychologiczne, psychospołeczne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej;
- kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych,
- aktywizacja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W sposób szczegółowy rodzaje oferowanych usług wymieniali uczestnicy badań jakościowych, tutaj pojawiały się wskazania, takie jak:

- wsparcie psychologa,
- porady prawne,
- poradnictwo grupowe oraz indywidualne,
- organizacja korepetycji dla dzieci, z matematyki, języków obcych, ale także nauka szybkiego czytania, technik uczenia się (wsparcie pośrednie dla opiekunów dzieci z rodzin zastępczych, którzy sami nie są w stanie wesprzeć dzieci w podnoszeniu wiedzy),
- pikniki, festyny, działania integracyjne (wraz z grupami wsparcia i wymianą doświadczeń),
- warsztaty twórcze (często wyjazdowe dla rodzin zastępczych),
- realizacja usług w zakresie aktywizacji zawodowej: indywidualna diagnoza zawodowa; zajęcia grupowe na temat zakładania własnej działalności, sporządzania CV oraz autoprezentacji; kursy zawodowe; pośrednictwo pracy; nawiązywanie kontaktu z pracodawcami.

Na szerokie spektrum działań w zakresie aktywizacji społecznej wskazuje jeden z badanych:

Wśród tych wyjazdowych warsztatów była dla rodziców superwizja, gdzie rodzice (tworzący rodziny zastępcze) mogli podzielić się swoimi problemami. Dzieci miały w tym czasie zajęcia sportowe. Rodzice z dziećmi mogli uczestniczyć w warsztatach myślenia twórczego, było malowanie na tkaninie - bardzo podobały się te warsztaty, wszyscy byli zadowoleni - ozdabiali torby, odzież, tenisówki, cieszyło się to dużym powodzeniem. Były również wyjazdowe warsztaty dla dzieci i młodzieży od lat 17 nad morze do Mrzeżyna, tam były treningi z psychologiem.

Spośród 92 uczestników projektu w ramach Działania 7.2, 60 wskazało, iż otrzymało wsparcie w zakresie poradnictwa psychologicznego, w dalszej kolejności wymieniano rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy (51 osób), poradnictwo zawodowe oraz

---

³⁵ SzOOP, wersja nr. 63, sierpień 2019 r.

pośrednictwo pracy (48 osób) oraz kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych (37 osób). Wśród dodatkowych odpowiedzi ujętych jako inne, najczęściej wymieniano wyjazdy warsztatowe, integracyjne. Jednocześnie 9 na 11 osób, uznało, że katalog wsparcia przewidziany w ramach Działania 7.2 jest w dużym stopniu wystarczający. Dalsze wsparcie PCPR powinno przewidywać:

- aktywizację społeczną osób wykluczonych;
- opiekę zdrowotną;
- możliwość zatrudniania specjalistycznej kadry do prowadzenia zajęć aktywizujących;
- wsparcie pieczy zastępczej;
- współfinansowanie działań o charakterze społecznym, edukacyjnym, zdrowotnym przy włączeniu usług społecznych.

Warto zwrócić uwagę, iż badani wskazują na potrzebę realizacji zadań w obszarze aktywizacji społecznej, ale nie widzą potrzeby realizowania zadań w zakresie aktywizacji zawodowej. Proponują jednocześnie, aby możliwe było również realizowanie zadań w zakresie opieki zdrowotnej. Obszary te wynikają wprost z zakresu działań, jakie realizują PCPR. Podobnie jak w przypadku przedstawicieli OPS, klienci PCPR dotknięci są wieloma problemami. Dodatkowo, grupa wsparcia niejednokrotnie obejmuje osoby poniżej 16 roku życia, co uniemożliwia oferowanie wprost usług związanych z zatrudnieniem. Elementy te znacznie wpływają na możliwość osiągnięcia wskaźników zatrudnieniowych. Ponownie pojawiają się wnioski, iż grupa, jaką mogą objąć wsparciem PCPR, wykracza znacznie poza potrzeby zatrudnieniowe. Poszukiwanie osób, którym możliwe byłoby zaoferowanie wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej (kończącego się efektem w postaci zatrudnienia lub status) jest bardzo trudne i powoduje niejako selekcję osób, którym można wsparcie zaproponować. Podobnie jak w przypadku klientów OPS, klienci PCPR potrzebują wsparcia w zakresie aktywizacji społecznej, a także nieczęsto w obszarze ochrony zdrowia. Jak pokazuje dokonana na poprzednich stronach diagnoza, początkowe założenie w programie, iż wykluczenie społeczne związane jest z problemem bezrobocia, staje się nieaktualne.

Działanie 7.3 realizuje takie samo wsparcie jak powyżej opisywane w Działaniu 7.1 oraz 7.2, ale jest ono realizowane przez inne podmioty niż PCPR oraz OPS. Zgodnie z zapisami regulaminu naboru, projekty te obejmują: Kompleksowe programy na rzecz integracji społeczności marginalizowanych obejmujące kompleksowe działania z zakresu edukacji, zatrudnienia, pomocy społecznej prowadzące do podniesienia kwalifikacji lub uzyskania zatrudnienia z obowiązkowym wykorzystaniem indywidualnych diagnoz w zakresie rozwoju społeczno-zawodowego, obejmujące m.in. następujące formy wsparcia:

- a) rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy,
- b) poradnictwo psychologiczne, psychospołeczne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej,
- c) kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych,
- d) poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy,
- e) staże, subsydiowane zatrudnienie i zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawcy,
- f) wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich aktywizacji, np. przy wykorzystaniu środowiskowych form aktywizacji społecznej,
- g) inne.³⁶

---

³⁶ SzOOP, wersja nr 62.

Do końca sierpnia 2019 r. w Działaniu 7.3 zidentyfikowano 35 projektów realizowanych przez 27 beneficjentów. W przypadku projektów prowadzonych przez inne podmioty nie jest możliwe dokładne określenie terenu, na którym prowadzone są projekty, gdyż często określany jest on ogólnie jako obszar województwa lubuskiego. Zgodnie z powyżej już opisywanymi warunkami, udział w projekcie mogą wziąć osoby i/lub rodziny zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (zgodnie z zapisami Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020). Dodatkowym warunkiem w przypadku tego Działania jest to, że osoby te nie brały udziału we wsparciu 7.1, 7.2 w formach takich jak: kontrakt socjalny, program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami), a także osoby w ich otoczeniu.

Badani przedstawiciele podmiotów realizujących wsparcie wskazali, iż najczęściej realizują oni usługi w następujących obszarach:

- kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych,
- poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy,
- rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy,
- wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich aktywizacji, np. przy wykorzystaniu środowiskowych form aktywizacji społecznej.

Warto podkreślić, iż najczęściej wskazywano na kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych (6 osób na 12), natomiast nikt nie wskazał na wsparcie psychologa. Porównując usługi oferowane w ramach Działań 7.1, 7.2 oraz 7.3 warto zwrócić uwagę, iż w przypadku dwóch pierwszych, działania oferowane w projekcie to najczęściej: rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy, a w przypadku beneficjentów Działania 7.3 to kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych. **Realizacja projektów w obszarze aktywnej integracji oraz aktywnego włączenia powinna skupiać się przede wszystkim na integracji/aktywności społecznej, dopiero po tym etapie działań może skutecznie wpływać na aktywność zawodową. W kolejnej perspektywie finansowej należy zmienić podejście do usług oferowanych w ramach projektów. Działania będące odpowiednikiem 7.1. i 7.2 powinny skupiać się głównie na aktywizacji społecznej, bez konieczności aktywizacji zawodowej, natomiast działania będące odpowiednikiem 7.3 i 7.4 mogą zawierać oba komponenty. Należy również zastanowić się nad uwzględnieniem w zakresie wsparcia usług zdrowotnych.**

Wyniki badania jakościowego z przedstawicielami NGO pokazują, iż zakres oferowanych usług w Działaniu 7.3 jest bardzo podobny jak ma to miejsce w Działaniu 7.1 i 7.2. W ramach aktywizacji społecznej i zawodowej badani wskazują na takie usługi jak:

- spotkania integracyjne (piknik, spotkania, dożynki, jasełka), wyjazdy integracyjne,
- kursy zawodowe i podnoszące kwalifikacje,
- doradca personalny (specjaliści tacy jak: coach, psycholog, informatyk, prawnik),
- doradztwo zawodowe,
- zajęcia z zakresu sporządzania CV, przygotowania do rozmowy kwalifikacyjnej, aktywnego poszukiwania pracy w Internecie.

Ponadto, badania jakościowe pokazują jak szeroki zakres działań ma wielu beneficjentów realizujących działania w obszarze Działania 7.3. Wielokrotnie realizują oni jednocześnie projekty w obszarze Działania 7.5 jak również 7.4. Badani nie wskazali na konkretne dodatkowe usługi, jakie powinny być realizowane w obszarze Działania 7.3. Może to wynikać również z faktu, że jednostki te mają możliwość zaoferowania swoim podopiecznym katalog usług również spoza realizowanego projektu. Niemniej jednak, podkreślają (podobnie jak beneficjenci działań 7.1 oraz 7.2) niski odsetek osób, których wsparcie dotyczyć powinno aktywności zawodowej. Jak sami potwierdzają, do ich projektów trafiają osoby zagrożone wykluczeniem społecznym lub wykluczone społecznie, ale nie z powodu bezrobocia, a np. przewlekłej choroby (pacjenci onkologiczni), czy osoby z niepełnosprawnościami, które mają ograniczone możliwości pozyskania zatrudnienia. Ponownie podkreślany jest fakt udzielenia pomocy w obszarze aktywizacji społecznej, która często z uwagi na problemy dotyczące danej osobę nie może być kontynuowana w obszarze aktywizacji zawodowej.

Usługi oferowane w ramach Działania 7.4 możliwe były do realizacji w ramach dwóch poddziałań 7.4.1 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT oraz 7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra. Podobnie jak projekty w ramach Działania 7.3, tak i tutaj beneficjenci realizują swoje wsparcie na terenie więcej niż jednego powiatu. Łącznie zidentyfikowano 9 projektów (realizowane przez 6 beneficjentów), 7 w ramach Poddziałania 7.4.1 oraz 2 w Poddziałaniu 7.4.2.

Wsparciem w ramach tych poddziałań objęte mogły być osoby zagrożone ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym. Zgodnie z zapisami SzOOP (wersja 63), wsparcie w Działaniu 7.4 skierowane jest do osób, wobec których typowe instrumenty aktywizacji zawodowej są niewystarczające głównie ze względu na wielowymiarowość społecznych problemów, które je bezpośrednio dotyczą. W ramach Działania przewiduje się realizację projektów skierowanych bezpośrednio do osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które, poprzez udział w zajęciach i warsztatach prowadzonych w ramach centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej, zakładów aktywności zawodowej, nabędą umiejętności radzenia sobie z problemami, pełnienia ról społecznych i podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz samodzielnego poruszania się po otwartym rynku pracy.

Wsparcie w ramach Działania 7.4 mogło dotyczyć, bądź to tworzenia podmiotów integracji społecznej³⁷, bądź wsparcia w działalności tych podmiotów³⁸. Usługi oferowane w ramach realizowanych projektów, wynikają w dużej mierze z działalności tych jednostek. Usługi jakie oferowano to:

- indywidualne programy zatrudnienia,
- szkolenia zawodowe i wsparcie socjalne,
- usługi związane z przygotowaniem do pełnienia zawodu: pokojówka/sprzątaczką, siostra PCK, pracownik porządkowy, pracownik budowlany/technolog robót wykończeniowych.

Celem tych usług miało być nabycie umiejętności radzenia sobie z problemami, niezbędne do pełnienia ról społecznych i uzyskanie kwalifikacji zawodowych.

---

³⁷ Zgodnie kryterium dostępu nr 2, zatwierdzonym przez Komitet Monitorujący, wsparcie w ramach I typu operacji możliwe jest jedynie dla tworzenia klubów integracji społecznej.

³⁸ Nie dotyczy WTZ.

Podobnie, jak w poprzednich Działaniach zakres usług opiera się o działania w obszarze aktywizacji społecznej oraz zawodowej. W zależności od budżetu projektu oferowane jest:

- wsparcie psychologa,
- terapia uzależnień,
- doradztwo zawodowe,
- kursy i szkolenia.

Badani nie wskazali na dodatkowe usługi, jakie byłyby ich zdaniem potrzebne do realizacji, obecny katalog usług jest ich zdaniem wystarczający.

W ocenie realizowanych usług pojawiła się jedynie sugestia, iż wsparcie psychologa powinno być zapewnione na stałe w jednostkach. Pojawia się jednak problem finansowania takiego etatu, dlatego też w wielu przypadkach oferowanie takiego wsparcia jest uzależnione od dostępności środków w ramach projektu. Dodatkowo psycholog zatrudniony w projekcie jednocześnie realizuje zadania również poza jednostką, co zmniejsza jego dyspozycyjność dla klientów danej jednostki.

Działanie 7.6.1 dotyczy Wsparcia rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Funkcjonowanie OWES zakłada szeroki zakres oferowanego wsparcia, które realizowane jest dla zróżnicowanej grupy odbiorców i w zróżnicowanym zakresie. Zgodnie z regulaminem konkursu³⁹ o dofinansowanie mogą starać się ośrodki wsparcia ekonomii społecznej posiadające akredytację ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego dla wszystkich typów usług wsparcia ekonomii społecznej. Dofinansowanie można uzyskać na:

1. Świadczenie usług:
  - a. animacyjnych, obejmujących m.in. działania o charakterze animacyjnym, umożliwiające tworzenie podmiotów obywatelskich i wsparcie dla ich rozwoju, budowę i wsparcie partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej oraz partycypacji społecznej, działania mające na celu wspieranie liderów i animatorów lokalnych;
  - b. inkubacyjnych, służących, nabyciu wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania podmiotu ekonomii społecznej lub przedsiębiorstwa społecznego, obejmujące m.in. szkolenia i warsztaty, doradztwo prawne, biznesowe, finansowe, mentoring, coaching, tutoring, wizyty studyjne;
  - c. biznesowych służące ich profesjonalizacji, obejmujące m.in.: umożliwienie dostępu do usług specjalistycznych m.in. prawnych, księgowych, marketingowych, doradztwo, w tym doradztwo biznesowe, zwiększenie konkurencyjności produktów przedsiębiorczości społecznej.
2. Tworzenie miejsc pracy w sektorze przedsiębiorczości społecznej poprzez m.in. wsparcie tworzenia podmiotów ekonomii społecznej w następujących formach:
  - a. udzielanie bezzwrotnych dotacji na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych w maksymalnej kwocie do 6-krotności przeciętnego wynagrodzenia w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 28 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2015 r. poz. 149) na stworzenie jednego miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym połączone ze wsparciem pomostowym w formie finansowej lub w formie zindywidualizowanych usług, przy czym dotacja na jeden PES nie może przekroczyć 30-krotności przeciętnego wynagrodzenia w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 28 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,

---

³⁹ SzOOP wersja nr 62.

- b. doradztwo (indywidualne i grupowe) w zakresie pozyskiwania przez podmioty ekonomii społecznej zewnętrznych źródeł finansowania,
- c. usługi służące nabyciu wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego, w szczególności związanych ze sferą ekonomiczną funkcjonowania przedsiębiorstwa społecznego: szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego,
- d. usługi służące dostarczaniu i rozwijaniu kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w przedsiębiorstwie społecznym (adekwatnie do potrzeb i roli danej osoby w przedsiębiorstwie społecznym): szkolenia umożliwiające nabycie i rozwijanie kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w przedsiębiorstwie społecznym.

W badaniu ilościowym CAWI udział wzięło 3 przedstawiciele OWES. W ich opinii katalog usług wsparcia przewidziany w ramach Poddziałania 7.6.1 jest w dużym stopniu wystarczający. Na pytanie czy konieczne jest dalsze wspieranie OWES wszyscy badani wypowiedzieli się pozytywnie, a uszczegóławiając zakres tego wsparcia wskazali na kontynuację oferowanych przez OWES usług oraz wsparcie istniejących już PES.

Działanie 7.5 dotyczy wsparcia w zakresie zwiększenia dostępu do wysokiej jakości usług społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Usługi oferowane w ramach projektów dotyczyć powinny wsparcia rodziny, osób z niepełnosprawnościami, osób starszych oraz rodzinnej pieczy zastępczej. Zidentyfikowano 26 projektów realizowanych przez 23 podmioty. Wśród usług wymienianych przez beneficjentów jakie są realizowane w projekcie można wymienić:

- usługi opiekuńcze (11 wskazań na 16 badanych);
- usługi asystenckie (3 wskazania na 16 badanych);
- usługi bezpłatnego poradnictwa rodzinnego lub psychologiczne (1 wskazanie na 16 badanych);
- usługi w mieszkaniach o charakterze chronionym/wspomaganych (1 wskazanie na 16 badanych);

Dodatkowo badani opisywali, jakie dokładnie usługi oferują. Wśród odpowiedzi pojawiały się te ogólne, dotyczące usług opiekuńczych czy asystenckich, ale wymieniano również konkretne działania, takie jak:

- poradnictwo specjalistyczne,
- specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania,
- spotkania okolicznościowe,
- spotkania ze specjalistami,
- usługa przerwy regeneracyjnej dla opiekunów,
- usługi asystenckie w miejscu zamieszkania,
- usługi interwencyjne,
- usługi opieki zdrowotnej,
- usługi pomocy środowiskowej,
- usługi socjalne,
- usługi wsparcia rodziny,
- usługi wspierające,
- utworzenie DDP,
- utworzenie domu pobytu krótkoterminowego,

- utworzenie Klubu Rodziny,
- utworzenie Klubu Seniora,
- utworzenie miejsc w DDP,
- utworzenie mieszkania wspomagane,
- utworzenie nowych miejsc w Klubie Seniora,
- utworzenie wypożyczalni sprzętu pielęgnacyjnego i wspomagającego,
- wsparcie opiekunów,
- wyjazdy,
- zajęcia.

Wszyscy badani jednoznacznie stwierdzili, iż wspieranie rozwoju usług społecznych w ramach RPO – L2020 jest konieczne. Co podkreślali również uczestnicy panelu ekspertów

---

Myślę, że polityka senioralna. My jesteśmy w takim miejscu, że dopiero w to wchodzimy, idzie się w środki na usługi społeczne dla osób starszych, a demografia pokazuje, że tych osób będzie co raz więcej.

W odpowiedzi na to, jakie konkretnie powinny być wspierane usługi wskazywano na (w kolejności od najczęściej wskazywanych do najrzadziej wskazywanych):

Które rodzaje usług społecznych należy w dalszym ciągu wspierać w ramach Działania 7.5?	N
wsparcie rozwoju usług opiekuńczych	13
wsparcie rozwoju usług asystenckich	13
wsparcie tworzenia miejsc pobytu w nowo tworzonych lub istniejących mieszkaniach o charakterze chronionym/wspomaganych dla osób lub rodzin zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	11
wsparcie rozwoju usług zdrowotnych	9
wsparcie rozwoju działań profilaktycznych mających ograniczyć umieszczanie dzieci w pieczy zastępczej poprzez usługi wsparcia rodziny	9
wsparcie rozwoju usług wspierających i interwencyjnych dla rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym	6
wsparcie rozwoju usług świadczonych w społeczności lokalnej poprzez tworzenie rodzinnych form pieczy zastępczej oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego	4
wsparcie rozwoju usług pomocy środowiskowej	4
zapewnienie dostępu do usług bezpłatnego poradnictwa rodzinnego i psychologicznego	4
zapewnienie dostępu do usług bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego	2

Źródło: badanie własne, N=16.

W badaniu ilościowym uczestniczyło 14 przedstawicieli uczestników projektów w ramach Działania 7.5. Najbardziej potrzebnymi z punktu widzenia badanych usługami są te dotyczące:

- usług zdrowotnych,
- usług opiekuńczych,
- usług pomocy środowiskowej (świadczenia pieniężne),
- pozostałych usług pomocy środowiskowej (praca socjalna, pomoc rzeczowa).

Rzadziej wskazywano na potrzeby takie jak:

- usługi asystenckie,
- usługi bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego,
- usługi bezpłatnego poradnictwa rodzinnego lub psychologicznego,
- usługi wspierające (np. opieka wytchnieniowa) i interwencyjne,
- usługi w mieszkaniach o charakterze chronionym/wspomagany.

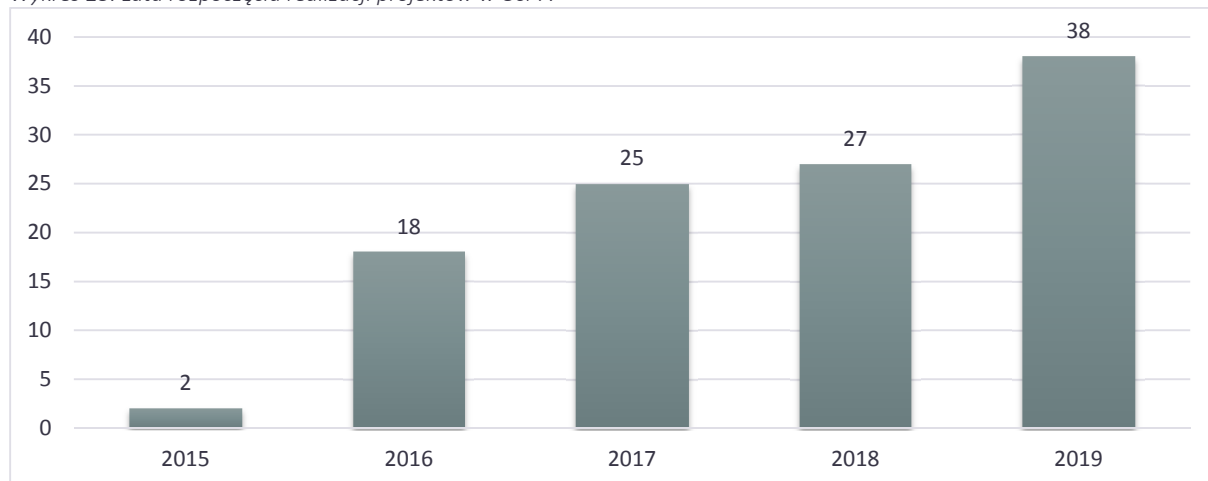
Analiza terytorialna zapotrzebowania na usługi po stronie beneficjentów czy uczestników projektów jest nieuzasadniona, z uwagi na zbyt małe liczebności badanych grup.

Szczególnie istotne było dla badanych rozwijanie usług opiekuńczych, asystenckich, czy wsparcie dla tworzenia mieszkań chronionych. Ważne jest również dla badanych, aby była możliwość realizowania usług zdrowotnych i działań profilaktycznych zapobiegających umieszczeniu dzieci w pieczy zastępczej poprzez usługi wsparcia rodziny. Wachlarz możliwych do realizacji usług jest bardzo szeroki, a beneficjenci skutecznie go wykorzystują realizując działania niezbędne do wsparcia na danym terenie.

Wyniki badania pokazują, iż co do zasady katalog usług oferowany we wszystkich analizowanych działaniach i poddziałaniach jest wystarczający. Pojawiały się opinie dotyczące rozdzielenia realizowanego zakresu wsparcia, to znaczy aktywizacji społecznej i zawodowej. Beneficjenci realizujący projekty w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3., 7.4 wyrażają zapotrzebowanie na aktywizację społeczną, natomiast aktywizację zawodową widzą jako działanie uzupełniające, realizowane po zakończeniu działań w obszarze społecznym. Aktywizacja zawodowa może być realizowane przez inne podmioty w ramach odrębnych projektów, ale powinna uwzględniać uczestników projektów, którzy zakończyli wsparcie w projektach integracji społecznej. Przedstawiciele beneficjentów w Działaniu 7.2 (PCPR) sugerują, że w ich przypadku użyteczne byłyby również usługi zdrowotne. Wyniki badań pokazują, iż dobrym rozwiązaniem byłaby ocena wsparcia osobno w zakresie aktywności społecznej oraz aktywności zawodowej. Beneficjenci projektów w działaniu 7.3 wspominali, iż w przypadku ich projektów, dobrym rozwiązaniem jest kierowanie uczestników projektu do dalszego wsparcia np. w ramach działań prowadzonych np. przez OWES. W efekcie osoby, które potrzebują w dalszym ciągu wsparcia w podjęciu zatrudnienia są nim obejmowane i mogą kontynuować proces aktywizacji społecznej, pod opieką specjalistów.

Sama trafność oferowanego wsparcia oceniana jest pozytywnie, gdyż działania zrealizowane we wszystkich badanych obszarach ocenione zostały jako dopasowane do potrzeb odbiorców. Niemniej jednak badania ujawniają, że dokonana diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej regionu przed rokiem 2014 zdezaktualizowała się względem kolejnych 2-3 lat, kiedy to rozpoczęła się realizacja projektów w ramach Osi 7. Jak pokazuje poniższy wykres, realizacja projektów rozpoczęła się głównie w roku 2016, czyli ok. 3 lata po tym, gdy dokonywano diagnozy na potrzeby Programu.

Wykres 23. Lata rozpoczęcia realizacji projektów w Osi 7.

Źródło: dane z SL2014.

Obecnie skala problemu bezrobocia jest na bardzo niskim poziomie, jeszcze w 2013 roku bezrobocie w regionie wynosiło 15,7% i było ono wyższe o 2,3 punkty % od średniej krajowej, o tyle na koniec 2018 roku osiągnęło poziom 5,8%, zrównując się tym samym ze średnią krajową. Pokazuje to ogromną zmianę sytuacji społeczno – gospodarczej regionu, co ma istotny wpływ na możliwość dopasowania oferowanego wsparcia do potrzeb jego odbiorców. Wciąż w systemie pozostają osoby bezrobotne, ale należy mieć na uwadze, iż jak to już wskazywali beneficjenci OPS, czy PCPR, wielowymiarowość problemów jakie ich dotykają, często uniemożliwia im podjęcie pracy, pomimo przejścia przez cały program wsparcia. Należy zatem ocenić, iż wsparcie zostało trafnie dobrane do potrzeb zidentyfikowanych w obszarze równowagi społecznej, jednak nagła zmiana sytuacji – społeczno gospodarczej znacznie zmniejszyła skalę problemów.

2.5. Podsumowanie i wnioski

Podsumowując, należy w sposób szczególny zwrócić uwagę na takie wnioski jak:

- Zaproponowany w OP 7 zakres usług możliwych do zaoferowania przez beneficjentów został oceniony pozytywnie, zarówno przez uczestników projektów jak i beneficjentów. Zdarzały się sytuacje, w których badani proponowali, aby w zakresie wsparcia dotyczącym Działania 7.3 umożliwić realizację działań w obszarze ochrony zdrowia, ale jak sami później zauważają, takie wsparcie możliwe jest do realizacji w Działaniu 7.5. Ważnym elementem dokonywanych analiz, w szczególności dla projektów realizowanych w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 jest zagadnienie aktywizacji społecznej i zawodowej. Wyniki badania pokazują, że w wielu sytuacjach planowanie aktywizacji społecznej i zawodowej jako całości nie jest uzasadnione. Osoby, które obecnie zagrożone są ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (bądź osoby, które te zjawiska już dotknęły) dotyka wiele problemów, których rozwiązanie nie zawsze wiąże się z możliwością podjęcia pracy. W przyszłości należy zastanowić się nad takimi rozwiązaniami, które dawałyby możliwość elastycznego realizowania wsparcia.
- Trafność wsparcia oceniana jest pozytywnie, na co wskazują zarówno badani beneficjenci jak i uczestnicy projektów. Należy jednak pamiętać, o tym, że zmiana w sytuacji – społeczno – gospodarczej regionu (ale nie tylko, podobne zmiany widoczne są w wielu regionach Polski, na

co wskazują wyniki realizowanych badań ewaluacyjnych) powoduje, iż liczba odbiorców wsparcia uległa znacznemu zmniejszeniu. W efekcie realizacja wsparcia w zaplanowanym zakresie w szczególności w działaniach 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 jest utrudniona. Jednocześnie w ostatnich latach pojawiło się wysokie zainteresowanie realizacją projektów w zakresie Działania 7.5, tutaj zainteresowanie beneficjentów jest wciąż wysokie, a jak wskazują wyniki diagnozy społeczno – gospodarczej oraz opinii ekspertów potrzeby na tego typu wsparcie jest bardzo potrzebne. Należy szczególnie zwracać uwagę na aktualność zapotrzebowania w tym obszarze, aby móc precyzyjnie planować wsparcie w kolejnych latach.

2.6 Efekty wsparcia

Jaki jest obecny stan realizacji wskaźników (produktu i rezultatu bezpośredniego)?

Czy i w jakim stopniu aktualny stan wdrażania zapewnia realizację wartości docelowych wskaźników?

Czy, a jeśli tak jakie bariery i trudności w realizacji projektów z obszaru usług społecznych występują w ramach RPO-L2020?

Jakich podmiotów dotyczą i jakie są ich przyczyny?

Jaki jest obecny stan realizacji wskaźników (produktu i rezultatu bezpośredniego)?

Czy i w jakim stopniu aktualny stan wdrażania zapewnia realizację wartości docelowych wskaźników?

Jakie powinny być narzędzia zaradcze w celu osiągnięcia założonych w Działaniu wskaźników programowych?

Do końca czerwca 2019 r. rozstrzygnięto 3 nabory w ramach Działania 7.1 (nabory zrealizowane w latach 2016 – 2017). Dodatkowo na przełomie lutego i marca 2019 r. zorganizowano nabór w trybie pozakonkursowym, a na wrzesień 2019 r. zaplanowano kolejny nabór w trybie konkursowym. Projekty w Działaniu 7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie wybierane są w trybie pozakonkursowym, do końca czerwca 2019 r. zorganizowano 2 nabory. W roku 2016 pierwszy nabór ogłoszony w styczniu unieważniono z powodu braku możliwości osiągnięcia wskaźników rezultatu przez PCPR zgodnych z Planami Działań. Kolejny nabór ogłoszono w czerwcu tego samego roku i ponowiono go w lipcu (złożono 12 wniosków o dofinansowanie). W kwietniu 2019 r. ogłoszono drugi nabór w ramach Działania 7.2 w którym złożono 3 wnioski. Projekty realizowane w tym samym obszarze, ale skierowane do innych podmiotów niż OPS i PCPR do końca czerwca 2019 r. wybierane były w 7 naborach (pierwszy w 2016 r. kolejne dwa w roku 2017, trzy w roku 2018 i jeden w roku 2019). W kolejnym obszarze RPO-L2020 analizowanym w ramach niniejszego badania, czyli Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej projekty mogą być realizowane w formule ZIT lub poza formułą ZIT. W tym drugim przypadku zorganizowano do końca czerwca 2019 roku 5 naborów. Ostatni z nich, z roku 2019 został ponowiony, gdyż spośród 4 złożonych w pierwszym konkursie, żaden nie otrzymał dofinansowania. W roku 2017 zorganizowano 2 nabory w tym jeden był konkursem dodatkowym nieujęty w Harmonogramie naboru. W tym samym obszarze projekty realizowane w formule ZIT wybierane były w dwóch naborach w roku 2016 oraz 2017. Pierwszy nabór z 2016 r. został anulowany. Projekty dotyczące realizacji usług społecznych (Działanie 7.5) wybierane były w ramach 4 naborów w latach 2016 – 2018. Jeden z konkursów zaplanowanych i ujętych w informacji kwartalnej⁴⁰ został anulowany, a zaplanowaną kwotę przeniesiono na kolejne konkursy. Dla Poddziałania 7.6.1 ogłoszono łącznie 3 konkursy, w tym pierwszy w roku 2015 anulowano. W efekcie przeprowadzonych powyżej naborów wybrano projekty, na realizację których przeznaczono 296 813 727,83 zł.⁴¹ Najwyższy odsetek alokacji przeznaczonej w badanym obszarze przekazanych zostało na realizację celów Poddziałania 7.6.1 – 20%. Najniższe natomiast kwoty zostały przekazane na realizację Działania 7.2 – 11%, pod warunkiem, iż wsparcie w ramach poddziałania 7.4.1 oraz 7.4.2, potraktuje się łącznie, jako wsparcie o podobnym zakresie, ale na innym obszarze (poza formułą ZIT oraz w formule ZIT). W innym przypadku, to właśnie na te obszary przeznaczono najniższe środki finansowe.

⁴⁰ Informacja kwartalna z realizacji RPO – L2020 – II kwartał 2019 r.

⁴¹ Kwota nie obejmuje wartości projektów dla Poddziałania 7.6.2, które nie wchodzi w zakres niniejszego badania.

Tabela 9. Kwoty oraz odsetek alokacji⁴² przyznanej dla działań i poddziałań RPO – L2020 objętych niniejszym badaniem.

Działanie/Poddziałanie	Odsetek przyznanej alokacji ⁴³	Kwota alokacji
7.1. Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej.	15%	46 070 997,12 zł
7.2. Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie.	11%	33 862 372,71 zł
7.3. Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty	19%	56 888 790,06 zł
7.4.1. Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT.	10%	30 734 382,60 zł
7.4.2. Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra.	8%	23 383 250,00 zł
7.5. Usługi społeczne.	15%	45 666 662,46 zł
7.6.1. Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej	20%	60 207 272,88 zł
łącznie		296 813 727,83 zł

Źródło: SzOOP, wersja nr 62, lipiec 2019.

łącznie, według danych na koniec czerwca 2019 r., w ramach analizowanych Działań i Poddziałań, zostały zrealizowane bądź są w trakcie realizacji projekty na kwotę wkładu UE równą 197 950 714,04 zł, co stanowi 67% zaplanowanej alokacji⁴⁴. Szczegółowy opis kwot realizowanych projektów, objętych zakresem niniejszego badania, przedstawia poniższy wykres. Najwięcej pieniędzy przeznaczono dotychczas (wartość podpisanych umów), na realizację zadań w ramach Poddziałania 7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra – 92% wykorzystanej alokacji, najmniej przeznaczono na Działanie 7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej – 27% przyznanej alokacji. W Poddziałaniu 7.4.2 oraz 7.6.1, pozostają niewielkie kwoty alokacji do wykorzystania, w porównaniu do Działania 7.1, gdzie pozostało jeszcze 73% niewykorzystanych środków. W pozostałych przypadkach można zauważyć, iż wciąż dostępne są znaczne środki w ramach Poddziałania 7.4.1 (pozostało 50% środków) oraz Działań 7.2 oraz 7.3 (pozostało odpowiednio 33% oraz 36% środków). Istotna kwota dostępna jest również dla Działania 7.5, w tym przypadku wciąż dostępnych jest 24% środków.

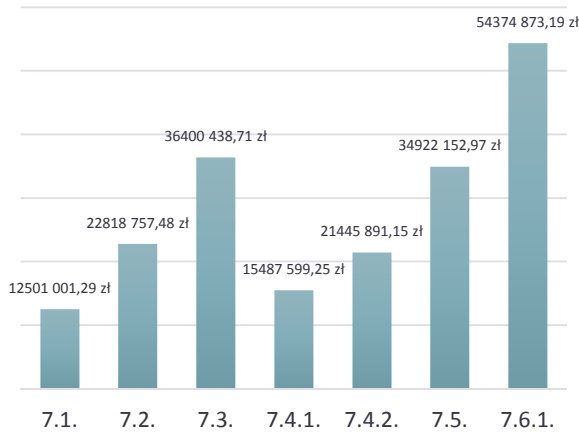
⁴² Alokacja środków UE została wyliczona zgodnie z kursem 1 EUR=4,2515 PLN.

⁴³ Alokacja środków oznacza wartość środków przeznaczonych na dane działanie lub poddziałanie względem środków dla całej Osi 7 RPO L2020.

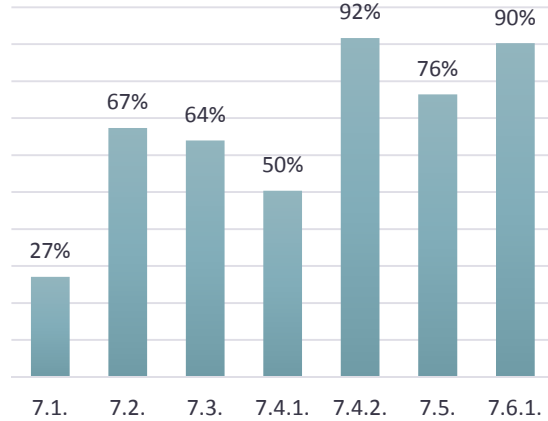
⁴⁴ Alokacja środków uwzględnia tylko dofinansowanie UE w wysokości 85%, pozostałe 15% stanowią środki krajowe (budżet państwa i wkład własny beneficjenta).

Wykres 24. Wartość projektów dofinansowanych w ramach Osi 7 Równowaga Społeczna RPO – L2020 oraz odsetek wykorzystanej alokacji.⁴⁵

Wartość projektów

Odsetek wykorzystanej alokacji

Źródło: na podstawie danych SL2014 oraz SzOOP, wersja nr 62, lipiec 2019 r.

Wszystkie opisane powyżej informacje odnoszą się do kwot dofinansowania UE. Wyniki te wskazują z jednej strony na zainteresowanie podmiotów aplikujących o środki w ramach Osi 7 Równowaga społeczna⁴⁶, a z drugiej na możliwości wykorzystania przez nich dostępnych środków. Wciąż duża dostępność środków w Działaniu 7.1, a także w Poddziałaniu 7.4.1 może sygnalizować trudności w realizacji projektów. Szczegółowo jednak pojawiające się problemy i bariery w realizacji projektów zostaną omówione w dalszej części raportu.

Dostępne w ramach analizowanych Działań i Poddziałań środki finansowe zostały przeznaczone na realizację łącznie 115 projektów. Szczegółowo liczbę projektów oraz kwoty przedstawia poniższa tabela.

Tabela 10. Liczba projektów realizowanych w ramach analizowanych Działań i Poddziałań.

Działanie/Poddziałanie	Liczba projektów	Wartość projektów ogółem (dofinansowanie UE oraz budżet państwa i wkład własny beneficjenta)
7.1. Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej.	22	14 707 060,37 zł
7.2. Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie.	15	26 845 597,11 zł
7.3. Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty	39	42 824 045,70 zł
7.4.1. Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT.	7	18 220 893,55 zł

⁴⁵ Dane te obrazują sytuację według danych udostępnionych przez Zamawiającego oraz dostępnych w SzOOP, nie pochodzą wprost ze sprawozdań z realizacji Programu, należy je traktować jako informacje szacunkowe.

⁴⁶ Z wyłączeniem Poddziałania 7.6.2.

Działanie/Poddziałanie	Liczba projektów	Wartość projektów ogółem (dofinansowanie UE oraz budżet państwa i wkład własny beneficjenta)
7.4.2. Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra.	2	25 580 159,48 zł
7.5. Usługi społeczne.	26	41 084 885,88 zł
7.6.1. Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej	4	63 970 439,06 zł
łącznie	115	233 233 081,15 zł

Źródło: dane SL2014, stan na 30.06.2019 r.

Wraz ze środkami przeznaczonymi na realizację projektów w ramach Osi 7 RPO – L2020 oraz ich liczbą, analizie należy poddać poziom realizacji wskaźników, jaki dzięki tym projektom udało się dotychczas osiągnąć. System monitorowania RPO – L2020 stosowany w Informacji kwartalnej z realizacji Programu, uwzględnia pomiar wskaźników dotyczących całej Osi 7 według podziału na priorytety inwestycyjne. Przypisanie PI do działań lub poddziałań wygląda następująco:

PI 9i – Działania: 7.1, 7.2, 7.3, Poddziałania 7.4.1., 7.4.2;

PI 9iv – Działanie 7.5;

PI 9v – Poddziałania 7.6.1, 7.6.2⁴⁷.

Zaprezentowane poniżej poziomy realizacji wskaźników odnoszą się łącznie do omawianych Działań oraz Poddziałań zgodnie z przedstawionym powyżej przypisaniem PI.

Do PI 9i przypisano 5 wskaźników, które monitorują poziom realizacji celów Programu. Tylko jeden z nich do końca czerwca 2019 r. został zrealizowany na poziomie wyższym niż 100%, w przypadku pozostałych może pojawić się zagrożenie nieosiągnięcia założonych wartości wskaźników. Szczegółowo problemy z osiągnięciem założonych wartości wskaźników zostały omówione w dalszej części raportu.

Priorytet inwestycyjny	Działanie/Poddziałanie	Nazwa wskaźnika	Realizacja wskaźnika	Wartość docelowa dla 2023 roku	% realizacji wartości docelowej dla 2023 r. – ogółem ⁴⁸
PI 9i	Działania: 7.1, 7.2, 7.3, Poddziałania 7.4.1., 7.4.2;	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	2 252	2046	110,07
		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie [osoby]	7 417	13 639	54,38
		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu	949	6820	13,91
		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	529	1909	27,71

⁴⁷ Poddziałanie wyłączone z obszaru badania.

⁴⁸ według wartości aktualnej

Priorytet inwestycyjny	Działanie/ Poddziałanie	Nazwa wskaźnika	Realizacja wskaźnika	Wartość docelowa dla 2023 roku	% realizacji wartości docelowej dla 2023 r. – ogółem ⁴⁸
		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu	1 090	4092	26,64

Źródło: informacja kwartalna z realizacji RPO – L2020 – II kwartał 2019 r.

Dla działania 7.5 przypisano 3 wskaźniki monitorujące realizację celu Programu. Według wartości aktualnej, odnotowano postęp w realizacji tylko jednego wskaźnika, *Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym w programie* – realizacja wartości docelowej dla 2023 r. na koniec czerwca 2019 r. wyniosła 19,91%. W przypadku dwóch następujących wskaźników wymienionych w tabeli, poniżej nie odnotowano dotychczas postępu w realizacji. Dane sprawozdawcze w przypadku dwóch pierwszych wskaźników ostrzegają o możliwości nieosiągnięcia wartości docelowej wskaźnika dla 2023 r.

Priorytet inwestycyjny	Działanie/ Poddziałanie	Nazwa wskaźnika	Realizacja wskaźnika	Wartość docelowa dla 2023 roku	% realizacji wartości docelowej dla 2023 r. – ogółem ⁴⁹
PI 9iv	Działanie 7.5	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym w programie	507	2547	19,91
		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu	0	333	0,00
		Liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług społecznych istniejących po zakończeniu projektu	0	290	0,00

Źródło: informacja kwartalna z realizacji RPO – L2020 – II kwartał 2019 r.

W Działaniu 7.6 możliwe są do realizacji projekty w ramach dwóch poddziałań: 7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej oraz 7.6.2 Koordynacja ekonomii społecznej – ROPS. Przy omawianiu poziomu realizacji wskaźników, w niniejszym badaniu, analizy obejmują jedynie Poddziałanie 7.6.1. Dla wspomnianego PI przypisano cztery wskaźniki monitorujące poziom realizacji celu Programu. Trzy z nich do końca czerwca 2019 r. osiągnęły co najmniej 50% realizacji, tylko jeden z nich przyjął wartość nieco powyżej 30%. Warto w sposób szczególny podkreślić, poziom realizacji wskaźnika *Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem*, w którym

⁴⁹ według wartości aktualnej

zakładano, iż do końca 2023 r. wsparcie otrzymają co najmniej 154 podmioty, a już teraz liczba ta wynosi 377 (244,81% realizacji wskaźnika).

Priorytet inwestycyjny	Działanie/ Poddziałanie	Nazwa wskaźnika	Realizacja wskaźnika	Wartość docelowa dla 2023 roku	% realizacji wartości docelowej dla 2023 r. – ogółem ⁵⁰
PI9v	Poddziałanie 7.6.1	Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych (szt.)	365	700	52,14
		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie [osoby]	1442	1872	77,03
		Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	230	700	32,86
		Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem [szt.]	377	154	244,81

Wyniki badania pn. „Ewaluacja mid-term dotycząca postępu rzeczowego i finansowego Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania” zrealizowanego w marcu 2019 r. wskazywały na problemy w osiągnięciu założonych wartości wskaźników, szczególnie w przypadku PI9i. Jak wskazują autorzy raportu: „W ramach PI 9i (Działania 7.1, 7.2, 7.3, 7.4) wykorzystano 46,22% alokacji⁵¹, a realizacja wskaźników waha się od ok. 10% do ok. 30% (jedynie wskaźnik: *Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie* (C) obecnie zrealizowany jest w 100%). Warunkowo można wskazać, iż przy wysokości pozostałych do wykorzystania środków osiągnięcie założonych wartości wskaźników do końca 2023 roku może być możliwe. Warto zwrócić uwagę, iż dofinansowanie otrzymało 61 wnioskodawców spośród 157 (skuteczność w aplikowaniu wyniosła 38,85%). W związku z powyższym należy uznać, iż przy obecnie zakładanych wartościach wskaźników oraz z uwagi na istotną zmianę sytuacji społeczno – gospodarczej regionu (w latach 2014 – 2019) wydatkowanie alokacji w całości może nie być możliwe”. Analizy dokonane w ramach niniejszego raportu Potwierdzają wysoki odsetek wykorzystanej alokacji w szczególności dla Poddziałania 7.4.2 (92%) oraz Działań 7.2, 7.3 (odpowiednio po 67% i 64%). Wciąż stosunkowo dużo środków pozostaje do wykorzystania w Działaniu 7.1 (wykorzystano 27% środków) oraz w Poddziałaniu 7.4.1 (wykorzystano 50% środków). Warto również podkreślić, iż w ramach PI9i do końca czerwca 2019 r. liczba podpisanych umów wzrosła z 61 (dane na koniec grudnia 2018 r.) do 85 (ogółem podpisano dodatkowo 24 umowy). W działaniu 7.1 przybyło 7 umów, w Działaniu 7.2 - 3 umowy, w Działaniu 7.3 - 15 umów. W Poddziałaniu 7.4.1 rozwiązano jedną umowę, a w Poddziałaniu 7.2. pozostała ta sama liczba podpisanych umów. Informacje te pokazują, iż pomimo wciąż niskiej kontraktacji środków szczególnie w Działaniu 7.1 podejmowane są działania mające na celu zwiększenie liczby podpisanych umów na realizację projektów. Tym samym zwiększa się możliwość osiągnięcia założonych wartości wskaźników.

⁵⁰ według wartości aktualnej

⁵¹ Dane na koniec grudnia 2018r., aktualne wartości wskaźników oraz poziomu wykorzystanej alokacji wskazano powyżej w niniejszym raporcie.

Autorzy badania⁵² dalej w dokumencie wykazują, iż: „W ramach PI 9(iv) (Działanie 7.5) wykorzystano 40,74% alokacji, a realizacja wszystkich wskaźników jest niższa niż 15%. Warunkowo można wskazać, iż przy wysokości pozostałych do wykorzystania środków osiągnięcie założonych wartości wskaźników do końca 2023 roku może być możliwe. Dodatkowo warto wskazać, iż istnieje zainteresowanie realizacją projektów w ramach omawianego priorytetu, skuteczność w aplikowaniu wyniosła 16,67%, co oznacza, że gdyby zwiększono alokację w tym obszarze możliwe byłoby jej rozdysponowanie. W tym przypadku, problemem w realizacji poziomu wskaźników, nie jest jednak zbyt niska alokacja, zatem nie identyfikuje się potrzeby zmiany alokacji w tym obszarze, ale wykorzystanie pozostałej do rozdysponowania kwoty.”

Warto zwrócić uwagę, iż w przypadku Działania 7.5 na koniec czerwca 2019 r. podpisano umowy na realizację łącznie 26 projektów, czyli o 15 więcej niż na koniec grudnia 2018 r. Znacznie zwiększa to szanse na zwiększenie poziomu realizacji wskaźników.

Najmniej zagrożonym obszarem, pod kątem poziomu realizacji wskaźników, jest Działanie 7.6. Tutaj autorzy raportu mid-term zauważają, iż: „W ramach PI 9(v) (Działanie 7.6) wykorzystano 86,53% alokacji, a realizacja jednego wskaźnika jest na niższym poziomie niż 40%. Należy uznać, iż poziom alokacji jest wystarczający do osiągnięcia założonych wartości wskaźników. Skuteczność w podpisywaniu umów wyniosła 71,43% spośród 7 wnioskodawców z 5 podpisano umowy o dofinansowanie.”. Do końca czerwca 2019 r. w Poddziałaniu 7.6.1 podpisano 4 umowy (taka sama wartość jak na koniec 2018 r.).

Warto w tym miejscu zwrócić jeszcze uwagę na poziom realizacji wskaźników włączonych do ram wykonania, które świadczą o realizacji celów pośrednich wyznaczonych na konkretne lata wdrażania Programu. Aby cel pośredni można było uznać za zrealizowany, wszystkie wskaźniki zawarte w ramach wykonania osiągnąć muszą co najmniej 85% wartości celu pośredniego do końca 2018 r. Wyjątek mogą stanowić jedynie sytuacje, w których ramy wykonania obejmują 3 lub więcej wskaźników, wówczas cel uważa się za osiągnięty, jeśli wszystkie z wyjątkiem jednego wskaźniki osiągnęły 85% wartości docelowej do 2018 r., a jeden co najmniej 75% wartości docelowej.

Zgodnie z przyjętą metodyką tworzenia informacji kwartalnej do końca 2018 r. podawane są wartości wskaźników dla celu pośredniego na koniec 2018, a od informacji kwartalnej za I kwartał 2019 r. podawana jest wartość docelowa na koniec 2023 r. Stąd też do końca 2018 r. wszystkie cele pośrednie na 2018 r. zostały osiągnięte, natomiast na koniec czerwca 2019 r. poziom realizacji wskaźników włączonych do ram wykonania wygląda następująco:

- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 57,11% realizacji wartości docelowej wskaźnika;
- Całkowita kwota certyfikowanych wydatków kwalifikowalnych – 24,74% realizacji wartości docelowej wskaźnika.

Podsumowując, należy szczególnie podkreślić, iż poziom realizacji wskaźników do końca 2023 r. w wielu przypadkach może być zagrożony. Najbardziej korzystnie należy ocenić poziom realizacji wskaźników dla PI9v, czyli projektów w obszarze ekonomii społecznej. Obserwujemy tutaj najbardziej

---

⁵² „Ewaluacja mid-term dotycząca postępu rzeczowego i finansowego Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania”

zaawansowany poziom realizacji wskaźników, a także wykorzystania alokacji (istotny wpływ Działania na realizację wskaźników wpisanych do ram wykonania).

Uwzględniając dane dotyczące dofinansowanych projektów w ramach priorytetu inwestycyjnego 9i, jedynie wskaźnik dotyczący *Liczby osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie* można ocenić jako „niezagrożony”. Warto tutaj podkreślić, iż czynniki społeczno-ekonomiczne w sposób istotny utrudniają wdrażanie interwencji i mają wpływ na powodzenie we wdrażaniu omawianego PI. Beneficjenci oraz opiekuni projektów zwracają uwagę na problem w dotarciu do grupy docelowej. W uzasadnieniu wskazują, iż pozytywne zmiany na rynku pracy, czy też wprowadzenie świadczenia wychowawczego 500+ na drugie dziecko (a od lipca 2019 r. również na pierwsze dziecko), spowodowały, iż szczególnie osoby będące w systemie opieki społecznej niechętnie odnoszą się do udziału w projektach aktywizujących, gdyż posiadane przez nich środki są wystarczające do życia. Statystyki z zakresu pomocy społecznej potwierdzają ponadto, iż spadła m.in. liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej, spadła również liczba osób korzystających z pomocy społecznej, w szczególności z powodu bezrobocia oraz ubóstwa. Tym samym zmniejszyła się grupa docelowa wsparcia w ramach PI 9. Jednocześnie grupa, która nadal kwalifikuje się do wsparcia, wykazuje znacznie mniejszą skłonność do uczestnictwa w projektach lub też nie realizują oni całej przewidzianej ścieżki wsparcia.

Należy również podkreślić, iż wiele wskaźników dotyczących zarówno PI 9i oraz PI 9iv odnosi się do wartości możliwych do wykazania po opuszczeniu programu. Wśród projektów, które znajdują się na liście projektów realizowanych z Funduszy Europejskich w Polsce w latach 2014-2020⁵³ znaczna część (72% projektów) zakończona zostanie w roku 2019 lub później. Zakończenie projektu nie jest jednoznaczne z opuszczeniem przez uczestnika programu, ale umożliwia oszacowanie możliwych do pojawienia się efektów. W obecnych statystykach mogą znajdować się informacje jedynie z ok. pozostałych 28% procent projektów, które zakończyły się do końca 2018 r. Ponadto jak zgłaszali beneficjenci, uczestnicy programu bardzo często borykają się z wieloma problemami osobistymi, jak przemoc, uzależnienia, pobyt w zakładzie karnym. Sytuacje te mają często wpływ na przedwczesne zakończenie udziału w projekcie, a tym samym nierealizowanie pełnej ścieżki pomocy, a to przekłada się na poziom realizacji wskaźników w danym projekcie. Sytuację tę dobrze obrazują poniższe cytaty:

Zauważyłam, że duża liczba beneficjentów zgłasza we wnioskach o płatność dużą rotację uczestników ostatecznych. Problemy dotyczące grupę docelową, powodują to, że nie są oni dostatecznie zmotywowani do tego, żeby rozpocząć projekt i przejść całą ścieżkę integracji do końca. O ile stosunkowo łatwo przyjąć taką osobę, to trudno ją doprowadzić do końca. Ludzie, którzy mają problemy nałogowe, przerywają udział w projekcie, a nie ma sankcji odgórnie w przypadku nieuzasadnionej rezygnacji.

Bywa tak, że to osoby, które mają za sobą pobyt w zakładzie karnym i obecnie w nim nie są, ale bardzo szybko do niego wracają, wracają na ścieżkę wykluczenia, bywa tak, że oni nie do końca wiedzą co to jest dyscyplina.

Badani przedstawiciele IZ podkreślają trudności w uzyskaniu przez beneficjentów odpowiednich wartości wskaźników „zatrudnieniowych”. Tutaj szczególnie wskaźniki dotyczące efektywności zatrudnieniowej, która mierzona jest odsetkiem osób uzyskujących zatrudnienie po projekcie. A jak już wspomniano, nie każdy uczestnik projektu przechodzi pełen proces reintegracji, a dodatkowo nie jest

---

⁵³ www.funduszeuropejskie.gov.pl, dane obowiązujące od 04.08.2019 r.

możliwe przewidzenie, ilu uczestnikom, zaoferowana w projekcie pomoc wystarczy do tego, by być gotowym podjąć zatrudnienie. Skutecznym działaniem, jest powiązanie projektów w obszarach wsparcia Działania 7.1, 7.2, 7.3 z dalszym wsparciem np. w ramach projektów w Działaniu 7.6.1, w których podmioty ekonomii społecznej w skuteczny sposób aktywizują uczestników projektów, tym samym wpływają na możliwość osiągnięcia założonych wartości wskaźników. Problem sprawia również definicja kompetencji oraz kwalifikacji. Wskaźnik dla PI 9i *Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu*, jest wielokrotnie weryfikowany przez IZ, właśnie pod kątem tego, czy wsparcie jakie otrzymali uczestnicy projektu można przypisać do kwalifikacji, czy też kompetencji. Pomimo wskazania definicji w dokumentacji naboru⁵⁴ dla pojęcia kwalifikacje oraz kompetencje, beneficjenci mają problem ze stosowaniem ich w praktyce.

Podsumowując, należy podkreślić, iż możliwość osiągnięcia założonych wartości wskaźników jest zagrożona. Jednocześnie działania podejmowane przez IZ, a mające na celu zwiększenie liczby wnioskodawców przynoszą efekty, co widać po ilości podpisanych umów w ostatnim półroczu. Niemniej jednak, jak już wykazywano, poziom realizacji wskaźników nie zależy wprost od zainteresowania samych beneficjentów, ale przede wszystkim od uczestników projektów, którzy to muszą chcieć skorzystać z oferowanego wsparcia. Czynniki te nie były możliwe do przewidzenia na etapie przygotowywania Programu, a tym samym na etapie szacowania poziomu realizacji wskaźników. Warto podkreślić, iż projekty w ramach PI 9i oraz PI 9iv stwarzają problemy w zakresie osiągniętych wskaźników, niemniej jednak dobrze realizują swoje cele, a wdrażane projekty oferują potrzebne wsparcie. Zmiany w sytuacji społeczno – gospodarczej sprawiły, że interwencją najczęściej obejmowane są osoby, które wymagają intensywnej pracy w zakresie ich aktywizacji oraz w wielu przypadkach połączenia wsparcia w różnych obszarach.

Czy wsparcie oferowane przez podmioty realizujące projekty w ramach OP7 odpowiada na potrzeby uczestników projektów? Jakie czynniki miały wpływ na formy wsparcia oferowane osobom zagrożonym ubóstwem lub wykluczeniem społecznym przez poszczególne podmioty w ramach realizowanych przez nie projektów?

W ramach OP 7 Równowaga społeczna oferowane jest wsparcie w obszarze aktywnej integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, usług społecznych oraz wsparcia sektora ekonomii społecznej. Możliwe do wykorzystania rodzaje wsparcia w sposób szczegółowy zostały opisane w aneksie do niniejszego raportu (2.9.5. Typy projektów możliwe do realizacji w ramach OP 7.)

Uczestnicy projektów w obszarze wsparcia zaplanowanym w Osi 7 Równowaga Społeczna (poza Działaniem 7.5 omawianym w dalszej części raportu), zostali poproszeni o szczegółową ocenę wsparcia jakie otrzymali w projekcie, z uwzględnieniem ich indywidualnych potrzeb. Najczęściej wskazywanymi rodzajami wsparcia były:

- poradnictwo psychologiczne, psychospołeczne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej – 62,6% wskazań;
- poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy – 54,7% wskazań;
- kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych – 52,7% wskazań.
- rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy 51,8% wskazań;

---

⁵⁴ Definicje te wynikają z dokumentu: Wytyczne w zakresie monitorowania postępu rzeczowego realizacji programów operacyjnych na lata 2014-2020, Załącznik 2. Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych 2014-2020 –EFS.

Wśród odpowiedzi pojawiających się w mniejszej częstotliwości wskazywano:

- wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich aktywizacji, np. przy wykorzystaniu środowiskowych form aktywizacji społecznej – 24,4% wskazań;
- staże, subsydiowane zatrudnienie i zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawcy – 16,7% wskazań;
- wsparcie mentora 13,0% wskazań;

W pozostałych przypadkach zaobserwowano mniej niż 10% odpowiedzi:

- dotacja na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym;
- wsparcie pomostowe dla przedsiębiorstwa społecznego;
- pozostałe niezaklasyfikowane.

Tabela 11. Odpowiedź na pytanie: Jaki rodzaj wsparcia otrzymał(a) Pan/Pani w trakcie udziału w projekcie? – w podziale na działania i poddziałania RPO – L2020 (pytanie wielokrotnego wyboru)

Jaki rodzaj wsparcia otrzymał(a) Pan/Pani w trakcie udziału w projekcie?	7.1	7.2	7.3	7.4.1	7.4.2	7.6.1	Ogółem [n]	Ogółem [%]
rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy	26	51	26	9	35	36	183	51,8%
poradnictwo psychologiczne, psychospołeczne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej	29	60	37	18	37	40	221	62,6%
kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych	18	37	34	7	34	56	186	52,7%
poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy	24	48	36	12	30	43	193	54,7%
staże, subsydiowane zatrudnienie i zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawcy	7	2	11	9	4	26	59	16,7%
wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich	20	5	9	33	3	16	86	24,4%
dotacja na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym	0	2 ⁵⁵	0	0	0	10	12	3,4%
wsparcie pomostowe dla przedsiębiorstwa społecznego	0	0	0	0	0	10	10	2,8%
wsparcie mentora	3	8	1	0	4	30	46	13,0%

⁵⁵ w ramach działania 7.2 nie oferowano tego typu wsparcia, badany mógł błędnie wskazać otrzymane wsparcie, ankieter jednak był zobowiązany zaznaczyć odpowiedzi udzielne przez respondenta spontanicznie, z tego powodu mogą pojawiać się tego typu rozbieżności.

pozostałe niezaklasyfikowane	5	22	4	4	0	0	35	9,9%
Ogółem	44	92	51	58	39	69	353	100%

Źródło: badanie własne, N=353

Poziom dopasowania zaoferowanego wsparcia w odniesieniu do potrzeb uczestników projektów w większości przypadków oceniony został jako bardzo dobry lub dobry. Odpowiedzi średnie lub negatywne stanowiły zdecydowaną mniejszość. Najmniej zgodne odpowiedzi dotyczyły wsparcia mentora. Na pomoc taką łącznie wskazało 49 osób, a najwyższy odsetek odpowiedzi dotyczył średniej oceny dopasowania do potrzeb. Analizując tylko opinie uczestników projektu można stwierdzić, iż oferowane w ramach omawianych obszarów wsparcie, odpowiada na potrzeby uczestników projektów. Nie jest to ocena jednomyślna, ale obserwuje się ją w większości przypadków. Ocena tego, na ile wsparcie oferowane w ramach OP7 RPO – L2020 odpowiada na potrzeby jego odbiorców dokonana została również przez beneficjentów. Blisko 95% badanych uznało, że realizowane przez nich projekty odpowiadają na potrzeby uczestników projektu, w bardzo dużym lub dużym stopniu.

Tabela 12. Odpowiedź na pytanie: Proszę określić, w jakim stopniu otrzymane rodzaje wsparcia odpowiadały na Pana/Pani potrzeby?

Proszę określić, w jakim stopniu otrzymane rodzaje wsparcia odpowiadały na Pana/Pani potrzeby?		Odsetek odpowiedzi
rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy	w ogóle	1,1%
	w małym stopniu	3,7%
	w średnim stopniu	21,2%
	w dużym stopniu	32,7%
	w bardzo dużym stopniu	42,3%
poradnictwo psychologiczne, psychospołeczne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej	w ogóle	1,8%
	w małym stopniu	4,4%
	w średnim stopniu	16,2%
	w dużym stopniu	28,5%
	w bardzo dużym stopniu	49,1%
kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych	w ogóle	0,5%
	w małym stopniu	1,1%
	w średnim stopniu	5,3%
	w dużym stopniu	25,0%
	w bardzo dużym stopniu	68,1%
poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy	w ogóle	0,5%
	w małym stopniu	5,1%
	w średnim stopniu	13,3%
	w dużym stopniu	36,2%
	w bardzo dużym stopniu	44,9%
staże, subsydiowane zatrudnienie i zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawcy	w ogóle	7,4%
	w małym stopniu	2,9%
	w średnim stopniu	13,2%
	w dużym stopniu	17,6%
	w bardzo dużym stopniu	58,9%

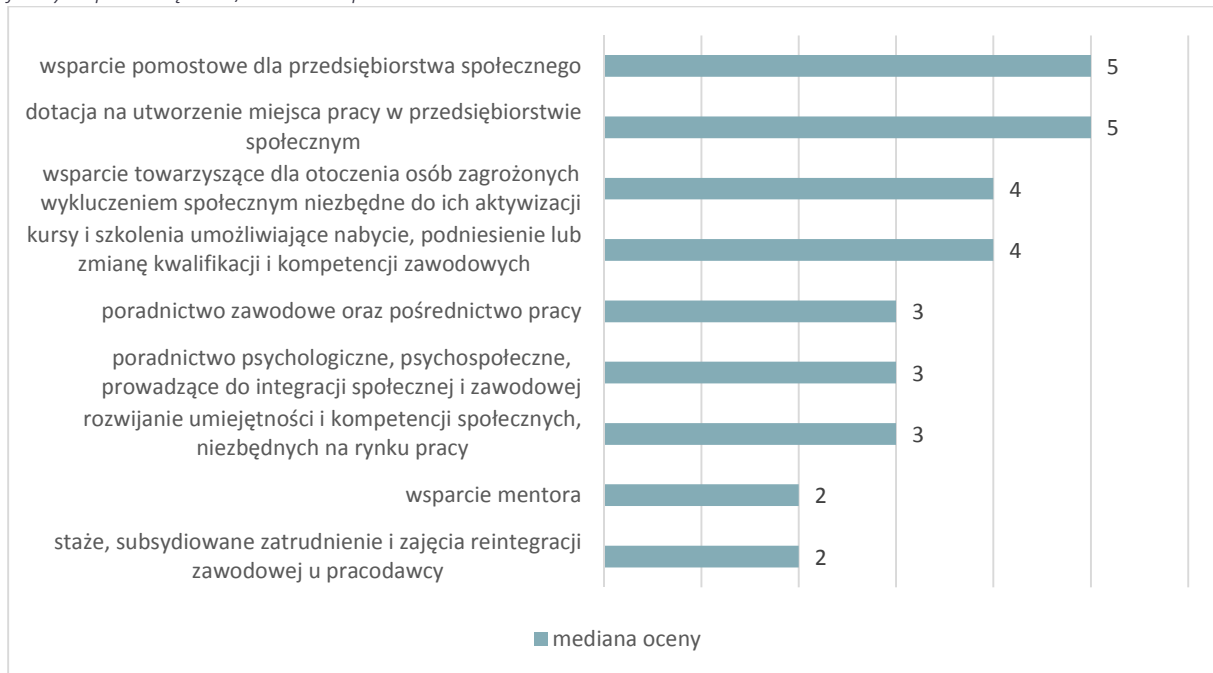
Proszę określić, w jakim stopniu otrzymane rodzaje wsparcia odpowiadały na Pana/Pani potrzeby?		Odsetek odpowiedzi
wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich aktywizacji, np. przy wykorzystaniu środowiskowych form aktywizacji społecznej	w ogóle	5,5%
	w małym stopniu	3,3%
	w średnim stopniu	13,2%
	w dużym stopniu	28,6%
	w bardzo dużym stopniu	49,4%
dotacja na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym	w ogóle	12,5%
	w średnim stopniu	6,3%
	w dużym stopniu	12,5%
	w bardzo dużym stopniu	68,7%
wsparcie pomostowe dla przedsiębiorstwa społecznego	w ogóle	14,3%
	w średnim stopniu	7,1%
	w dużym stopniu	7,1%
	w bardzo dużym stopniu	71,5%
wsparcie mentora	w ogóle	4,1%
	w małym stopniu	10,2%
	w średnim stopniu	36,7%
	w dużym stopniu	28,6%
	w bardzo dużym stopniu	20,4%
Pozostałe niezaklasyfikowane	w ogóle	7,9%
	w małym stopniu	2,6%
	w średnim stopniu	7,9%
	w dużym stopniu	21,1%
	w bardzo dużym stopniu	60,5%

Źródło: badanie własne, N=353.

Uzupełnieniem dla dokonanej oceny, było pytanie dotyczące dalszych potrzeb uczestników projektów w zakresie oferowanych w projektach formach wsparcia. Ocena dokonywana była na 5-cio punktowej skali, gdzie 1 oznaczało brak potrzeby, a 5 bardzo duże potrzeby. Celem dokonania analizy na wykresie zaprezentowano medianę (wartość przeciętną) ocen dla każdej z form wsparcia. Za oceny pozytywne uznano te w przedziale 5-4, ocena 3 oznacza średnią potrzebę, a oceny w przedziale 2-1 oznaczają brak potrzeby. Odpowiedzi dla danej formy wsparcia dokonywali tylko respondenci, którzy korzystali z ocenianego wsparcia. W opinii badanych uczestników projektów przede wszystkim istnieje potrzeba realizacji działań obejmujących:

- wsparcie pomostowe dla przedsiębiorstwa społecznego,
- dotacje na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym,
- wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich aktywizacji,
- kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych.

Wykres 25. Odpowiedź na pytanie: W skali 1-5, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 5 bardzo duże potrzeby proszę określić, które formy wsparcia są Panu/Pani nadal potrzebne?

Źródło: badanie własne, N=353.

Uzupełnieniem dokonywanej oceny jest opinia badanych beneficjentów, którzy uznali, iż realizowane przez nich wsparcie, najczęściej w dużym lub bardzo dużym stopniu odpowiada potrzebom w obszarze równowagi społecznej na terenie woj. lubuskiego (łącznie 78% wskazań).

Dokonana na poprzednich stronach raportu diagnoza kierunków zmian dotyczących zatrudnienia w województwie lubuskim wykazała, iż zgodnie z prognozami gospodarczymi, gospodarka polska, choć nadal będzie się rozwijać, to jednak nie w takim tempie jak obecnie. Popyt na siłę roboczą pozostanie stabilny. Wzrost zatrudnienia będzie powoli wyhamowywał, odzwierciedlając bardzo niskie bezrobocie i istniejące bariery dla szybszego wzrostu udziału siły roboczej. Po kilku latach szybkiego spadku stopy bezrobocia, wskaźnik ten spadnie tylko nieznacznie, osiągając nowy rekordowy poziom (poniżej 4 %). W dłuższej perspektywie możliwe jest jednak dalsze wyhamowywanie polskiej gospodarki i idący za tym wzrost bezrobocia. W dłuższej perspektywie czasowej (2021-2023) możliwe jest więc pogorszenie sytuacji na rynku pracy, choć nie powinno dojść do sytuacji, w której bezrobocie powróci do rozmiarów notowanych w latach 2014-2015. W odniesieniu do tych prognoz należy pozytywnie ocenić, zapotrzebowanie uczestników projektów na organizowanie kursów i szkoleń umożliwiających nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych. Działania te pozwolą nie tylko na skuteczną integrację tych osób w środowisku, ale dzięki nim możliwe będzie podnoszenie statusu społecznego tych osób oraz elastyczne dopasowywanie się do zmian zachodzących na rynku pracy.

Wyniki badań jakościowych oraz analiza danych zastanych wskazują, iż regulaminy naborów oraz zapisy SzOOP w sposób szczegółowy określały, jakie formy wsparcia mogą być oferowane uczestnikom projektów. Zapisy Programu, w tym SzOOP poddawane były konsultacjom społecznym. W ten sposób przyszli beneficjenci mogli mieć pośredni wpływ na formy wsparcia oferowane osobom zagrożonym ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Jak oceniana jest użyteczność oferowanych usług?

Jak oceniana jest trafność dofinansowanych usług społecznych pod względem: rodzaju usług, zakresu świadczonych usług, grup docelowych, rozkładu terytorialnego?

Jakie czynniki mają wpływ na skuteczność usług społecznych?

Zdaniem badanych beneficjentów projektów w Działaniu 7.5 katalog oferowanych usług jest wystarczający wobec potrzeb jednostki i grup odbiorców (12 na 16 osób wskazało, iż stopień dopasowania jest duży lub bardzo duży). Jak zauważają badani największe potrzeby w obszarze świadczenia usług społecznych wynikają z takich problemów, jak niepełnosprawność czy zmiany demograficzne. Można zatem potwierdzić, iż oferowane wsparcie trafnie odpowiada na te potrzeby. Jednocześnie 11 na 16 badanych uznało, że wsparcie oferowane w projekcie w bardzo dużym lub dużym stopniu odpowiada na potrzeby odbiorców. Mówiąc o użyteczności projektów realizowanych w Działaniu 7.5 należy również wskazać, iż jak odpowiadali beneficjenci w badaniu ilościowym, projekty przyczyniają się w znaczący sposób do poprawy dostępu do usług społecznych w regionie, a ponadto odpowiadają na potrzeby odbiorców końcowych (15 na 16 osób dokonało pozytywnej oceny wpływu). Ponadto, wszyscy badani uznali, że sytuacja uczestników projektu, dzięki udziałowi w nim raczej się poprawiła lub zdecydowanie się poprawiła.

Uczestnicy projektów dokonywali oceny, na ile zaoferowane wsparcie odpowiadało na ich potrzeby, co świadczyłoby o trafności udzielonego wsparcia. Wyniki badania ilościowego z uwagi na nieznaczne liczebności uczestników projektów z danego Działania pokazują bardzo rozproszone oceny. Wśród tych form wsparcia, z których badani korzystali najczęściej(np. usługi opiekuńcze) większość badanych uznała, że wsparcie w bardzo dużym stopniu odpowiadało na potrzeby danej osoby, podobnie jak w przypadku usług asystenckich. W pozostałych przypadkach dokonano po jednej lub dwie odpowiedzi dla danej formy, jednocześnie oceniając je skrajnie od bardzo dobrej do bardzo złej oceny.

Mówiąc o skuteczności realizowanego wsparcia, należy szczególnie podkreślić, iż projekty muszą wynikać bezpośrednio ze zdiagnozowanych w RPO-Lubuskie 2020 problemów przypisanych do danej osi, czy działania. Szczególnie istotne jest dostosowanie planowanego wsparcia do celów programu, ale również zapewnienia spójności z dokumentami strategicznymi w danym sektorze i/lub w danej gminie czy powiecie, jeśli takie są dostępne. Odpowiednie dopasowanie założeń projektu do potrzeb odbiorców może przełożyć się na ich skuteczność, o której świadczyć mogą osiągnięte przez uczestników efekty. Uczestnicy projektów ocenili efekty jakie udało im się osiągnąć dzięki udziałowi w projekcie, najczęściej wskazywano na takie efekty jak:

- poprawa sytuacji rodzinnej,
- poprawa stanu zdrowia psychicznego,
- poprawa własnego bezpieczeństwa,
- poprawa stanu zdrowia fizycznego,
- zwiększenie samodzielności życiowej,
- bycie lepszym rodzicem,
- rozwiązanie problemów prawnych.

Badani prawie jednomyślnie uznali, że nie osiągnęliby podobnych efektów bez udziału w projekcie.

Przytaczana już w niniejszym raporcie sytuacja społeczno – gospodarcza regionu pokazuje, iż nadal istnieje duża potrzeba świadczenia usług społecznych w regionie, w bardzo szerokim rozumieniu. Jak podkreślają badani techniką jakościową:

Duży problem jest nadal widoczny jeżeli chodzi o wsparcie osób samotnych, niesamodzielnych, opiekę wytchnieniową dla rodzin które borykają się z niepełnosprawnością i różnymi innymi przypadkami osób leżących. Tutaj z kolei z jednej strony jest tak, że to wsparcie jest za małe, bo ono dopiero rusza, my z tymi projektami przecież nie robimy czegoś odkrywczego, ale u nas w kraju to było bardzo zaniedbane i tak na przykład jak powstają domy dziennego pobytu to ta namiastka, którą my uruchamiamy jest bardzo mała, a potrzeby są dużo wyższe.

Czy i w jakim stopniu zauważa się różnice w osiąganiu efektów pomiędzy podmiotami realizującymi projekty w ramach OP7? Z czego to wynika?

Logika interwencji zakłada, iż wsparcie realizowane w ramach działań oraz poddziałań OP 7 Równowaga Społeczna może być podejmowane przez różne podmioty, a poprzez to kierowane jest również do różnych grup odbiorców. Wskazanie na typ beneficjenta oraz grupę docelową w sposób szczegółowy zaprezentowano w aneksie do niniejszego raportu (2.9.6. Typ beneficjenta oraz grupa docelowa projektów). Wskazano tam, jakie podmioty są uprawnione do realizacji projektów w ramach danego działania/poddziałania oraz do jakich grup odbiorców kierowane jest wsparcie. System wsparcia zakłada, iż uczestnicy projektów nie mogą być jednocześnie objęci działaniami w projektach o podobnym zakresie. Weryfikowane jest to przez beneficjentów na poziomie rekrutacji uczestników projektów poprzez oświadczenia. Warto zwrócić uwagę, iż zakres wsparcia oferowanego w ramach działań 7.1, 7.2., 7.3 jest zbliżony, co mogłoby powodować powielanie wsparcia przez różne instytucje. Niemniej jednak sytuacja taka nie występuje, gdyż w praktyce grupa docelowa, którą wspierają OPS nie pokrywa się z grupą docelową, dla której wsparcie oferuje PCPR. Jednocześnie w działaniu 7.3 pomocy nie mogą otrzymać osoby, które brały udział we wsparciu realizowanym w ramach działań 7.1, 7.2 w formach takich jak: kontrakt socjalny, program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Na rozgraniczenie to wskazuje również wypowiedź przedstawicieli IZ:

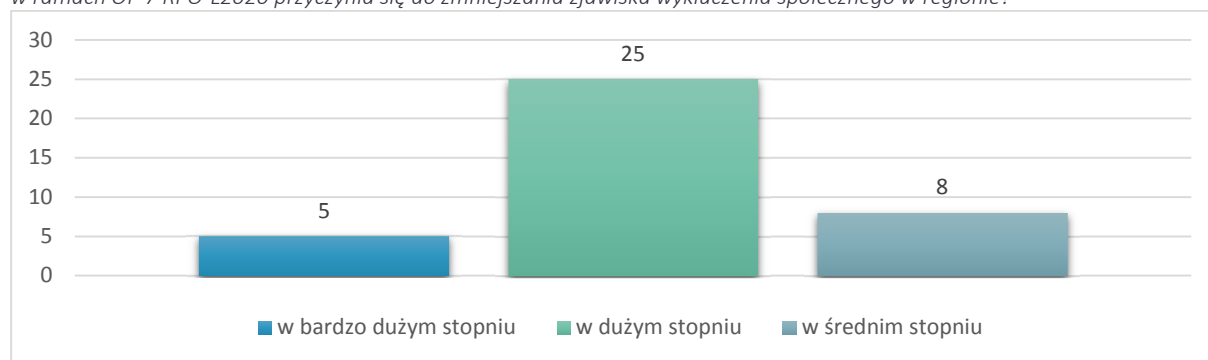
Warunek jest taki, że jeżeli taka osoba chce wziąć udział w projekcie w ramach Działania 7.3. to mamy tutaj kompleksową usługę wsparcia z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej. Ale nie może być powielania form wsparcia, jakie otrzymała ta osoba na przykład w ramach Działania 7.1 bądź 7.2 W SZOOP są zapisy mówiące o tym, że osoby, które brały udział w tych dwóch działaniach nie mogą być dopuszczone w ramach Działania 7.3 czy Poddziałania 7.4.1, jeżeli te formy wsparcia były tożsame. Czyli powinny stanowić uzupełnienie w stosunku do wsparcia, które otrzymała osoba w ramach OPS i PCPR. Na beneficjencie spoczywa odpowiedzialność za weryfikację udziału uczestników w innych projektach. Stąd też problemy z rekrutacją, była walka o beneficjenta.

O osiągnięte efekty zapytano beneficjentów projektów RPO – L2020. W celu określenia, jakie efekty udało się uzyskać badanym zadano szereg pytań dotyczących między innymi: wpływu projektu na zmniejszenie zjawiska wykluczenia społecznego w regionie, uzyskanej efektywności społecznej oraz zatrudnieniowej. Ponadto respondenci musieli ocenić wpływ projektu na losy uczestników, a w tym na zmianę ich sytuacji społeczno - zawodowej. A w odniesieniu do beneficjentów Działania 7.5 badani zostali poproszeni o określenie, na ile ich projekty przyczyniają się do poprawienia dostępu do usług społecznych w regionie. W stosunku do odbiorców końcowych określali, na ile było ono dopasowane do ich potrzeb oraz czy wpłynęło na zmianę ich sytuacji (względem powodu uczestnictwa w projekcie).

Zdecydowana większość badanych realizujących projekty w ramach Osi 7 RPO – L2020 (za wyjątkiem działania 7.5 oraz 7.6.1) oceniła wpływ ich projektu na zmniejszanie zjawiska wykluczenia społecznego jako wysoki lub bardzo wysoki (łącznie 30 osób wskazało na pozytywną ocenę). Pozostałe oceny wskazują na średni wpływ, nie pojawiają się oceny negatywne. Odpowiedzi te nie różnicują się ze względu na rodzaj podmiotu, jaki realizuje projekt, ani też z uwagi na działanie/poddziałanie, w ramach którego realizowany jest projekt.

Wykres 26. Odpowiedź na pytanie: Proszę określić, w jakim stopniu realizowane przez Pana/Pani instytucję/organizację wsparcie w ramach OP 7 RPO-L2020 przyczynia się do zmniejszania zjawiska wykluczenia społecznego w regionie?

Źródło: Badanie własne, N=38.

Badani beneficjenci OP 7 dokonali bardzo zróżnicowanej oceny efektywności społecznej swoich projektów, część z nich w sposób opisowy wskazała, co otrzymali uczestnicy projektu, część wyrażała ją po prostu w odsetku, nie określając co on dokładnie oznacza, a część wykazywała na konkretne wskaźniki realizacji. Przytaczając opisy efektywności społecznej można wskazać, iż w badanych projektach osiągnięta efektywność społeczna to:

- Podwyższenie kwalifikacji zawodowych poprzez udział w szkoleniach i kursach, wsparcie specjalistów z dziedziny psychologii oraz terapii uzależnień, profilaktyka zdrowego stylu życia, wsparcie finansowe.
- Współpraca z instytucjami edukacyjno-wychowawczymi, do których uczęszczają osoby zależne, zwiększenie umiejętności w samodzielnym rozwiązywaniu własnych problemów, uświadomienie konsekwencji posiadania nałogów.
- Nowe kompetencje społeczne, jakie nabyli uczestnicy projektu, dzięki którym bardziej zintegrowali się z środowiskiem. Osoby z niepełnosprawnościami założyły grupę wsparcia i spotykają się cyklicznie bez udziału PCPR. Uczestnicy projektu chętniej przystępują do innych projektów edukacyjnych i podnoszą swoje kwalifikacje, angażują się w sprawy dotyczące środowiska, w którym mieszkają oraz uczestniczą w życiu publicznym. Rodziny zastępcze wspierają się wzajemnie i wspólnie rozwiązują problemy wychowawcze.
- 38 osób na 40 dokonało postępu w aktywizacji społecznej.

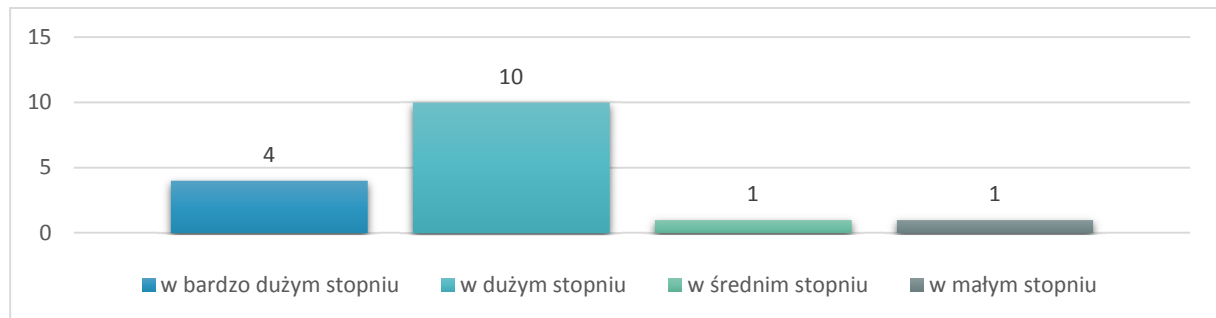
Badani w sposób bardzo rozproszony oceniali efektywność zatrudnieniową uzyskaną w projektach, na podstawie przekazanych przez nich informacji nie jest możliwe przedstawienie danych w sposób statystyczny. Wskazania badanych wahają się od bardzo niskich wartości 15 – 30%, do wartości równych 100% lub przekraczających tę wartość⁵⁶.

⁵⁶ Respondenci na pytanie: Jaką efektywność zatrudnieniową uzyskano w ramach projektu realizowanego w OP 7 RPO-L2020? wskazywali odpowiedź otwartą, gdzie podawano takie wartości, jak np.: 120%, 150%, ponad 100%.

Dane dotyczące osiągniętych poziomów wskaźników zostały opisane w sposób szczegółowy na poprzednich stronach raportu.

Beneficjenci projektów dotyczących realizacji usług społecznych podobnie jak pozostali pozytywnie oceniają wpływ realizowanych projektów na obszar, którego dotyczą ich projekty. 14 na 16 badanych uznało, że realizowane przez nich usługi przyczyniają się w bardzo dużym lub dużym stopniu do poprawienia dostępu do usług społecznych w regionie.

Wykres 27. Odpowiedź na pytanie: Proszę określić, w jakim stopniu realizowane przez Pana/Pani instytucję/organizację usługi społeczne w ramach Działania 7.5 przyczyniają się do poprawienia dostępu do usług społecznych w regionie ?

Źródło: Badanie własne, N=16.

Dodatkowo zmierzono efekty w postaci zmiany sytuacji społeczno – zawodowej uczestników projektów realizowanych w Działaniach 7.1., 7.2., 7.3., 7.4 oraz poddziałaniu 7.6.1. Uczestnicy projektów biorący udział w ankiecie najczęściej wskazywali, że ich sytuacja raczej się poprawiła – 68,3%, rzadziej odpowiadano, że uległa zdecydowanej poprawie – 22% odpowiedzi lub pozostała bez zmian – 9,8% odpowiedzi. Wyniki te mogą odzwierciedlać sytuację uczestników, którzy pomimo otrzymanej pomocy w projekcie, nadal mogą potrzebować podobnych działań w przyszłości, gdyż złożoność ich problemów, może wymagać dłuższego procesu reintegracji. Podobną ocenę obserwujemy w odniesieniu do działań z obszaru realizacji usług społecznych. W tym przypadku 68,8% badanych wskazało, że sytuacja odbiorców końcowych usług społecznych oferowanych w ramach projektu raczej się poprawiła, a 31,2%, że zdecydowanie się poprawiła. Ponownie, pula osób wskazujących na niepełną poprawę sytuacji może reprezentować istniejące potrzeby w realizacji wsparcia.

Podsumowując, należy szczególnie zwrócić uwagę, iż osiągnane efekty są wspólne dla jednostek je osiągających. Jak zauważa jeden z badanych:

Ja bym nie dokonywała oceny według typu beneficjenta, bo są zarówno OPSy czy PCPRy, które w bardzo dobry sposób potrafią się rozliczać z nami i są takie, które nie potrafią i nie dzieliłabym tego na typ beneficjenta, tylko wszystko zależy od podejścia osób, które zajmują się koordynowaniem projektu u beneficjenta.

Przedstawiciele IZ nie dostrzegają szczególnych różnic w osiąganiu efektów przez pryzmat typów beneficjentów. Jak sami zauważają, są to cechy indywidualne osób pracujących przy projektach, jedne są lepiej przygotowane do tego typu działań, inne nie wywiązują się w sposób rzetelny ze swoich obowiązków. Można zatem potwierdzić, iż nie występują istotne różnice w osiąganiu efektów pomiędzy podmiotami realizującymi projekty w ramach OP7, gdyż zaplanowana logika wsparcia

uniemożliwia pojawienie się takiej sytuacji. W opisie logiki wsparcia w ramach Osi 7 RPO – L2020 dokonanej na poprzednich stronach raportu, wykazano iż Program opiera się na kilku kluczowych zasadach: wielosektorowość, komplementarność oraz wieloobszarowość. Pojęcia te obrazują złożoność problemu wykluczenia społecznego. Podejmowane przez beneficjentów działania muszą się uzupełniać, tak aby razem osiągnąć wyznaczone cele dla całej Osi 7. Nie można zatem porównywać osiąganych efektów, gdyż każdy z podmiotów realizuje wsparcie dla innych grup odbiorców lub w innym obszarze.

Jaka jest skala zmian sytuacji społeczno-zawodowej uczestników projektów w ramach analizowanych Działań/Poddziałań? Jaka jest sytuacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym po zakończeniu udziału w projekcie? Jaka jest trwałość zmian w funkcjonowaniu uczestników projektów?

Skala zmian sytuacji społeczno – zawodowej została dokonana na poprzednich stronach raportu. W niniejszym obszarze dokonana zostanie ocena intensywności występowania określonych efektów u uczestników projektów w ramach OP 7 Równowaga społeczna. Badani uczestnicy projektów mogli wskazać wszystkie efekty, jakie osiągnęli dzięki udziałowi w projekcie. Za najczęstsze zostały uznane te, które mieszczą się w przedziale od 29,2% do 67,0% odpowiedzi. Można zatem wymienić, iż najczęściej uzyskiwanymi efektami były:

- nabywanie nowych umiejętności,
- zwiększanie samodzielności życiowej,
- poprawa stanu zdrowia psychicznego,
- uzyskanie kwalifikacji,
- poprawa sytuacji rodzinnej.

Tabela 13. Odpowiedź na pytanie: Jakie efekty uzyskał(a) Pan/Pani dzięki udziałowi w projekcie?

Jakie efekty uzyskał(a) Pan/Pani dzięki udziałowi w projekcie?	Ogółem	7.1	7.2	7.3	7.4.1	7.4.2	7.5	7.6.1
nabyłem nowe umiejętności	67,0%	11,8%	24,8%	13,4%	17,5%	15,0%	0,0%	17,5%
zwiększyłem swoją samodzielność życiową	40,1%	21,1%	25,2%	12,9%	15,0%	18,4%	1,4%	6,1%
poprawiłem swój stan zdrowia psychicznego	37,6%	15,9%	22,5%	15,2%	11,6%	19,6%	2,9%	12,3%
uzyskałem kwalifikacje	35,4%	8,5%	16,9%	17,7%	3,1%	15,4%	0,0%	38,5%
poprawiłem swoją sytuację rodzinną	29,2%	17,8%	22,4%	16,8%	7,5%	19,6%	6,5%	9,3%
zdołałem zatrudnienie	16,6%	13,1%	19,7%	11,5%	4,9%	9,8%	0,0%	41,0%
poprawiłem swój stan zdrowia fizycznego	10,6%	33,3%	17,9%	2,6%	0,0%	23,1%	5,1%	17,9%
poprawiłem swoje bezpieczeństwo	10,4%	13,2%	15,8%	15,8%	13,2%	28,9%	10,5%	2,6%
stałem się lepszym rodzicem	9,0%	9,1%	12,1%	30,3%	0,0%	33,3%	3,0%	12,1%
rozwiązałem problemy prawne	8,7%	12,5%	21,9%	18,8%	3,1%	28,1%	3,1%	12,5%
pozostałe niezaklasyfikowane	6,8%	0,0%	48,0%	16,0%	16,0%	4,0%	16,0%	0,0%
podniosłem swoje zarobki	5,2%	10,5%	31,6%	10,5%	0,0%	0,0%	0,0%	47,4%
nie osiągnąłem żadnych efektów	4,1%	6,7%	26,7%	26,7%	13,3%	0,0%	0,0%	26,7%

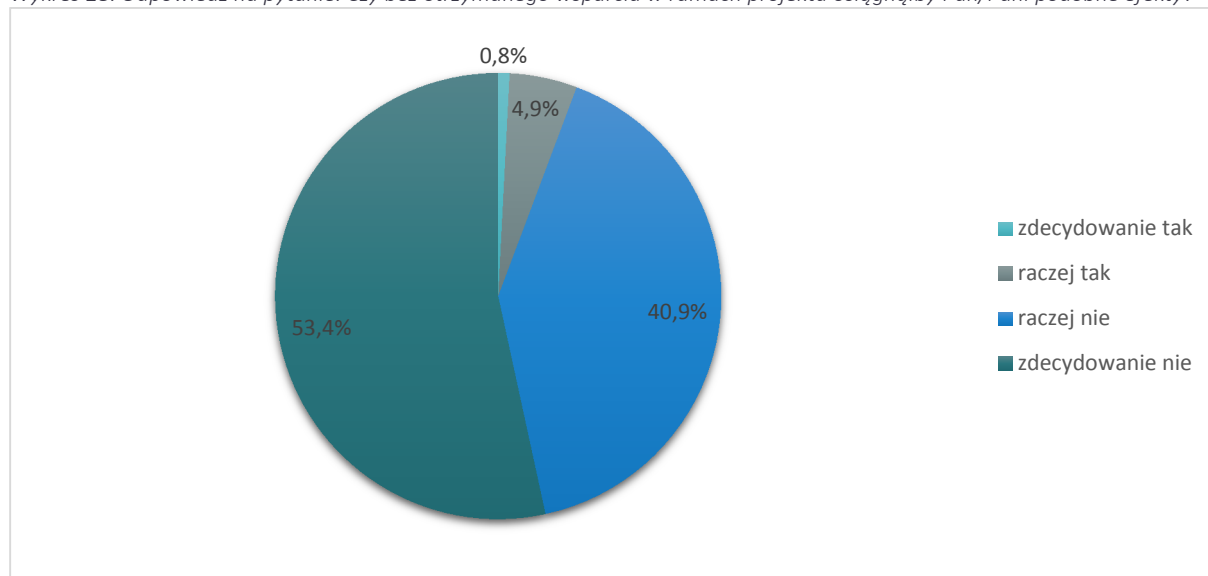
Jakie efekty uzyskał(a) Pan/Pani dzięki udziałowi w projekcie?	Ogółem	7.1	7.2	7.3	7.4.1	7.4.2	7.5	7.6.1
zdobyłem awans zawodowy	3,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	15,4%	0,0%	84,6%
uzyskałem pomoc w wychowywaniu dzieci	3,3%	16,7%	0,0%	66,7%	0,0%	8,3%	0,0%	8,3%
uzyskałem środki finansowe na prowadzenie przedsiębiorstwa społecznego	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
uzyskałem pomoc w opiece nad dzieckiem z niepełnosprawnościami	1,4%	0,0%	20,0%	40,0%	20,0%	20,0%	0,0%	0,0%
uwolniłem się od uzależnień	0,3%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Źródło: badanie własne

*odpowiedzi nie sumują się do 100%, możliwość odpowiedzi wielokrotnej.

Oceniając skalę zmian, jakie zaszły w sytuacji społeczno-zawodowej osób objętych projektami, należy w sposób szczególny podkreślić, iż w opinii większości badanych bez otrzymanego wsparcia nie mieliby oni możliwości uzyskania podobnych efektów. Jak już analizowano na poprzednich stronach raportu, tylko część projektów zakończyła się do momentu przyjętego dla analiz w ramach niniejszego badania (ok. 28%). Jeden projekt zakończono w roku 2017, a 31 do końca 2018 r. Można zatem ocenić, iż trwałość osiągniętych efektów może się wahać od 20 miesięcy do 8 miesięcy, w zależności od tego, w którym momencie dany uczestnik zakończył udział w badaniu.

Wykres 28. Odpowiedź na pytanie: Czy bez otrzymanego wsparcia w ramach projektu osiągnęłby Pan/Pani podobne efekty?

Źródło: badanie własne, N=367.

Czy wsparcie udzielone ośrodkom pomocy społecznej w ramach RPO-L2020 przyczynia się do poprawy jakości i efektywności świadczonych usług na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w porównaniu z instytucjami, które nie korzystały ze środków Programu?

Jak już oceniono powyżej, wsparcie udzielane w ramach Osi 7 Równowaga społeczna miało znaczący wpływ na poprawę sytuacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Celem sprawdzenia jak oceniana jest jakość oferowanej pomocy w jednostkach objętych

wsparciem w ramach RPO – L2020 oraz jednostkach takim wsparciem nieobjętych zastosowano metodę badania kontrfaktycznego. Udział w nim wzięło 125 klientów OPS, które korzystały ze wsparcia Programu oraz 125 klientów OPS, które nie skorzystały ze wsparcia. W obu badanych grupach powody korzystania z pomocy OPS były zbliżone, co do częstości występowania. Dominowały następujące powody:

- ubóstwo
- bezrobocie
- niepełnosprawność
- długotrwała lub ciężka choroba

Tabela 14. Odpowiedź na pytanie: Jakie problemy spowodowały, że korzysta Pani/Pan z pomocy OPS?

Jakie problemy spowodowały, że korzysta Pani/Pan z pomocy OPS?	odsetek odpowiedzi OPS objętych wsparciem	odsetek odpowiedzi OPS nie objętych wsparciem
ubóstwo	25,7%	21,7%
bezrobocie	25,3%	23,2%
niepełnosprawność	18,1%	18,1%
długotrwała lub ciężka choroba	12,5%	18,5%
alkoholizm lub narkomania	5,3%	4,3%
problemy w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	4,6%	4,3%
bezdomyłość	3,6%	2,0%
przemoc w rodzinie	2,8%	3,1%
sieroctwo	0,7%	0,4%
ochrona kobiet w ciąży lub pomoc wielodzietnym matkom	0,7%	2,4%
trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	0,7%	2,0%

Źródło: badanie własne, metoda kontrfaktyczna, N= 250.

Podobnie jak wyżej, odpowiedzi dotyczące rodzaju pomocy, jaką otrzymali badani są zbliżone do siebie w obu grupach, w odniesieniu do częstości wskazań. Można wskazać trzy najczęściej pojawiające się odpowiedzi:

- przyznanie i wypłacanie zasiłków (celowych, okresowych, celowych przyznanych w wyniku zdarzenia losowego, celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne, celowych w formie biletu kredytowanego)
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych
- praca socjalna

Tabela 15. Odpowiedź na pytanie: Jaką pomoc otrzymał(a) Pan/Pani od ośrodka pomocy społecznej?

Jaką pomoc otrzymał(a) Pan/Pani od ośrodka pomocy społecznej?	odsetek odpowiedzi OPS objętych wsparciem	odsetek odpowiedzi OPS nie objętych wsparciem
przyznanie i wypłacanie zasiłków (celowych, okresowych, celowych przyznanych w wyniku zdarzenia losowego, celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne, celowych w formie biletu kredytowanego)	26,7%	29,8%
przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych	18,2%	12,7%
praca socjalna	15,8%	21,2%
dożywianie dzieci	9,3%	10,4%
pomoc w załatwianiu spraw urzędowych	9,0%	9,9%
poradnictwo prawne i psychologiczne	8,2%	6,7%
opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	5,4%	1,2%
udzielenie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania	3,9%	1,4%
świadczenie usług opiekuńczych	2,3%	3,8%
pomoc po zwolnieniu z zakładu karnego	0,6%	2,0%
przyznanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze	0,3%	0,9%
przyznanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną	0,3%	0,0%

Źródło: badanie własne, metoda kontrfaktyczna.

W pierwszej kolejności badani dokonali oceny jakości i skuteczności oferowanych form wsparcia w danym ośrodku. Dla oszacowania wpływu programu na zwiększenie jakości lub skuteczności wsparcia zastosowano estymator difference-in-differences, czyli dokonano wyliczenia różnicy pomiędzy odpowiedziami w grupach. Wielkość tej różnicy obrazuje zakres wpływu. Dokonana ocena nie różnicuje się w odniesieniu do większości udzielonych form wsparcia. Jedyne różnice, jakie są zauważane dotyczą wsparcia po zwolnieniu z zakładu karnego, różnica w ocenie w przypadku jakości wsparcia wynosi 2, a w przypadku skuteczności wsparcia wynosi 1,5, na korzyść jednostek korzystających ze wsparcia RPO – L2020. Co przy ogólnej bardzo dobrej ocenie jakości i skuteczności oferowanego wsparcia ma niewielkie znaczenie. Ponadto, w przypadku formy wsparcia, jaką jest poradnictwo prawne i psychologiczne różnica ocen wynosi 1 zarówno w przypadku jakości jak i skuteczności wsparcia, na korzyść jednostek niekorzystających ze wsparcia RPO – L2020. Ponownie przy ogólnej bardzo dobrej ocenie jakości i skuteczności tej formy, różnica ta nie jest istotna.

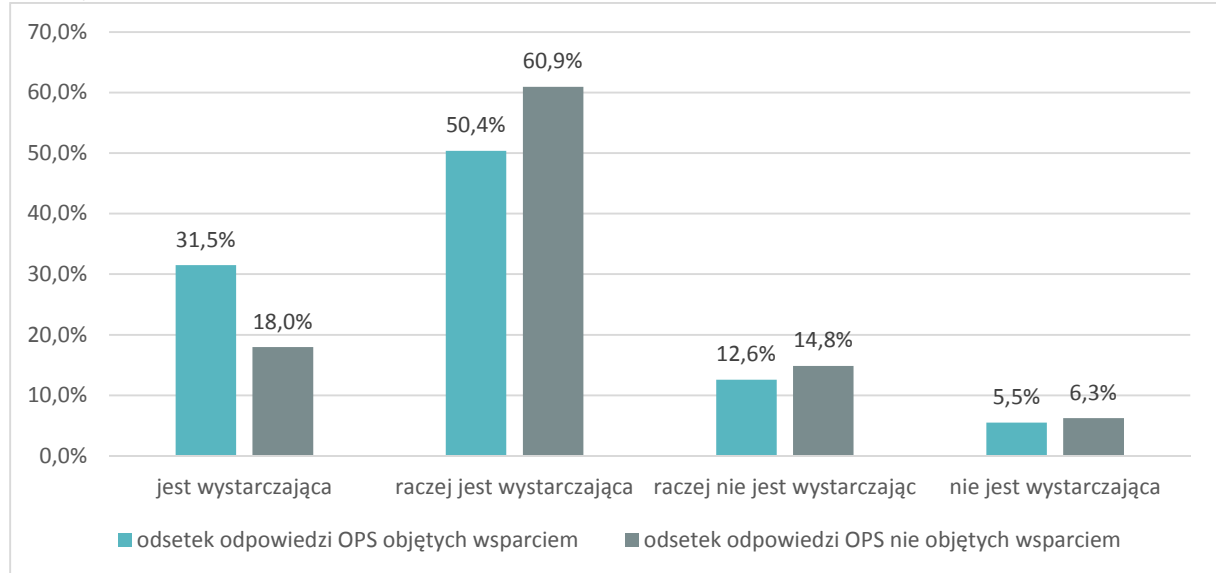
Formy wsparcia	Mediana odpowiedzi OPS objętych wsparciem	Mediana odpowiedzi OPS nie objętych wsparciem	Mediana odpowiedzi OPS objętych wsparciem	Mediana odpowiedzi OPS nie objętych wsparciem
	Jakość wsparcia		Skuteczność wsparcia	
przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych	10	10	10	10
przyznanie i wypłacanie zasiłków (celowych, okresowych, celowych przyznanych w wyniku zdarzenia losowego, celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne, celowych w formie biletu kredytowanego)	9	9	9	9
opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	10	10	10	10
świadczenie usług opiekuńczych	10	10	10	10
dożywanie dzieci	10	10	10	10
praca socjalna	10	10	9	10
przyznanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze	-	10	10	10
pomoc po zwolnieniu z zakładu karnego	8	10	8,5	10
przyznanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną	10	-	10	-
świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi				
udzielenie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania	10	10	10	10
przyznanie miejsc w mieszkaniach chronionych				
poradnictwo prawne i psychologiczne	9	10	9	10
pomoc w załatwianiu spraw urzędowych	10	10	10	10

Źródło: badanie własne, metoda kontryfakcyjna, N=250.

Badani klienci OPS, zarówno tych które korzystają ze wsparcia RPO – L2020 jak i tych które z niego nie korzystają mieli dokonać oceny tego, na ile pomoc udzielona w jednostce, w ich przypadku była wystarczająca do tego, aby poradzić sobie ze swoimi problemami. Analizując powyższe odpowiedzi, nie są zauważalne istotne różnice. Badani bardzo dobrze ocenili jakość i skuteczność oferowanej pomocy. Pytanie dotyczące praktycznej strony pomocy pokazało nieco większe zróżnicowanie w

odpowiedziach. Klienci OPS korzystających ze wsparcia RPO – L2020, częściej w sposób jednoznaczny odnosili się do pozytywnego wpływu udzielonej pomocy na możliwość poradzenia sobie z dotykającymi ich problemami. Tym samym nieco rzadziej wskazywali na odpowiedzi negatywne.

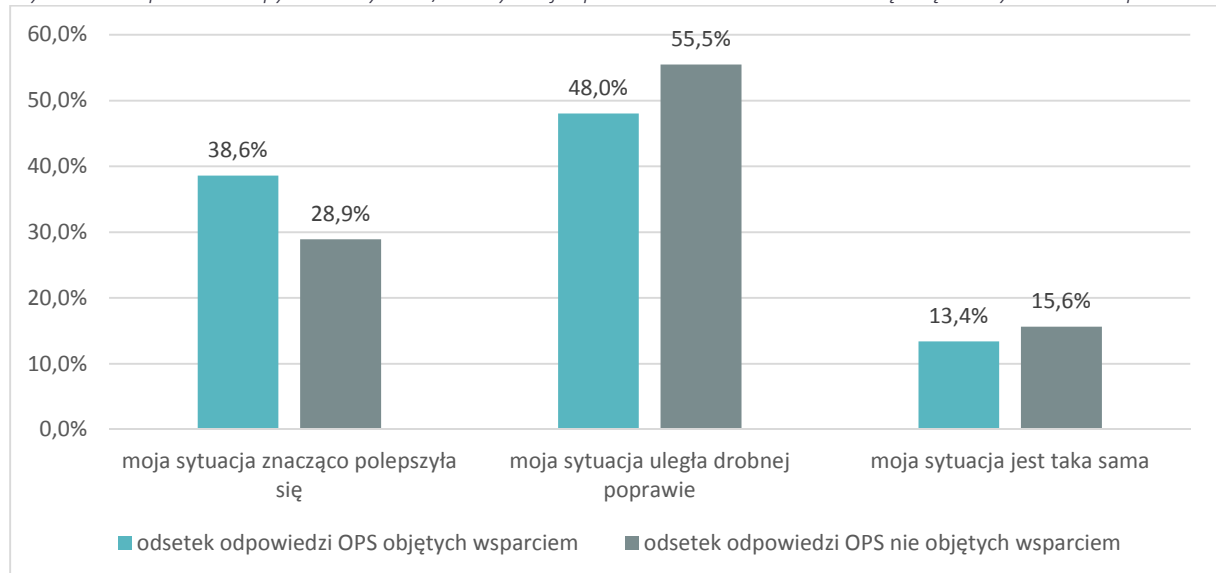
Wykres 29. Odpowiedź na pytanie: Czy pomoc jaką Pan/Pani otrzymał/otrzymała jest wystarczająca, aby poradzić sobie ze swoimi problemami?

Źródło: badanie własne, metoda kontrfaktyczna, N=250.

Podobnie oceniana jest skuteczność pomocy oferowanej przez OPS, które korzystają ze wsparcia RPO – L2020, pod kątem zmiany sytuacji społeczno-zawodowej. Ponownie grupa klientów OPS objętych wsparciem częściej wskazywała na znaczącą poprawę oraz rzadziej na odpowiedź mniej zdecydowaną czy na brak poprawy.

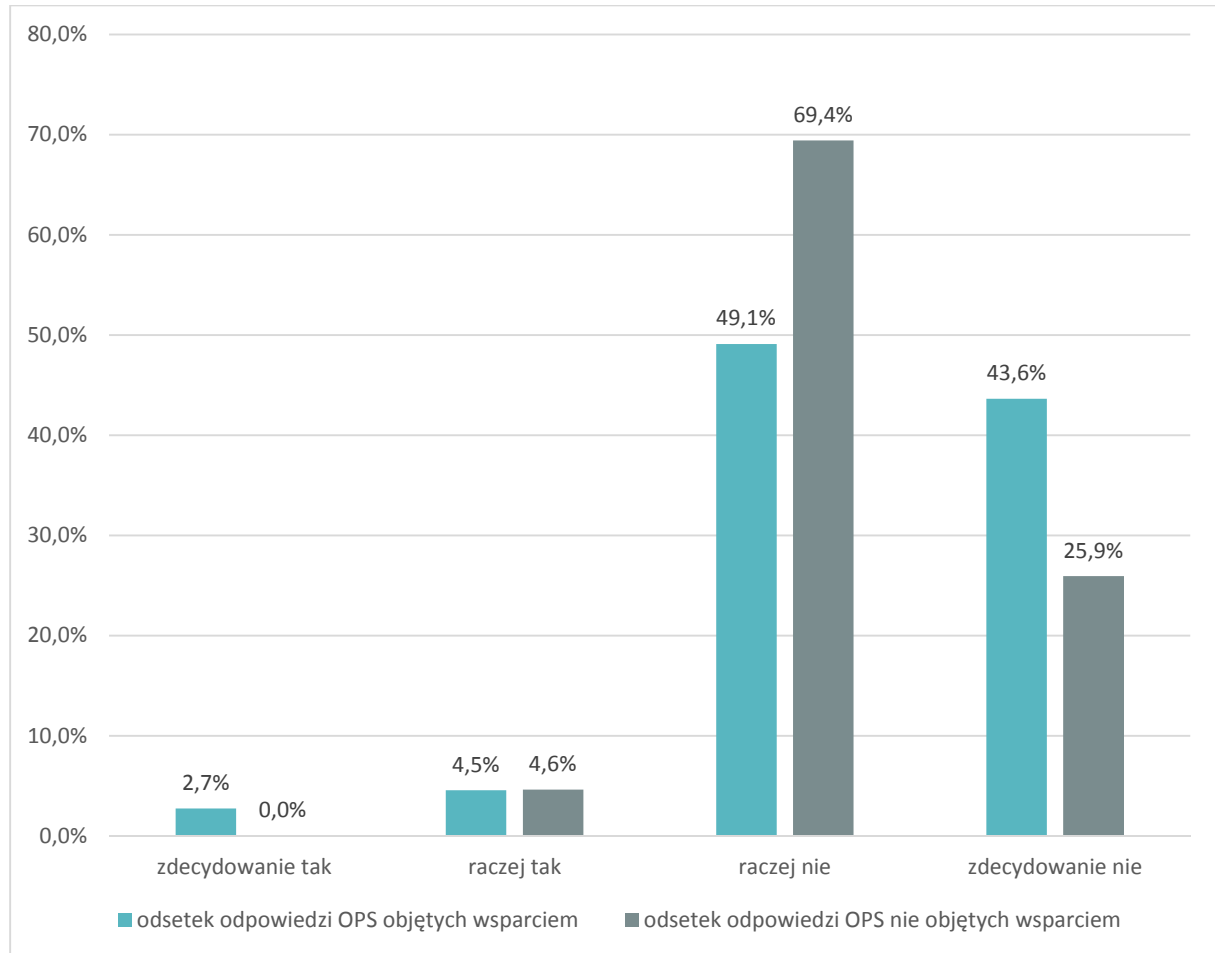
Wykres 30. Odpowiedź na pytanie: Czy Pana/Pani sytuacja społeczno-zawodowa zmieniła się dzięki otrzymanemu wsparciu?

Źródło: badanie własne, metoda kontrfaktyczna, N=250.

W odniesieniu do oceny, na ile poprawa sytuacji społeczno – zawodowej badanego klienta byłaby możliwa bez pomocy ze strony OPS, klienci jednostek wspieranych środkami RPO – L2020 wypowiedzieli się w sposób bardziej jednoznaczny, częściej wskazując, iż zmiana ta zdecydowanie nie byłaby możliwa bez otrzymanej pomocy.

Wykres 31. Odpowiedź na pytanie: Czy bez pomocy ze strony OPS możliwa byłaby poprawa Pana/Pani sytuacji społeczno-zawodowa?

Źródło: badanie własne, metoda kontrfaktyczna, N=250.

Na podstawie zebranych wyników badania techniką kontrfaktyczną można w pewnym stopniu określić, czy wsparcie udzielone ośrodkom pomocy społecznej w ramach RPO-L2020 przyczynia się do poprawy jakości i efektywności świadczonych usług na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w porównaniu z instytucjami, które nie korzystały ze środków Programu. Mediany ocen jakości i skuteczności wsparcia są zbliżone do siebie, jednakże jak wykazywano powyżej ocena praktycznego wykorzystania pomocy jest bardziej zdecydowana w odniesieniu do klientów OPS, które korzystały ze wsparcia RPO – L2020. Przewaga pozytywnych ocen na rzecz jednostek OPS, w których realizowane są projekty RPO – L2020, być może jest widoczna w przytoczonych danych, nie mniej jednak na ich podstawie trudno jest jasno określić, w którym przypadku jakość i efektywność świadczonych usług na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest wyższa. Należy pamiętać, że najczęściej wskazywanym obszarem pomocy, z którego korzystają badani klienci OPS jest wypłacanie zasiłków. Projekty realizowane w ramach RPO-L2020, nie mają na celu wsparcia w tym obszarze.

Jaka jest efektywność kosztowa osiągniętych efektów? Jakie są nakłady w stosunku do uzyskiwanych efektów w poszczególnych Działaniach w ramach OP7?

Jakie są nakłady w stosunku do uzyskiwanych efektów? (według poszczególnych typów usług)

Czy koszty jednostkowe przewidziane na uczestnika były adekwatne do potrzeb? (osobna analiza dla każdego Działania w obszarze wykluczenia społecznego wraz z porównaniem pomiędzy działaniami)?

W ramach niniejszego badania uczestnicy projektów oceniali efekty, jakie udało im się osiągnąć dzięki realizacji projektu. Katalog ich był bardzo zróżnicowany, w zależności od tego, jakiego rodzaju wsparcie otrzymali. Jednocześnie projekty realizowane w OP7 zakładają, iż udzielane wsparcie może mieć wielowymiarowy charakter. Uczestnicy projektu otrzymują nie jedną, a nawet kilka form wsparcia przez cały okres realizacji projektu. Na potrzeby niniejszej analizy określono, iż efekty, których koszt uzyskania mierzono, będą reprezentowane przez wskaźniki programowe zawarte w SzOOP. Jest to działanie umożliwiające pokazanie zakresu kosztów, ale z całą pewnością nie określa w sposób szczegółowy, prawdziwych wydatków poniesionych przez beneficjentów. Do wyliczeń wykorzystano bowiem całą wartość realizowanego projektu (wkład UE oraz beneficjenta), na którą składają się bardzo zróżnicowane kategorie budżetowe, które nie muszą być spójne między projektami. Brak tej spójności może wynikać np. z różnic w dostępie do specjalistów czy w dostępie do np. wydarzeń kulturalnych, w których udział mogą brać uczestnicy projektu (z tym wiąże się np. oszczędności wynikające z braku konieczności zapewnienia dojazdu). Takich czynników zaburzających ocenę kosztów jest wiele i są indywidualne wobec projektu. Projekty realizowane w tych samych działaniach zawierają odmienne sposoby realizacji założonych form wsparcia, a z nimi wiążą się odmienne koszty. Szczególnie w przypadku projektów w Działaniu 7.1, 7.2, 7.3 czy 7.4, gdzie uczestnicy mogli nabywać kwalifikacje potrzebne do podjęcia zatrudniania, których koszt jest bardzo zróżnicowany, w zależności od poziomu skomplikowania kursu/szkolenia. Wyników poniższych analiz nie należy łączyć z danymi na temat maksymalnego kosztu wsparcia uczestnika projektu określanego indywidualnie w regulaminach naboru w ramach OP 7.

Przyjęta metodyka wyliczenia efektywności kosztowej osiągniętych efektów polegała na odniesieniu całkowitej kwoty jaka została przeznaczona na realizację projektów w danym Działaniu lub Poddziałaniu (wartość projektów ogółem) do wartości ogółem wskaźnika programowego. Wartość wskaźników wyliczano na podstawie danych pozyskanych z projektów.

$$\text{Efektywność kosztowa osiągniętych efektów} = \frac{\text{Wartość projektów ogółem (Działanie/Poddziałanie)}}{\text{Wartość wskaźnika programowego z projektów}}$$

Analiza efektywności kosztowej dokonana została w oparciu o dane przekazane przez Zamawiającego, wygenerowane z aplikacji Centralnego Systemu Teleinformatycznego SL2014 dotyczące wielkości wskaźników osiągniętych i planowanych do osiągnięcia przez beneficjentów OP 7 Równowaga społeczna. Koszt uzyskania efektu liczony był każdorazowo dla każdego efektu od sumy wartości wszystkich projektów dla danego działania⁵⁷. Można w ten sposób porównać, które efekty pochłaniają

⁵⁷ Budżet projektu uwzględnia bardzo dużo pozycji, z których trudno jest wychwycić, które z wydatków bądź ich części zaliczyć do kosztu uzyskania efektu. Zakładając stałe kwoty dofinansowania czy środków na zarządzanie projektów przyjęto niniejsze rozwiązanie jako optymalne. Przyjęte podejście posiada słabości, ale jednocześnie prostota jego wyliczeń zapewnia przejrzystość w analizie i wnioskowaniu.

najwięcej kosztów w danym obszarze, przyjmując stałą kwotę wsparcia. Do analiz pod uwagę brane są przede wszystkim dane dotyczące aktualnie osiągniętych wartości wskaźników (przekazane dane są aktualne na koniec lutego 2019 r.). Jako odniesienie interpretacyjne wskazano również kwoty, jakie zostałyby osiągnięte, gdyby wszystkie projekty zostały zrealizowane zgodnie z założeniami. Z uwagi jednak na pojawiające się bariery w realizacji niektórych projektów, nie można zakładać, iż wskazane wielkości wskaźników zostaną osiągnięte w 100%. Na potrzeby badania przyjęto, iż efektami są wskaźniki realizacji celu Działania/Poddziałania wskazane w SzOOP.

Analiza danych dla Działania 7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej wykazuje, iż koszt wsparcia ogólnie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wynosi 13 887,69 zł, natomiast koszt wsparcia osób z niepełnosprawnościami jest odpowiednio wyższy i wyniósł 59 542,75 zł (wsparcie osób z niepełnosprawnościami angażuje znacznie wyższe środki, niż wsparcie osób niedotkniętych tym problemem). Przyjmując, iż założone wskaźniki zostaną zrealizowane w całości uwagę zwraca znaczne zwiększenie kosztu wsparcia osób z niepełnosprawnościami – koszt uzyskania efektu wyniesie 117 656,48 zł. Przy czym koszt wsparcia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym ulegnie niewielkiemu wzrostowi (14 707,06 zł).

Efekty mierzone wskaźnikami rezultatu bezpośredniego najkorzystniej kształtują się dla grupy osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu – koszt jednostkowy wyniósł 93 675,54 zł, w porównaniu do kosztu osiągnięcia efektu jakim jest zatrudnienie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym po opuszczeniu programu koszt ten wyniósł 137 449,16 zł.

Tabela 16. Analiza efektywności kosztowej dla Działania 7.1 RPO – L2020.

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
Wskaźnik produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie.	13 887,69 zł	14 707,06 zł
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (C).	59 542,75 zł	117 656,48 zł
Wskaźnik rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu.	93 675,54 zł	48 860,67 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu.	115 803,62 zł	47 905,73 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek).	137 449,16 zł	103 570,85 zł

Działanie 7.2 obejmuje swoim obszarem podobne efekty jak wskazane powyżej dla Działania 7.1. Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie wykazują efektywność pod kątem wsparcia ogólnie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w wysokości 12 275,08 zł. Natomiast koszt wsparcia osoby z niepełnosprawnościami jest odpowiednio

wyższy i wyniósł 30 265,61 zł. Efekty realizacji projektów mierzone wskaźnikami rezultatu bezpośredniego są najkorzystniejsze w odniesieniu do osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu, w przypadku których koszt na jedną osobę wyniósł 88 307,89 zł, a przy osiągnięciu planowanej wartości docelowej będzie on znacząco niższy – odpowiednio 57 856,89 zł.

Tabela 17. Analiza efektywności kosztowej dla Działania 7.2 RPO – L2020.

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
Wskaźnik produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie.	12 275,08 zł	12 826,37 zł
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (C).	30 265,61 zł	49 806,30 zł
Wskaźnik rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu.	109 573,87 zł	51 925,72 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu.	88 307,89 zł	57 856,89 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek).	237 571,66 zł	312 158,11 zł

Działanie 7.3. obejmuje wsparcie w zakresie programów aktywnej integracji realizowanych przez inne podmioty niż OPS oraz PCPR. Analiza kosztów uzyskania efektów w działaniu 7.3 pokazuje na duże rozbieżności pomiędzy aktualnymi kosztami, a wartością docelową. W przypadku wsparcia ogólnie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym koszt uzyskania efektu wynosi 34 958,40 zł, a po uzyskaniu planowanych wartości spadnie aż do 8 910,54 zł, nieznacznie zmieni się wartość kosztu wsparcia osób z niepełnosprawnością – obecnie wysokość kosztu to 65 781,94 zł. Efekty mierzone wartością wskaźników rezultatu bezpośredniego rozpatrywane z punktu widzenia wartości docelowej w odniesieniu do osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu wyniósł 839 687,17 zł.

Tabela 18. Analiza efektywności kosztowej dla Działania 7.3 RPO – L2020.

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
Wskaźnik produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie.	34 958,40 zł	8 910,54 zł
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (C).	65 781,94 zł	63 162,31 zł
Wskaźnik rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu.	839 687,17 zł	33 746,29 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały	839 687,17 zł	24 583,26 zł

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
	kwalfikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu.		
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek).	1 098 052,45 zł	56 570,73 zł

Analiza danych dla Działania 7.4.1 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT wskazuje na wysokość kosztów wsparcia ogółem osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, równą 11 702,56 zł. Koszt wsparcia osób z niepełnosprawnościami jest odpowiednio wyższy i wyniósł 60 534,53 zł. Efekty mierzone wskaźnikami rezultatu bezpośredniego w odniesieniu do wsparcia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu wykazały efektywność kosztową na poziomie 65 307,86 zł, a po osiągnięciu wszystkich założonych wskaźników spadnie ona do 43 590,65 zł.

Tabela 19. Analiza efektywności kosztowej dla Poddziałania 7.4.1 RPO – L2020.

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
Wskaźnik produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie.	11 702,56 zł	11 002,96 zł
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (C).	60 534,53 zł	95 899,44 zł
Wskaźnik rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu.	77 867,07 zł	39 610,64 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu.	65 307,86 zł	43 590,65 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek).	125 661,33 zł	170 288,72 zł

Analiza danych dla Działania 7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra korzystniej kształtuje się w odniesieniu do wartości docelowej, niż aktualnej. Obecnie koszt jednostkowy uzyskania wsparcia dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie kształtuje się w wysokości 48 817,10 zł, a po osiągnięciu wszystkich wskaźników ma on wynieść 15 898,17 zł. Nieznacznej zmianie natomiast ulegnie koszt wsparcia osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie, który obecnie wynosi 169 405,03 zł. Wśród wskaźników rezultatu bezpośredniego efekt w postaci wsparcia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu wygenerował koszt jednostkowy w wysokości 151 361,89 zł,

a po osiągnięciu zakładanych wartości wskaźników wyniesie on 58 535,83 zł. Uzyskanie pozostałych efektów generuje wyższe koszty.

Tabela 20. Analiza efektywności kosztowej dla Poddziałania 7.4.2 RPO – L2020.

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
Wskaźnik produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie.	48 817,10 zł	15 898,17 zł
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (C).	169 405,03 zł	146 172,34 zł
Wskaźnik rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu.	201 418,58 zł	56 220,13 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje lub nabyły kompetencje po opuszczeniu programu.	151 361,89 zł	58 535,83 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek).	426 335,99 zł	160 881,51 zł

W Działaniu 7.5 realizowane było wsparcie w obszarze usług społecznych. Na moment realizacji badania dostępne były jedynie aktualne dane dotyczące wsparcia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym w programie. Pozostałe analizy mogą być realizowane tylko w oparciu o założone w projektach wartości docelowe. W oparciu właśnie o te wartości efektywność kosztowa wsparcia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym w programie wyniesie 34 729,40 zł (obecnie jest to 132 531,89 zł). Efekty mierzone wskaźnikami rezultatu bezpośredniego dla liczby wspartych w programie miejsc świadczenia usług społecznych istniejących po zakończeniu projektu generują koszt jednostkowy w wysokości 143 152,91 zł, w porównaniu do kosztu osiągnięcia efektu jakim jest liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług zdrowotnych istniejących po zakończeniu projektu, jest on stosunkowo niski.

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
Wskaźnik produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym w programie	132 531,89 zł	34 729,40 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami zdrowotnymi w programie	-	241 675,80 zł
Wskaźnik rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi	-	395 046,98 zł

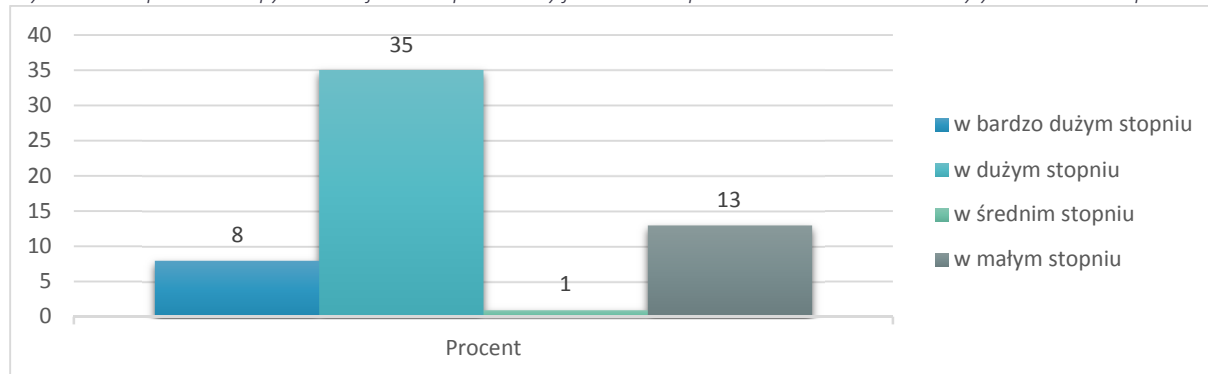
Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
	działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu		
	Liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług społecznych istniejących po zakończeniu projektu	-	143 152,91 zł
	Liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług zdrowotnych istniejących po zakończeniu projektu	-	1 173 853,88 zł

Analiza osiągniętych efektów w obszarze wsparcia rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, realizowanego w ramach Poddziałania 7.6.1 pokazuje, że koszt wsparcia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, wynosi 48 098,07 zł, a po osiągnięciu wszystkich wskaźników spadnie do 33 882,65 zł. Odpowiednio kosztowniejsze jest wsparcie podmiotów ekonomii społecznej – koszt uzyskania efektu wynosi 175 261,48 zł. Takie same koszty ponoszone są w odniesieniu do miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych.

Rodzaj wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Koszt uzyskania efektu/wartość aktualna	Koszt uzyskania efektu/wartość docelowa
Wskaźnik produktu	Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	175 261,48 zł	171 043,95 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	48 098,07 zł	33 882,65 zł
Wskaźnik rezultatu bezpośredniego	Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	175 261,48 zł	203 080,76 zł
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	278 132,34 zł	355 391,33 zł

Dokonana powyżej analiza efektywności kosztowej osiągniętych efektów pozwala w dalszej kolejności na ocenę tego, czy przewidziane koszty były adekwatne do potrzeb odbiorców wsparcia. Ogólnej oceny tego, w jakim stopniu koszty jednostkowe przewidziane na uczestnika były adekwatne do potrzeb dokonali beneficjenci OP 7 RPO – L2020. Łącznie 43 na 57 badanych uznało, że było ono dopasowane w dużym lub bardzo dużym stopniu. Pozostali ocenili poziom dopasowania jako średni lub mały.

Wykres 32. Odpowiedź na pytanie: W jakim stopniu koszty jednostkowe przewidziane na uczestnika były adekwatne do potrzeb?

Źródło: badanie własne, N=57.

Oceniając adekwatność założonych kwot należy zwrócić uwagę na osiągnięte efekty. Biorąc tylko pod uwagę wskaźniki produktu, można zauważyć, iż za zadeklarowane w projektach kwoty, w Działaniu 7.1, 7.2 wspartych zostało więcej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, niż planowano we wskaźnikach. W Poddziałaniu 7.4.1 wsparto więcej osób z niepełnosprawnościami niż planowano, a w Poddziałaniu 7.6.1 utworzono więcej miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych i wsparto więcej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w znalezieniu zatrudnienia po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek).

Porównanie kosztów efektów możliwe jest jedynie w odniesieniu do działań 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 gdyż realizują one podobne wsparcie. Porównanie to należy ocenić korzystnie dla podmiotów realizujących wsparcie w Działaniu 7.3. Biorąc pod uwagę koszt wsparcia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie, jaki ma zostać osiągnięty docelowo. Na dzień badania, najkorzystniej oceniane pod względem efektywności kosztowej jest Poddziałanie 7.4.1, gdzie stosunek poniesionych kosztów względem wspartych osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz osób z niepełnosprawnościami jest najniższy w odniesieniu do ocenianych Działań.

Podsumowując, dokonana ocena efektywności kosztowej realizowanych projektów pokazuje, iż w odniesieniu do wsparcia ogólnie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym koszty są mniej więcej zbliżone. Jedynie koszty na uczestnika w Poddziałaniu 7.6.1 w odniesieniu do omawianego wskaźnika znacznie odbiegają od pozostałych działań/poddziałań, ale jak już wspomniano zakres wsparcia w tym poddziałaniu znacznie odbiega kosztami od wsparcia oferowanego w pozostałych działaniach/poddziałaniach poddawanych analizie. Warto podkreślić, iż w wielu przypadkach projekty nadal są w realizacji lub są rozliczane. Kwoty, jakie zostały przeznaczone na realizację działań w projektach mogą być odpowiednio korygowane po analizie uzyskanych wskaźników. Również poziom realizacji wskaźników na moment badania jest tylko wartością wyliczoną z deklarowanych wartości w projektach lub na podstawie wskaźników osiągniętych do momentu, w którym zostały wygenerowane. Dokonane analizy mają jedynie wartość szacunkową i pokazują tło realizacji projektów i kosztów jakie generują. Obliczenia bazują na liczbie wspartych osób, która może ulec zmianie do końca realizacji projektu, dlatego nie jest to w tym przypadku wartość stała i umożliwiającą generowanie wiarygodnych i użytecznych wniosków.

2.6. Podsumowanie i wnioski

Podsumowując, należy w sposób szczególny zwrócić uwagę na takie wnioski jak:

- Najwyższe kwoty alokacji przyznano na działania w obszarze wsparcia rozwoju ekonomii społecznej poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Dotychczas środki te pod względem osiągniętych poziomów wskaźników oceniane są jako najbardziej skutecznie wdrażane, biorąc pod uwagę poziom realizacji wskaźników Programowych.
- Pomimo niskiej realizacji wskaźnika w Działaniu 7.5, zapotrzebowanie na wsparcie wśród beneficjentów, jest wysokie. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku bezpośrednich odbiorców wsparcia, o czym świadczy dokonana w niniejszym raporcie diagnoza, a także opinie jednostek świadczących tego typu usługi społeczne.
- Poziom realizacji wskaźników do końca 2023 r. w wielu przypadkach może być zagrożony. Warto tutaj podkreślić, iż czynniki społeczno-ekonomiczne w sposób istotny utrudniają wdrażanie interwencji. Należy również podkreślić, iż wskaźniki rezultatu dotyczące zarówno PI 9i oraz PI 9iv odnoszą się do wartości możliwych do wykazania po opuszczeniu projektu. Ponadto, jak zgłaszali beneficjenci, uczestnicy programu bardzo często borykają się z wieloma problemami osobistymi, jak np. przemocą, uzależnieniami. Sytuacje te mają często wpływ na przedwczesne zakończenie udziału w projekcie, a tym samym nierealizowanie pełnej ścieżki pomocy, a to przekłada się na poziom realizacji wskaźników m.in. w projektach w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3., 7.4. Należy jednak w sposób szczególny podkreślić, iż projekty realizowane w ramach OP 7 mają charakter społeczny i w wielu przypadkach poziom realizacji wskaźnika zależy od indywidualnych cech uczestników projektów. Nie istnieją mechanizmy „zmuszające” uczestników projektów do zakończenia udziału w nim w przewidywany przez twórców sposób. Wieloaspektowość problemów, jakie dotyczą osoby uczestniczące w projektach powinna być oceniana bardziej w sposób jakościowy, aniżeli ilościowy. Sam fakt podjęcia współpracy osoby w trudnej sytuacji życiowej z realizatorami projektu już powinien być mierzony jako sukces. **Należy wzmocnić projektodawców na etapie składania wniosków o dofinansowanie m. in. w zakresie stosowanych wskaźników, w tym podkreślić niekorzystne skutki stosowania zbyt dużej liczby indykatów. Działanie to powinno być realizowane poprzez szkolenia.**
- Przeprowadzone badania nie wykazały na istotne różnice w osiąganiu efektów przez różne podmioty realizujące wsparcie. Jednocześnie analiza logiki interwencji wskazuje, iż wsparcie oferowane w ramach OP 7 uwzględnia potrzeby różnych grup odbiorców, z uwzględnieniem zakresu działań realizatorów projektów.
- Wyniki badań metodą kontrfaktyczną, wskazują, iż przewaga pozytywnych ocen na rzecz jednostek OPS, w których realizowane są projekty RPO – L2020, jest nieznaczna w przytoczonych danych. Na ich podstawie trudno jest jasno określić, w którym przypadku jakość i efektywność świadczonych usług na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest wyższa. Należy pamiętać, że najczęściej wskazywanym obszarem pomocy, z którego korzystają badani klienci OPS jest wypłacanie zasiłków. Projekty realizowane w ramach RPO-L2020, nie mają na celu wsparcia w tym obszarze. Uczestniczący w badaniu klienci OPS w ograniczonym stopniu wskazywali na działania tożsame ze wsparciem oferowanym w ramach projektów realizowanych przez OPS, dlatego ocena tego obszaru jest ograniczona.

2.6.1. Bariery w realizacji projektów z obszaru włączenia społecznego

Czy, a jeśli tak jakie bariery i trudności w realizacji projektów z obszaru włączenia społecznego występują w ramach RPO-L2020? W jakich podmiotach bariery i trudności występują najczęściej i dlaczego?

Poprzez identyfikację barier można określić te obszary, które utrudniają realizację projektów i obniżają tym samym skuteczność samej interwencji publicznej. Warto też zauważyć, że dzięki wskazywaniu słabych stron systemu wsparcia w Osi 7 możliwe jest również określanie mechanizmów zaradczych, które pozwolą te bariery zlikwidować lub przynajmniej zminimalizować ich negatywny wpływ na proces realizacji projektów. Aby uzyskać pełen obraz barier występujących w trakcie wdrażania projektów wykorzystaną zostaną dwie perspektywy. Pierwszą reprezentuje Instytucja Zarządzająca, która koordynuje i nadzoruje cały proces realizacji projektów w OP 7 i ma przez to pogłębioną wiedzę o różnych aspektach realizowanych projektów. Drugą optykę prezentują beneficjenci, którzy uzyskali dofinansowanie ze źródeł EFS i są zobligowani do osiągnięcia zakładanych efektów w ramach projektów.

BARIERY Z PERSPEKTYWY INSTYTUCJI ZARZĄDZAJĄCEJ RPO-L2020

IZ odpowiada za sprawną i poprawną realizację celów RPO-L2020. Kompetencje w zakresie zarządzania programem są bardzo szerokie – począwszy od jego opracowania, poprzez wybór projektów do dofinansowania, zlecenie płatności na rzecz beneficjentów i weryfikację poprawności ponoszonych przez nich wydatków, aż po całościowe monitorowanie postępów realizacji programu i weryfikację osiąganych celów. Ważną rolę w systemie realizacji Programu pełnią opiekunowie projektów, którzy stale współpracują z Beneficjentami, udzielają im informacji, pomagają w wyjaśnianiu ewentualnych nieścisłości, weryfikują poprawność ponoszonych przez nich wydatków, a także monitorują postępy w osiąganiu zakładanych efektów. Na podstawie przeprowadzonego badania z opiekunami projektów udało się określić, jakie bariery i problemy najczęściej występują w procesie realizacji projektów w Osi 7. Jedną z głównych trudności, jakie dotyczą Beneficjentów jest prawidłowe przeprowadzenie procedury wyboru wykonawcy.

W początkowej fazie część projektów w swoim zamierzeniu ma na celu zakup wyposażenia czy doposażenia Beneficjentów na przykład w różne środki trwałe i zakup usług. Ci, którzy do tej pory nie realizowali takich projektów z EFS nie znają procedury wyboru wykonawcy, jest to wszystko określone w wytycznych kwalifikowania wydatków, część tych procedur nie znajduje zapisów w innych dokumentach. Na przykład wybór wykonawcy w ramach zasady konkurencyjności określony jest tylko i wyłącznie w wytycznych, nigdzie indziej nie znajduje on miejsca, jak na przykład ustawa o prawie zamówień publicznych. I część z beneficjentów nie zaznajamia się z tymi dokumentami i na etapie kontroli są uchybienia, które zmuszają do nałożenia kary finansowej. To jest jeden z początkowych etapów, ale tak naprawdę rzutuje to cały okres projektu.

IZ RPO

Najczęściej pojawia się błąd niewykonania szacowania wartości zamówienia, ten błąd występuje przy wszystkich trybach. Jeśli chodzi o zasadę konkurencyjności to niektórzy beneficjenci nawet nie są świadomi tego, że taka zasada istnieje i dokonują zakupu w ramach rozeznania rynku i nie publikują tego w bazie konkurencyjności. Zasada ta wymaga, żeby zapytanie ofertowe zostało upublicznione. Innym błędem jest termin w zapytaniu ofertowym krótszy niż w wytycznych, powinien wynosić 7 dni, a beneficjenci to skracają.

IZ RPO

Z przytoczonych wypowiedzi wynika, że dość powszechnym problemem jest prawidłowa realizacja procesu wyboru wykonawcy. Problemy te wynikają nie tylko ze słabego rozeznania Beneficjentów w istniejących wytycznych i regulacjach prawnych, ale również z braku spójności pomiędzy zapisami ustawy o zamówieniach publicznych a wytycznymi kwalifikowania wydatków.

Beneficjenci doświadczali również wielu trudności z powodu niewłaściwego określenia założeń w projekcie. Powiązana jest z tym trudność w osiągnięciu zakładanych wartości wskaźników (produktu i rezultatu).

W początkowej fazie jakaś firma dostała zlecenie napisania projektu, zakłada się wskaźniki i założenia i okazuje się, że beneficjent nie zrekrutuje tych osób, nie osiągnie pełnych wskaźników, które są zadeklarowane we wniosku. Odpowiedzialność jest zrzucana na osobę, która pisała wniosek. Często są to jakieś mniejsze jednostki, które nie do końca czują się dobrze w realizacji projektów. Wtedy nie wiemy co robić, czy formularz zmian i aneksowanie (...) to wszystko wpływa na niekorzyść projektu. Wina jest zrzucana też na opiekuna dlatego tego nie wyłapali na samym początku.

IZ RPO

Żebyśmy mogli ostatecznie zamknąć projekt, musimy zweryfikować czy osiągnięte zostały wszystkie wskaźniki produktu i rezultatu. Beneficjent przy końcowym wniosku o płatność musi nam przedłożyć dokumenty potwierdzające te wskaźniki. Do tych dokumentów zaliczamy umowy o pracę, umowy cywilnoprawne, odpisy z CDIG prowadzenia działalności, zaświadczenia o ukończeniu kursów, to są dokumenty, które beneficjent musi pozyskać od uczestników. I tu zaczynają się pojawiać problemy. Największym problemem i trudnością jest osiągnięcie wskaźnika efektywności zatrudnieniowej, ponieważ wskaźnik ten jest liczony proporcjonalnie od liczby osób, które zostały przyjęte do projektu. Im więcej beneficjent ma uczestników w ramach projektu, tym więcej osób musi spełnić wskaźnik efektywności zatrudnieniowej.

IZ RPO

Z wypowiedzi opiekunów projektów w ramach OP 7 wynika, iż poważną barierą dla Beneficjentów jest osiągnięcie zakładanych wartości wskaźników. Największe trudności dotyczą wskaźników mierzących efektywność zatrudnieniową. Z jednej strony na wystąpienie tych problemów oddziałuje sytuacja społeczno-gospodarcza, która – na przestrzeni ostatnich kilku lat – bardzo poprawiła się w regionie. Należy tutaj powiedzieć o spadku bezrobocia, ograniczeniu zjawiska ubóstwa, wzroście przeciętnych wynagrodzeń w gospodarce itp. Choć należy pozytywnie ocenić zmiany społeczno-gospodarcze, jakie dokonały się w województwie lubuskim, to jednocześnie warunki te nie sprzyjają realizacji projektów ukierunkowanych na reintegrację społeczno-zawodową. Zainteresowanie społeczne udziałem w tego typu projektach jest stosunkowo niewielkie, co zresztą dostrzegają sami przedstawiciele Instytucji Zarządzającej.

Trzeba podkreślić, że w naszym województwie zmienił się tutaj rynek pracodawcy na rynek pracownika, tak naprawdę pracownik może sobie wybierać firmę, w której chce być zatrudniony. Myślę, że tu jest bardzo duża zmiana. Do tego duży wpływ wszelakiej pomocy z rządu. Program 500+ sprawił, że bardzo trudno jest realizować projekty dotyczące spraw społecznych, ponieważ ci beneficjenci ostatecznie nie chcą już brać udziału w tych projektach.

IZ RPO

Pojawienie się trudności w osiągnięciu wartości docelowych wskaźników bierze się również z tego powodu, że zbyt optymistycznie Beneficjenci ocenili skalę swoich możliwości już na etapie tworzenia założeń projektu. Należy również zauważyć, że problemy z osiąganiem wartości docelowych wskaźników biorą się również z zachowań odbiorców ostatecznych, którzy wycofują się z udziału w projekcie i narażają Beneficjenta na poważne trudności z rozliczeniem projektu.

Są sytuacje, że z dnia na dzień uczestnicy projektów odchodzą i nie zostawiają żadnej informacji. I beneficjenci z tym problemem się borykają na dużą skalę, nagminnie ci uczestnicy odchodzą. Bywa tak, że beneficjent zorganizuje naprawdę drogie szkolenie, praktyczne, typu obsługa wózka widłowego, i uczestnicy odchodzą od tego beneficjenta i zostawiają informację wyjechałem za granicę pracować. Wydaje mi się, że beneficjenci nie mają narzędzi do motywacji, żeby taki uczestnik został do końca. W takim przypadku zakończył kurs, zapewnił wskaźnik rezultatu, ale gorzej ze wskaźnikiem zatrudnienia. I wtedy pojawia się ryzyko użycia reguły proporcjonalności.

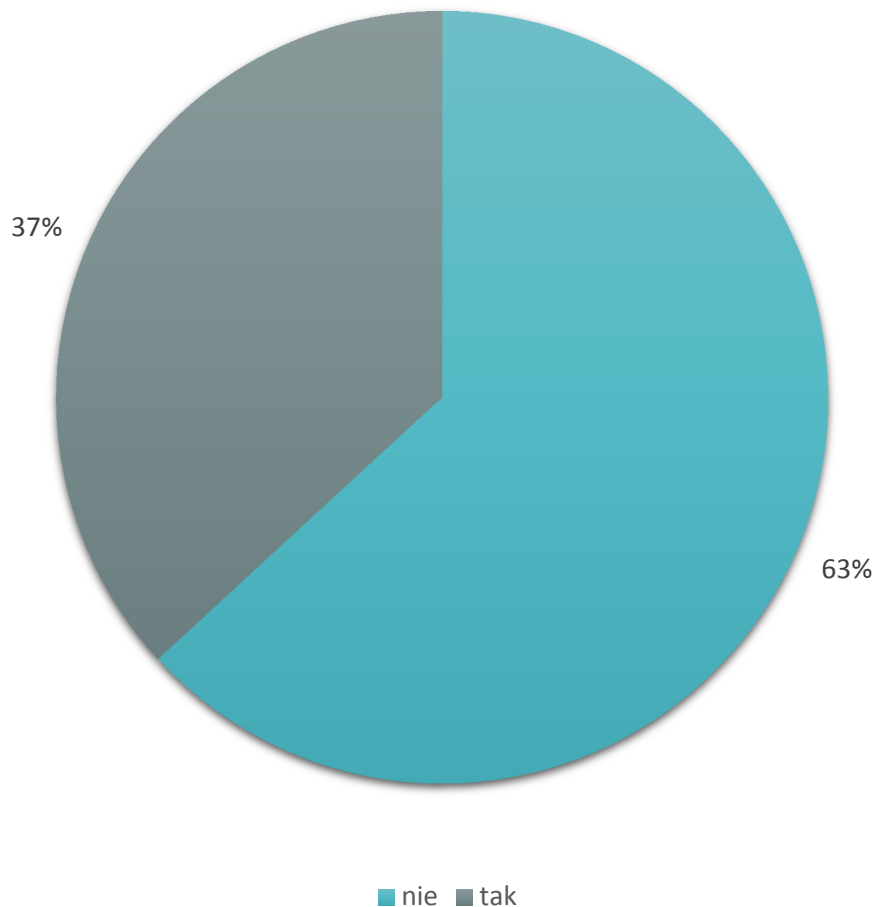
IZ RPO

BARIERY Z PERSPEKTYWY BENEFICJENTA

Z przeprowadzonych badań ankietowych CAWI wynika, że 37 % beneficjentów realizujących projekty w Osi 7 doświadczyło trudności na różnych etapach wdrażania działań projektowych.

Tabela 21. Bariery w realizacji projektów w osi 7 [n=57]

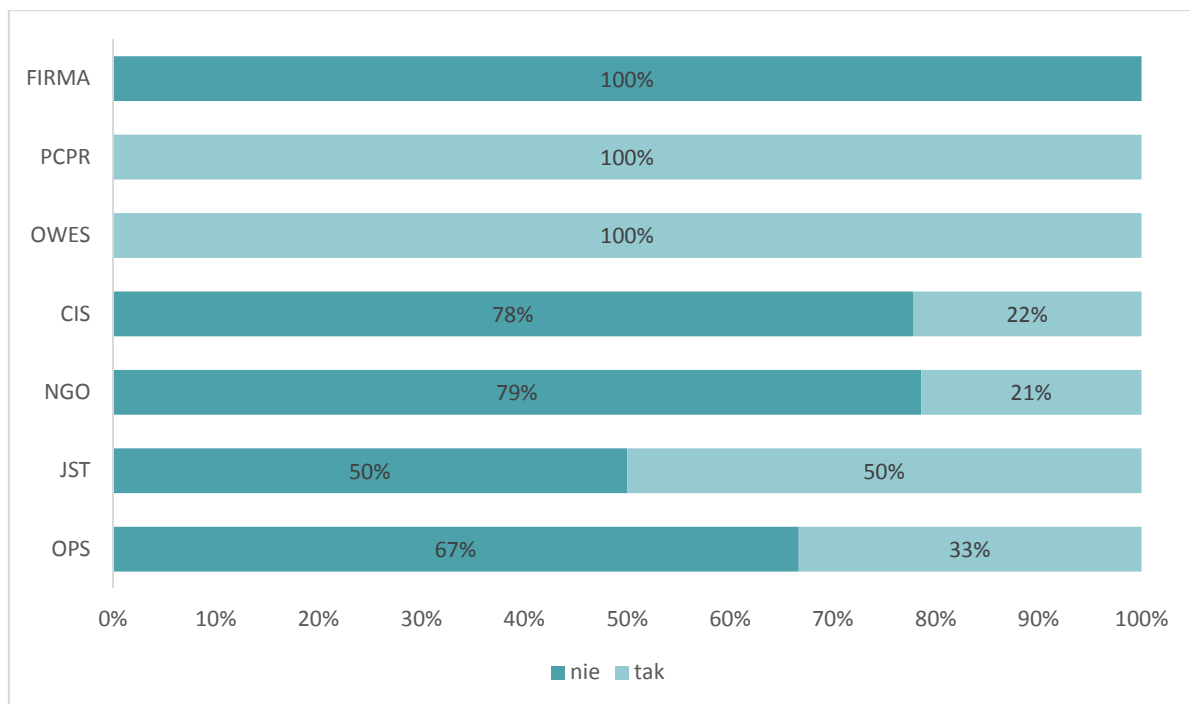

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań CAWI

Najwyższy odsetek beneficjentów doświadczających trudności występował wśród powiatowych centrów pomocy rodzinie i ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (wszystkie badane podmioty tego typu doświadczały barier). Na utrudnienia w realizacji projektów w OP 7 wskazywali też przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego (50 %)⁵⁸ oraz ośrodki pomocy społecznej (33 %)⁵⁹. Zdecydowanie mniejszy odsetek beneficjentów doświadczających trudności występował w grupie podmiotów reprezentujących III sektor (21 %) i ekonomię społeczną (22 %)⁶⁰. Jedyną grupą beneficjentów, która nie napotkała na trudności, były prywatne firmy, wyspecjalizowane w realizowaniu projektów finansowanych ze źródeł EFS.

Wykres 33. Bariery w realizacji projektów ze względu na typ beneficjenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań CAWI

Z przeprowadzonych badań ilościowych wynika, że największym źródłem problemów w realizacji projektów była trudność z rekrutacją uczestników projektu (44 % wskazań). Mimo włożonego wysiłku w proces rekrutacji zainteresowanie potencjalnych odbiorców wsparcia było niewielkie. Powstaniu takiej sytuacji sprzyjała niska stopa bezrobocia, a także rządowy Program Rodzina 500 Plus, który wzmocnił kondycję finansową polskich rodzin – co samo w sobie jest pozytywnym zjawiskiem – ale jednocześnie efektem ubocznym było obniżenie motywacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym do aktywizacji społeczno-zawodowej. Wyniki badań ilościowych potwierdzają również obserwacje Beneficjentów wyrażone w trakcie badań jakościowych.

Bezrobocie nie jest dziś absolutnie żadnym problemem. Dlatego uważam, że te projekty, cała „siódemka” jest coraz trudniejszym do realizacji projektem. Nie ze względu na projekt sam w sobie,

⁵⁸ Przebadano dwa JST, z czego jeden doświadczył barier w realizacji projektu.

⁵⁹ Przebadano osiemnaście OPS, z czego cztery doświadczyły trudności.

⁶⁰ W badaniu wzięło udział czternaście organizacji pozarządowych oraz trzy podmioty gospodarcze.

tylko na beneficjentów ostatecznych, uczestników projektów, którzy nie odczuwają potrzeby brania udziału w tego typu projektach.

Beneficjent

Bariera to nasz beneficjent nieszczęsny⁶¹, który nie zawsze chciał się oderwać od systemu, podjąć jakiegokolwiek działania na korzyść swoją, bo nie uzmysławiał sobie tej korzyści i tutaj duża praca po naszej stronie: psychologa, terapeuty, tutaj była ich syzyfowa praca, żeby to zmienić w ich myśleniu.

Beneficjent

Co trzeci respondent przyznawał, że trudności w realizacji projektu wynikały z konieczności osiągnięcia zakładanych wartości docelowych wskaźników. Część badanych Beneficjentów, którzy zakończyli realizację projektów, osiągnęła niższe wartości wskaźników od zakładanych. Inni beneficjenci oceniają, iż istnieje duże ryzyko nieosiągnięcia zakładanej wartości wskaźników w realizowanych obecnie projektach. Wśród beneficjentów nie brakuje również krytycznych opinii na temat samych wskaźników, które – ich zdaniem – nie w pełni odzwierciedlają skuteczność i efektywność wsparcia udzielanego w ramach projektów (najwięcej zastrzeżeń wysuwano pod adresem wskaźników mierzących efektywność zatrudnieniową).

Biorąc pod uwagę jakie są wymagania żeby zrealizować tą efektywność zatrudnieniową, czyli chodzi o to, że muszą to być osoby zatrudnione do 4 tygodni albo do 3 miesięcy⁶² i na określony wymiar czas u pracy to z tym mamy problem, bo ogólnie jakby wziąć tę liczbę osób, które znalazły zatrudnienie i mamy na to potwierdzenie w postaci dokumentów, czyli umów czy też zaświadczeń z zakładów pracy, to mamy ten wskaźnik wykonany z nadwyżką, ale niestety nie wszystkie osoby tutaj się wliczają biorąc pod uwagę te kryteria, które muszą być spełnione i tak naprawdę czekamy jeszcze jaka będzie ostateczna decyzja.

Beneficjent

Z wyliczeniem tych wskaźników. Samo przygotowanie projektu nie jest takie łatwe. Żeby było tak jak przy zatrudnieniu, jeżeli ja napisałam, że 40 osób ma znaleźć zatrudnienie, to przedstawiam do tego umowy, natomiast jak mamy wyliczyć ten procent to jest kombinatoryka. Co do zasady to myślę, że z naszą IZ się współpracuje dobrze, przynajmniej ja nie mogę narzekać.

Beneficjent

---

24 % badanych respondentów zaznaczyło, że bariery w trakcie realizacji projektu miały charakter formalno-proceduralny. Trudności Beneficjentom sprawiały w szczególności: skomplikowane regulacje dotyczące zamówień publicznych, zmieniające się wytyczne co do realizacji projektów czy sposób wyliczenia wskaźników mierzących efektywność społeczno-zatrudnieniową. Również w trakcie wywiadów pogłębionych Beneficjenci wskazywali na liczne trudności formalno-proceduralne.

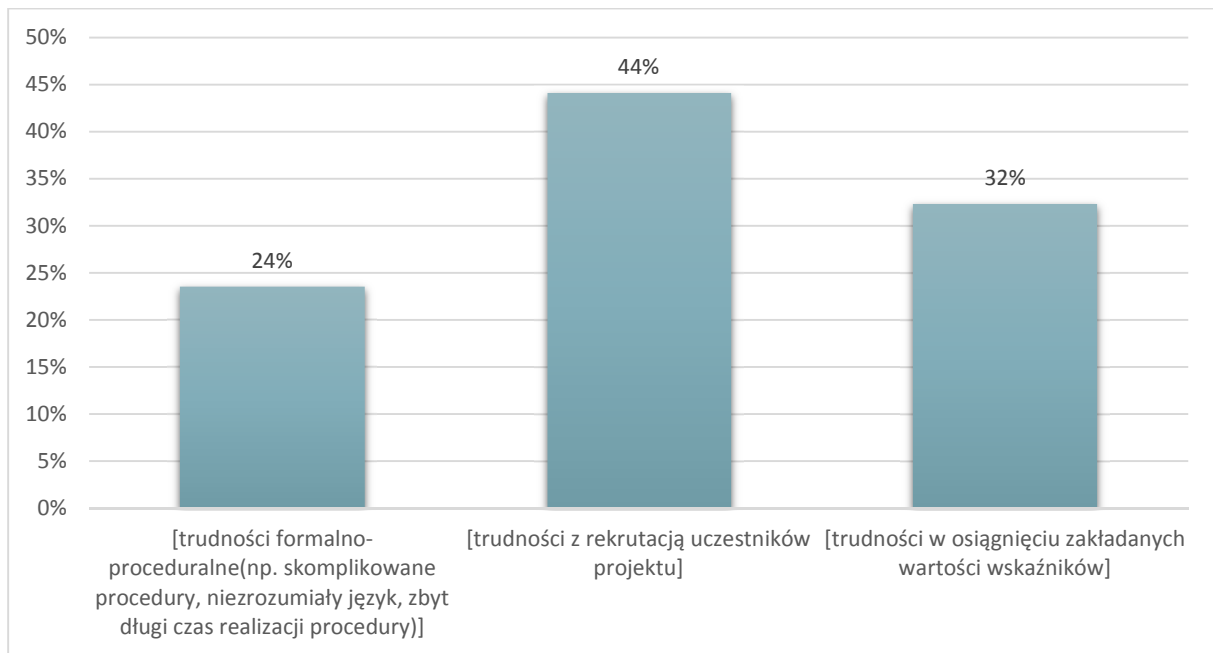
⁶¹ Beneficjenci realizujący projekty w Osi 7 określają odbiorców wsparcia jako tzw. beneficjentów ostatecznych.

⁶² W OP 7 RPO-L2020 występują dwa wskaźniki dotyczące zatrudnienia. Wskaźnik programowy z WLWK oraz efektywność zatrudnieniowa z Wytycznych CT9. Wszystkie wskaźniki posiadają swoje definicje, które są umieszczane każdorazowo w regulaminie konkursu.

Mamy problem generalnie w instrukcji wypełniania wniosków w szarym polu jest napisane co mamy w 4000 słów zawrzeć i to jest dopiero kombinatoryka. Jeżeli mamy zadania i opis projektu jest łącznie na dwa pola 25 tysięcy znaków, gdzie tam jest i rekrutacja, i zadania, i wskaźniki, a jeszcze zadanie jest oceniane na podstawie zawartości, która tam jest, gdzie zadanie muszą opisać co w tym zadaniu będzie robione, kto to będzie robił, z jakim doświadczeniem, z jakimi kwalifikacjami, ile godzin, jakie warsztaty i jeszcze powiązać to ze wskaźnikami. Tak naprawdę przy samych zadaniach, żeby to zrobić, musimy napisać ten projekt tak, żeby pani która z naszymi „cisowcami” nie miała do czynienia, żeby ona wiedziała co my chcemy.

Beneficjent

Wykres 34. Powody trudności w realizacji projektów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań CAWI, N=21.

Na podstawie analizy zgromadzonego materiału z badań jakościowych udało się również wskazać na bariery, które co prawda rzadziej występowały, natomiast w istotnym stopniu utrudniały realizację projektów wybranych kategorii Beneficjentów.

W przypadku ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie źródłem istotnych problemów była współpraca z powiatowymi urzędami pracy w kwestii przekazywania informacji o beneficjentach ostatecznych zaliczonych do tzw. trzeciego profilu. Należy powiedzieć, iż projekty w OP7 dotyczące aktywizacji społeczno-zawodowej osób wykluczonych społecznie miały obejmować wyłącznie osoby z tzw. trzeciego profilu. Część powiatowych urzędów pracy odmawiała udzielenia tego typu informacji, uzasadniając to tym, iż informacje te nie mogą być przekazywane innym instytucjom. Inne PUP, choć były skłonne przekazać te informacje, to jednocześnie robiły to z dużym opóźnieniem czasowym. Problem ten został już częściowo rozwiązany przez fakt, iż zrezygnowano już z profilowania osób bezrobotnych.

U nas jeszcze był ten problem z trzecim profilem z urzędu pracy. To były warunki konkursu i jeszcze trzeba było wpisać tych ludzi z urzędem pracy oni przekwalifikowali, przeczucali ludzi w tych swoich profilach i mieliśmy problem z wyłonieniem kandydatów którzy spełnialiby wymagania do projektu.

Beneficjent

W pewnym czasie była walka między urzędem pracy a PCPR-ami o pozyskanie klienta, żeby zapewnić ten wskaźnik zatrudnieniowy. Trzeba było pilnować czy osoba nie jest w innym projekcie.

Beneficjent

Ponadto, zarówno OPS, jak i PCPR krytycznie oceniają założenie, aby instytucje te realizowały działania z obszaru aktywizacji zawodowej. Uzasadniają to tym, iż instytucje te nie mają doświadczenia w realizacji działań o takim charakterze, a ponadto wchodzi na obszar, w którym specjalizują się inne podmioty (np. PUP lub CIS). Trzeba jednak pamiętać o tym, iż konieczność łączenia komponentu aktywizacji społecznej z komponentem aktywizacji zawodowej nie jest autorskim zamysłem RPO-L2020, lecz jest uregulowane wytycznymi CT9, z którymi RPO-L2020 musi pozostawać w zgodzie. Kwestia ta więc jest regulowana na poziomie ponadregionalnym.

Wszystkie PCPR-y chcą wykluczyć działania zawodowe, my to mówimy w imieniu wszystkich. Ja zajmowałam się rodzinami zastępczymi i to były osoby nieaktywne zawodowo renciści i emeryci i osoby pracujące, które nie mogą wejść do wskaźnika. Miałam dużo uczniów, którzy też nie kwalifikowały się do wskaźnika. Był duży problem i strach.

Beneficjent

2.7. Podsumowanie i wnioski

Na podstawie analizy barier w realizacji projektów w OP 7 RPO-L2020 należy w sposób szczególny zwrócić uwagę na następujące wnioski:

- Z informacji uzyskanych zarówno od IZ RPO-L2020, jak i od Beneficjentów wynika, że bardzo poważną barierą w realizacji projektów było zrekrutowanie odbiorców wsparcia. Problemy z procesem rekrutacji brały się z niskiego poziomu motywacji grup docelowych do wzięcia udziału w projektach, czemu sprzyjały aktualne uwarunkowania społeczno-gospodarcze, w tym niska stopa bezrobocia oraz obniżenie się sfery ubóstwa w regionie (m.in. na skutek realizacji Programu Rodzina 500 Plus).
- Z opisanym wyżej problemem powiązany był inny problem objawiający się trudnościami w osiągnięciu zakładanych wartości docelowych wskaźników zatrudnieniowych w ramach projektów. Z punktu widzenia IZ RPO-L2020 trudności te wystąpiły na skutek braku dyscypliny u samych odbiorców wsparcia, którzy przedwcześnie kończyli udział w projekcie, a w niektórych sytuacjach z przeszacowania wartości docelowych wskaźników przez samych Beneficjentów. Beneficjenci podnosili niekorzystny wpływ czynników społeczno-gospodarczych, ale też zwracali uwagę na problemy interpretacyjne wskaźników i sposoby wyliczania efektywności społeczno-zatrudnieniowej. Beneficjenci podkreślali też, że niektóre wskaźniki są zbyt rygorystyczne, aby odzwierciedlić rzeczywiste efekty, jakie udało się osiągnąć w wymiarze zatrudnieniowym.

- Poważną barierą – co potwierdzają obserwacje IZ RPO oraz Beneficjentów – jest stosowanie procedur zamówień publicznych, które obarczone były licznymi rygorami i wymogami. Z punktu widzenia IZ RPO, Beneficjenci nie przykładali odpowiedniej wagi do zapoznania się z istniejącymi wytycznymi. Z kolei Beneficjenci podkreślali, że wymogi ulegały zmianom, a ponadto istniejące zapisy nie były dla nich zbyt jasne i zrozumiałe.
- Część Beneficjentów (np. OPS i PCPR) – ze względu na brak doświadczenia – miała trudność w dostosowaniu się do wymogu, aby projekty realizowane w OP 7 łączyły komponent reintegracji społecznej z komponentem reintegracji zawodowej. Instytucje te postulowały odejście od komponentu reintegracji zawodowej.

2.7.1. Potrzeby w zakresie wsparcia podmiotów z obszaru włączenia społecznego

Czy istnieją dalsze potrzeby wspierania ośrodków pomocy społecznej/powiatowych centrów pomocy rodzinie? W jakim zakresie? (analiza terytorialna w podziale na gminy w przypadku OPS i powiaty w przypadku PCPR)

Czy istnieją dalsze potrzeby wspierania klientów ośrodków pomocy społecznej/ powiatowych centrów pomocy rodzinie? W jakim zakresie? (analiza terytorialna w podziale na gminy w przypadku OPS i powiaty w przypadku PCPR)

Czy istnieją dalsze potrzeby wspierania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej? W jakim zakresie?

Czy istnieją dalsze potrzeby wspierania centrów integracji społecznej i klubów integracji społecznej? W jakim zakresie? Dlaczego? (analiza terytorialna)

Czy podmioty reintegracyjne posiadają odpowiedni potencjał do funkcjonowania po zakończeniu realizacji projektów, w tym finansowania z innych źródeł niż środki EFS?

W obszarze dalszego wsparcia OPS, należy podkreślić, iż w wyniku realizacji projektów w OP 7 RPO-L2020 nie tylko osiągnięto zakładane efekty w postaci zatrudnienia osób wykluczonych społecznie lub podniesienia ich kapitału społecznego, ale również uzyskano wartość dodaną, którą jest zmiana charakteru relacji między ośrodkami pomocy społecznej a ich klientami. Jak wyjaśniają uczestnicy badania FGI:

Na pewno ośrodek jest inaczej postrzegany, nie tylko jako instytucja rozdająca pieniądze, ale wspomagająca w inny sposób, czyli aktywizacja, uspołecznienie, terapia, szkoła rodzin, pomoc w rozumieniu sensu opieki nad dziećmi. Pracownik socjalny jest inaczej postrzegany. Wychodzimy do społeczności, zmieniają się relacje między nami i naszymi klientami. Takie zaufanie do ośrodka i pracownika. Skrócenie dystansu między pracownikiem a klientem.

Beneficjent

Pokutuje taka opinia, że opieka daje pieniądze pijakom, ale to się zmieniło. Jak zobaczyli, że to nie tylko pomoc finansowa, ale i inne działania to ta społeczność niezwiązana z nami, sąsiedzi tych ludzi, popatrzyli z innej strony. Że jak się da wędkę, to można coś uzyskać, ktoś zacznie dbać o siebie, o dzieci, pójdzie do pracy, jest to proces długotrwały, ale jest to jakiś załęcz procesów, nawet jakby ta rodzina nie poszła do pracy to współpraca z pracownikiem socjalnym będzie łatwiejsza. Nie mówię, że wszyscy, ale gros osób będzie współpracować.

Beneficjent

Mimo, iż realizacja projektów w OP 7 przyniosła znaczną poprawę w sytuacji społeczno-zawodowej osób objętych wsparciem i pozytywny wpływ odnotowano też na sposób funkcjonowania OPS, nadal istnieją potrzeby, które wymagają kontynuowania działań. Na temat potrzeb w realizacji projektów w OP7 przytoczono już w raporcie opinie beneficjentów w badaniu ilościowym, obserwacje te potwierdzają uczestnicy wywiadów pogłębianych:

Ja bym włączyła osoby z zaburzeniami psychicznymi bo coraz jest więcej osób z zaburzeniami czy zdiagnozowanymi chorobami. Zauważyliśmy, że jest też potrzeba zatrudnienia psychologa dziecięcego, jesteśmy małą gminą a te problemy wychowawczo-opiekuńcze przenoszą na środowisko szkolne. I też chcemy psychiatrę w ośrodku bo jest tylko lekarz rodzinny.

Beneficjent

Zmieniła się struktura osób korzystających, są to osoby starsze, niepełnosprawne z zaburzeniami psychicznymi. W projekcie były tylko te proporcje były niewłaściwe. Ciężko nam było znaleźć osoby bezrobotne do aktywizacji zawodowej, żeby osiągnąć wskaźniki a mniejszą grupę stanowiły osoby niepełnosprawne a tych mamy więcej.

Beneficjent

Podkreślenia wymaga fakt, iż badane OPS zgodnie twierdziły, iż aktywizacja zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym nie powinna być uwzględniona w zakresie wsparcia przypisanego do Ośrodków. Po pierwsze, aktualna i prognozowana sytuacja społeczno-gospodarcza nie uzasadniają tak silnego położenia akcentu na walkę z bezrobociem. Po drugie, ośrodki pomocy społecznej nie są instytucjami wyspecjalizowanymi w dostarczaniu wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej (w przeciwieństwie do PUP lub CIS). I po trzecie wreszcie, nasilają się dziś inne problemy społeczne (starzenie się społeczeństwa, choroby cywilizacyjne, uzależnienia), które wymagają podjęcia pilnych działań ze strony OPS.

Myślę, że aktywizację zawodową bym całkowicie wykluczyła.

Beneficjent

W urzędach pracy niech się zajmują aktywizacją zawodową, bo myślę, że te instytucje są do tego powołane i raczej to one powinny tą ścieżką iść. A w OPS jak najbardziej potrzebna jest aktywizacja społeczna.

Beneficjent

PCPR w większym stopniu niż OPS dostrzegały potrzebę dalszego wsparcia ich funkcjonowania. 3/4 respondentów uznawało, że w dużym stopniu należy wspierać PCPR. Tylko co piąty badany uznawał, że potrzeby w tym zakresie są średnie. Żaden ankietowany nie wskazał, iż potrzeby są niewielkie. Natomiast co dziesiąty badany zwracał uwagę na bardzo duże potrzeby PCPR. Temat potrzeb PCPR i jego klientów został też poruszony w trakcie badań jakościowych. Wypowiedzi uczestników wywiadów potwierdzają ustalenia badań ilościowych.

Klientów będziemy mieć tych samych: rodziny zastępcze, dzieciaki, osoby niepełnosprawne i osoby doświadczające przemocy i wsparcie powinno być kierowane do tych uczestników. To co jest teraz czyli społeczne wsparcie, rozwój tych dzieci, wyrównywanie tych deficytów, wsparcie rodziców zastępczych i opiekunów, całe rodziny pod kątem wychowawczym, jeżeli jest niepełnosprawne dziecko w rodzinie zastępczej, to tutaj pod kątem tych usług, żeby się to przeplatało.

Beneficjent

Przy ocenie potrzeb wsparcia PCPR zwróciły uwagę na ten sam problem co OPS. Problemem tym jest aktywizacja zawodowa, którą jednomyślnie uznają za zbędny komponent w realizowanych przez siebie projektach w ramach Działania 7.2.

Realizacja tych działań o charakterze zawodowym w projekcie 7.2 w odniesieniu do naszego klienta nie sprawdza się (...) mamy problem ze wsparciem zdrowotnym. Mamy 290 osób w projekcie, który skończyliśmy w czerwcu ale mieliśmy problem i nie wiem czy z 50 osób się znalazło, których mogliśmy typować, kto będzie się aktywizować zawodowo i to jeszcze z sukcesem. Nasz klient wymaga działań społecznych, edukacyjnych i zdrowotnych, a nie zawodowych. My z tym się boksujemy.

Beneficjent

Lubuska sieć OWES składająca się z dwóch podmiotów, które prowadzą działalność skupioną na wydzielonych obszarach (tzw. subregionach) – północnym i południowym – jest optymalnym rozwiązaniem (biorąc pod uwagę wielkość województwa), które zdało test w praktyce. Dzięki wsparciu OWES lubuski sektor ekonomii społecznej powiększył się o 83 przedsiębiorstwa społeczne. Dane te pokazują, jak ogromny postęp został wykonany na przestrzeni ostatnich lat, jeśli chodzi o rozwój ES w regionie. Nie ulega wątpliwości, iż działania OWES powinny być kontynuowane w przyszłości. Kwestią sporną jest tylko to, jakie cele powinny przyświecać działaniom OWES w kolejnych latach. Nie ulega wątpliwości, iż priorytetem nie jest już tak intensywne jak do tej pory wspieranie powstawania nowych przedsiębiorstw społecznych. Choć wsparcie na powstanie nowych PS powinno być przewidziane w nowej perspektywie finansowej, jednak działania OWES nie powinny koncentrować się na tym aspekcie. Przy tak dużej liczbie nowopowstałych spółdzielni socjalnych istotnym wyzwaniem jest zapewnienie mechanizmów wsparcia, które umożliwią zapewnienie trwałości utworzonych miejsc pracy dla osób z obszaru wykluczenia społecznego.

Na pewno cała ta działalność animacyjna, inkubacyjna część pieniędzy na pewno powinna zostać ale na wspieranie tych istniejących przedsiębiorstw o to że jeżeli zostaną utworzone 700 miejsc pracy to powinniśmy zadbać o ich utrzymanie w związku z tym utrzymanie powinno być ale na pewno nie tak duże jak do tej pory i ono powinno być też dopasowane do potrzeb tych ludzi którzy są w tym sektorze, jeżeli wspieramy osoby niepełnosprawne to być może to wsparcie finansowe powinno być większe, wszystko w zależności od potrzeb dobrze zdiagnozowanych przez OWES.

ROPS

Środki finansowe powinny iść bardziej na wspieranie już istniejących, ewentualnie ekonomizacja tych fundacji tak jak teraz to się dzieje, że w głównej mierze OWES nastawione są na ekonomizację fundacji i rozwój istniejących przedsiębiorstw społecznych, oczywiście powstają też nowe co widzimy po liście przedsiębiorstw którą aktualizujemy co miesiąc, ale w przyszłej perspektywie to wzmacnianie istniejących powinno być kluczowym celem.

ROPS

Żeby lubuskie OWES mogły realizować usługi wsparcia w sposób równie skuteczny jak do tej pory konieczne jest wyposażenie OWES w nowe narzędzia wsparcia. Do tej pory wsparcie finansowe OWES opierało się na bezzwrotnych formach wsparcia, w wyniku czego lubuski sektor ekonomii społecznej został zasilony poważnym strumieniem finansowym. Wachlarz usług wsparcia powinien być uzupełniony o zwrotne instrumenty finansowe (np. pożyczki na preferencyjnych warunkach), które tym różnią się od dotacji, iż wymagają od Beneficjenta partycypowania finansowego w planowanej inwestycji i zakłada się (całościowe lub częściowe) odzyskanie środków finansowych udzielonych w formie pożyczki.

Żeby nie inwestować ciągle pieniędzy, jeżeli nie widzimy szansy na przetrwanie bo być może jest to niewłaściwy model stworzony dla niektórych ludzi, bo nie każdy się odnajdzie w prowadzeniu tego typu działalności.

ROPS

Myślę, że jednym z głównych mierników to chyba wynik finansowy powinien być brany pod uwagę zakładając, że po to przedsiębiorstwo się tworzy, żeby jednak ten wynik osiągnąć, żeby nie utrzymywać kogoś gdzie pompujemy pieniądze a cel społeczny nie jest osiągnięty, nie mówiąc już o celu ekonomicznym.

ROPS

Poziom aktywności klubów integracji społecznej i centrów integracji społecznej jest zróżnicowany. O ile KIS nie są dziś aktywnymi podmiotami w rozwiązywaniu problemów społecznych w regionie, o tyle CIS są obecnie ważnym elementem architektury wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Mało jest takich KIS aktywnych, które faktycznie coś robią, co innego z CIS, tutaj widać ich działalność, widać ich aktywność jak organizujemy spotkania, zresztą one są zsięciowane zwłaszcza w części północnej, wspólnie przystępują do projektów finansowanych do naszego RPO, startują też do tych projektów na poziomie krajowym także jest duża aktywność tych CIS. Żaden KIS nie przystąpił do realizacji projektu osi 7 i to też pokazuje jak była możliwość z aktywizowania i wsparcia tych KIS, mogli otrzymać oni środki na ich funkcjonowanie tylko tam był problem z kolei z zachowaniem trwałości co jak nam pokazuje od razu, że środki unijne są, jak te działania kończą się to jest problem z funkcjonowaniem, bo gmina nie ma środków na to, żeby przeznaczyć pieniądze na ich działalność, ale tutaj na pewno pochylilibym się nad tą mapą CIS, przeanalizowałbym białe plamy, bo mamy spotkania i jest potrzeba, podmioty o charakterze integracyjnym są jak najbardziej pożądane.

ROPS

Najważniejszym problemem wyżej wymienionych instytucji jest brak stabilności finansowej. Tylko dzięki realizacji projektów finansowanych z RPO-L2020 lub z innych źródeł instytucje te mogą prowadzić działania z obszaru reintegracji społeczno-zawodowej. W nieco lepszej sytuacji znajdują się CIS funkcjonujące jako jednostki samorządowe. Nie zmienia to jednak faktu, iż funkcjonowanie tych podmiotów w dłuższej perspektywie czasowej jest zagrożone przez barierę finansową.

Jak utworzyła się ustawa było wprost wpisane, że jeżeli organizacja pozarządowa otrzymuje status CIS to gmina decyzją rady gminy ma zaakceptować budżet, a potem się zmieniła ustawa i już nie ma że musi tylko że może. Później dyskutowaliśmy na temat tego kto ma to finansować. To jest proste, jeżeli my realizujemy zadanie reintegracji społecznej za które odpowiada OPS i zadanie reintegracji zawodowej za które odpowiadają PUP to ten klient, który do nas trafia powinien być w części społecznej finansowany przez OPS i w zawodowej finansowany przez PUP, byłoby to jasne, klarowne i jak najbardziej uzasadnione.

Beneficjent

Uważam, że jeżeli stworzyliśmy instytucję, która opiera się o ustawę to powinno być obligatoryjnie określone finansowanie tej instytucji, natomiast projekty i nasze zaangażowanie w projekt byłoby tym że jako organizacje pozarządowe chcemy żeby nasz klient dostał coś więcej, coś lepiej, nie mam pieniędzy na wycieczki a jest wskazane żeby cała rodzina wyjechała to mogę napisać projekt na ten cel i tyle, a my tak naprawdę borykamy się z finansowaniem podstawowej działalności wynikającej z ustawy.

Beneficjent

Z przeprowadzonych badań wynika również, iż większy nacisk należy położyć na zapewnienie w ramach projektów wsparcia psychologicznego, w tym na walkę z uzależnieniami.

Z wniosków naszych realizatorów wiemy, że niedoszacowania zostały w uzależnieniach. Beneficjenci ostateczni w dużo większym stopniu niż się spodziewaliśmy borykają się z uzależnieniami.

Beneficjent

Trzeba jednocześnie zaznaczyć, iż zdaniem Beneficjentów zakres pomocy psychologicznej powinien być znacznie szerszy niż obecnie. Chodzi o to, aby pomoc psychologiczna mogła odbywać się w sposób ciągły i umożliwiać odbiorcom wsparcia stały dostęp do opieki psychologicznej.

A propos CIS ja widzę taki kłopot że gdyby być może ten psycholog był etatowy, ale nie jesteśmy w stanie zapewnić takich środków finansowych, być może też by to troszkę inaczej wyglądało, natomiast on jest taki na zlecenie i dochodzi do tego projektu na godziny to ten kontakt też jest taki że jest mniej zaufania, zawodowej więzi, która w pracy terapeutycznej, jeszcze z psychologiem jest kluczowa. To jest problem.

Beneficjent

Każdy z nas to obserwuje bo my wchodząc w projekt chcielibyśmy stworzyć coś, co ma jakąś określoną trwałość funkcjonowania i zachęcając ludzi do współpracy na tak delikatnej materii jak różne problemy wykluczenia, zagrożenia, ułomności. My musimy się bardzo mocno napracować żeby w ogóle pozyskać to zaufanie a dopiero później oferować cokolwiek. Sam kontakt z nami już jeżeli przechodzą przez ten etap, że chcą do nas przychodzić to już jest sukces a my później możemy im oferować pewną współpracę. Słusznie pani zauważyła, jeżeli powiemy że tu już oswoiliśmy kogoś i wrzucamy mu przypadkowego psychologa, którego musimy wybrać na zasadzie konkurencyjności, bo on dał nam najniższą cenę i my nie wiemy kto przychodzi i przyjeżdża taki pan który obsługuje nam pół województwa i wpada na godzinę i wychodzi to o jakiej terapii my mówimy, o jakim procesie przywracania kogoś.

Beneficjent

2.8. Podsumowanie i wnioski

Z analizy potrzeb instytucji realizujących działania w obszarze wykluczenia społecznego można postawić następujące wnioski:

- OPS i PCPR nie dostrzegają potrzeby realizowania projektów, których zakres obejmuje komponent reintegracji zawodowej.
- Przedstawiciele ośrodków pomocy społecznej wskazywali na potrzebę realizacji takich działań jak: usługi zdrowotne, usługi asystenckie, terapia uzależnień, wsparcie psychologiczne i rozwój kompetencji społecznych
- Zdaniem przedstawicieli powiatowych centrów pomocy rodzinie konieczne jest wsparcie na realizację takich usług wsparcia jak: reintegracja społeczna, usługi zdrowotne, wsparcie pieczy zastępczej i usługi społeczne.
- Wsparcie dla OWES powinno obejmować te rodzaje wsparcia, które są realizowane obecnie (usługi animacyjne, inkubacyjne, szkoleniowe, doradcze itp.), z tą tylko różnicą, iż większy nacisk powinien być położony na wsparcie już istniejących przedsiębiorstw społecznych (ewentualnie ekonomizacja działających fundacji i stowarzyszeń), a nie finansowanie powstawania nowych spółdzielni.
- Nie wszystkie podmioty reintegracyjnie typu KIS/CIS posiadają potencjał finansowy do samodzielnego funkcjonowania i realizowania działań z obszaru reintegracji społeczno-zawodowej. Jedynie CIS finansowane z budżetu jednostek samorządu terytorialnego mogłyby dalej realizować swoje cele statutowe. Wygaszenie programów wspierających działalność KIS/CIS na poziomie regionalnym i krajowym poważnie zagrożiłoby dalszemu istnieniu tych instytucji. W działalności CIS większy nacisk należy położyć na zapewnienie profesjonalnej i łatwo dostępnej opieki psychologicznej.

2.9. Aneksy

2.9.1. Podsumowanie wyników badania i wnioski

Zjawisko wykluczenia społecznego i logika wsparcia w ramach OP7 RPO – L2020:

- W okresie 2013-2018 zjawisko wykluczenia społecznego w regionie uległo znaczącemu ograniczeniu. Złożyło się na to wiele różnego rodzaju czynników, począwszy od dobrej koniunktury gospodarczej, poprzez spadek bezrobocia (z poziomu 15,7% w 2013 r. do poziomu 5,8% w 2018 r.) i wzrost przeciętnych wynagrodzeń brutto (o 29% w latach 2013-2018), kończąc na uruchomieniu rządowego programu wspierającego rodziny (program Rodzina 500 plus).
- Na przestrzeni ostatnich sześciu lat zmieniły się w regionie źródła wykluczenia społecznego. Jeszcze w latach 90. XX wieku i w pierwszej dekadzie XXI wieku głównymi determinantami zjawiska wykluczenia społecznego były w regionie takie problemy jak: bezrobocie i ubóstwo. Obecna sytuacja społeczno-gospodarcza, charakteryzująca się rekordowo niskim poziomem bezrobocia i ograniczeniem sfery ubóstwa (w latach 2013-2017 odnotowano spadek ubóstwa skrajnego o 3,3 punkty %, relatywnego o 3,2 % i ustawowego o 2,8 %), sprawia, że wymienione wcześniej problemy nie odgrywają już tak znaczącej roli jak dawniej. Choć trzeba powiedzieć, że są trzy grupy narażone w sposób szczególny na zjawisko wykluczenia bezrobocia z powodu braku pracy. Są to osoby starsze, których odsetek wśród bezrobotnych istotnie wzrósł (o 4,1 punktów proc.), osoby niepełnosprawne (które muszą borykać się z wieloma barierami na rynku pracy) oraz kobiety. Odsetek kobiet wśród bezrobotnych wzrósł z poziomu 53% do ponad 59%. Należy przy tym dodać, iż po wprowadzeniu świadczenia dla rodzin (Program Rodzina 500 Plus) współczynnik aktywności zawodowej wśród kobiet spadł z poziomu 48% (stan z 2016 roku) do poziomu 46,2% na koniec 2018 roku. Rezygnując z aktywności zawodowej na rzecz opieki nad dziećmi kobiety narażają się na niskie świadczenia emerytalne w przyszłości i zagrożenie wykluczeniem społecznym.
- Wciąż istotnym źródłem wykluczenia społecznego są niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba. Choć w województwie lubuskim bardzo wyraźnie poprawił się poziom zatrudnienia osób niepełnosprawnych (o 8,8 punktu proc.) to nadal 2/3 osób z niepełnosprawnościami pozostaje bez pracy. Z przytoczonych danych wynika ponadto, że pogarsza się stan zdrowia psychicznego mieszkańców regionu.
- Czynnikiem wpływającym na zjawisko wykluczenia społecznego są też uzależnienia (głównie od alkoholu). Z uzależnieniami sprzężone są też inne problemy, jak choćby bezrobocie, zła kondycja zdrowotna (fizyczna lub psychiczna) czy przemoc w rodzinie. Sytuacja lubuskich rodzin w pewnych aspektach ulega poprawie, w innych aspektach widać pogłębianie się negatywnych zjawisk. Do pozytywnych zjawisk należy zaliczyć spadek liczby rozwodów czy też spadek liczby przypadków bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz przemocy w rodzinie. Zjawiskiem, na które należy zwrócić uwagę jest zmiana modelu rodziny (z modelu sformalizowanego, jakim jest związek małżeński w kierunku modelu niesformalizowanego), objawiająca się spadkiem liczby zawieranych małżeństw. Niekorzystnie też prezentuje się struktura gospodarstw domowych (znacząca przewaga gospodarstw jedno- i dwuosobowych nad gospodarstwami cztero- i pięciosobowymi).

- Obserwowane w regionie zmiany społeczno-demograficzne rodzą określone implikacje dla zjawiska wykluczenia społecznego. Niedostosowana infrastruktura społeczna i zdrowotna do rosnącej liczby osób starszych w społeczeństwie stanowi dziś źródło wykluczenia społecznego. Wraz z pogłębieniem się negatywnych procesów demograficznych sytuacja ta może ulec pogorszeniu. Odpowiedniej wagi nabierają więc działania mające na celu poprawić dostęp osobom starszym do wysokiej jakości usług społecznych. **W sytuacji niepełnego wykorzystania alokacji w pozostałych działaniach Osi 7, należy rozważyć przeniesienie środków do Działania 7.5. Należy uwzględnić w procesie programowania kolejnej perspektywy finansowej UE zapotrzebowanie na wsparcie w obszarze usług społecznych i zapewnić finansowanie projektów w tej sferze.**

Zakres wsparcia:

- Zaproponowany w OP 7 zakres usług możliwych do zaoferowania przez beneficjentów został oceniony pozytywnie, zarówno przez uczestników projektów, jak i beneficjentów. Zdarzały się sytuacje, w których badani proponowali, aby w zakresie wsparcia dotyczącym Działania 7.3 umożliwić realizację działań w obszarze ochrony zdrowia, ale jak sami później zauważali, takie wsparcie możliwe jest do realizacji w Działaniu 7.5. Ważnym elementem dokonywanych analiz, w szczególności dla projektów realizowanych w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 jest oddzielenie aktywizacji społecznej i zawodowej. Wyniki badania pokazują, że w wielu sytuacjach planowanie aktywizacji społecznej i zawodowej jako całości nie jest uzasadnione. Osoby, które obecnie zagrożone są ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (bądź osoby które te zjawiska już dotknęły) dotyka wiele problemów, których rozwiązanie nie zawsze wiąże się z możliwością podjęcia pracy. W przyszłości należy zastanowić się nad takimi rozwiązaniami, które dawałyby możliwość elastycznego realizowania wsparcia.
- Trafność wsparcia oceniana jest pozytywnie, na co wskazują zarówno badani beneficjenci jak i uczestnicy projektów. Należy jednak pamiętać, o tym, że zmiana w sytuacji – społeczno – gospodarczej regionu (ale nie tylko, podobne zmiany widoczne są w wielu regionach Polski, na co wskazują wyniki realizowanych badań ewaluacyjnych) powoduje, iż liczba odbiorców wsparcia uległa znacznemu zmniejszeniu. W efekcie realizacja wsparcia w zaplanowanym zakresie w szczególności w działaniach 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 jest utrudniona. Jednocześnie w ostatnich latach pojawiło się wysokie zainteresowanie realizacją projektów w zakresie Działania 7.5, tutaj zainteresowanie beneficjentów jest wciąż wysokie, a jak wskazują wyniki diagnozy społeczno – gospodarczej oraz opinie ekspertów potrzeby na tego typu wsparcie jest bardzo potrzebne. Należy szczególnie zwracać uwagę na aktualność zapotrzebowania w tym obszarze, aby móc precyzyjnie planować wsparcie w kolejnych latach.

Efekty wsparcia:

- Najwyższe kwoty alokacji przyznano na działania w obszarze wsparcia rozwoju ekonomii społecznej poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej. Dotychczas środki te pod względem osiągniętych poziomów wskaźników oceniane są jako najbardziej skutecznie wdrażane, biorąc pod uwagę poziom realizacji wskaźników Programowych.
- Pomimo niskiej realizacji wskaźnika w Działaniu 7.5, zapotrzebowanie na wsparcie wśród beneficjentów, jest wysokie. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku bezpośrednich

odbiorców wsparcia, o czym świadczy dokonana w niniejszym raporcie diagnoza, a także opinie jednostek świadczących tego typu usługi społeczne.

- Poziom realizacji wskaźników do końca 2023 r. w wielu przypadkach może być zagrożony. Warto tutaj podkreślić, iż czynniki społeczno-ekonomiczne w sposób istotny utrudniają wdrażanie interwencji. Należy również podkreślić, iż wskaźniki rezultatu dotyczące zarówno PI 9i oraz PI 9iv odnoszą się do wartości możliwych do wykazania po opuszczeniu projektu. Ponadto, jak zgłaszali beneficjenci, uczestnicy programu bardzo często borykają się z wieloma problemami osobistymi, jak np. przemocą, uzależnieniami. Sytuacje te mają często wpływ na przedwczesne zakończenie udziału w projekcie, a tym samym nierealizowanie pełnej ścieżki pomocy, a to przekłada się na poziom realizacji wskaźników m.in. w projektach w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3., 7.4. Należy jednak w sposób szczególny podkreślić, iż projekty realizowane w ramach OP 7 mają charakter społeczny i w wielu przypadkach poziom realizacji wskaźnika zależy od indywidualnych cech uczestników projektów. Nie istnieją mechanizmy „zmuszające” uczestników projektów do zakończenia udziału w nim w przewidywany przez twórców sposób. Wieloaspektowość problemów, jakie dotyczą osoby uczestniczące w projektach powinna być oceniana bardziej w sposób jakościowy, aniżeli ilościowy. Sam fakt podjęcia współpracy osoby w trudnej sytuacji życiowej z realizatorami projektu już powinien być mierzony jako sukces. Należy wzmocnić projektodawców na etapie składania wniosków o dofinansowanie m.in. w zakresie stosowanych wskaźników, w tym podkreślić niekorzystne skutki stosowania zbyt dużej liczby indykatorów. Działanie to powinno być realizowane poprzez szkolenia.
- Przeprowadzone badania nie wykazały na istotne różnice w osiągnięciu efektów przez różne podmioty realizujące wsparcie. Jednocześnie analiza logiki interwencji wskazuje, iż wsparcie oferowane w ramach OP 7 uwzględnia potrzeby różnych grup odbiorców, z uwzględnieniem zakresu działań realizatorów projektów.
- Wyniki badań metodą kontrfaktyczną, wskazują, iż przewaga pozytywnych ocen na rzecz jednostek OPS, w których realizowane są projekty RPO – L2020, jest nieznaczną w przytoczonych danych. Na ich podstawie trudno jest jasno określić, w którym przypadku jakość i efektywność świadczonych usług na rzecz osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym jest wyższa. Należy pamiętać, że najczęściej wskazywanym obszarem pomocy, z którego korzystają badani klienci OPS jest wypłacanie zasiłków. Projekty realizowane w ramach RPO-L2020, nie mają na celu wsparcia w tym obszarze. Uczestniczący w badaniu klienci OPS w ograniczonym stopniu wskazywali na działania tożsame ze wsparciem oferowanym w ramach projektów realizowanych przez OPS, dlatego ocena tego obszaru jest ograniczona.

Bariery w realizacji projektów:

- Z informacji uzyskanych zarówno od IZ RPO-L2020, jak i od Beneficjentów wynika, że bardzo poważną barierą w realizacji projektów było zrekrutowanie odbiorców wsparcia. Problemy z procesem rekrutacji brały się z niskiego poziomu motywacji grup docelowych do wzięcia udziału w projektach, czemu sprzyjały aktualne uwarunkowania społeczno-gospodarcze, w tym niska stopa bezrobocia oraz obniżenie się sfery ubóstwa w regionie (m.in. na skutek realizacji Programu Rodzina 500 Plus).
- Z opisanym wyżej problemem powiązany był inny problem objawiający się trudnościami w osiągnięciu zakładanych wartości docelowych wskaźników zatrudnieniowych w ramach projektów. Z punktu widzenia IZ RPO-L2020 trudności te wystąpiły na skutek braku dyscypliny u samych odbiorców wsparcia, którzy przedwcześnie kończyli udział w projekcie, a w

niektórych sytuacjach z przeszacowania wartości docelowych wskaźników przez samych Beneficjentów. Beneficjenci podnosili niekorzystny wpływ czynników społeczno-gospodarczych, ale też zwracali uwagę na problemy interpretacyjne wskaźników i sposoby wyliczania efektywności społeczno-zatrudnieniowej. Beneficjenci podkreślali też, że niektóre wskaźniki są zbyt rygorystyczne, aby odzwierciedlić rzeczywiste efekty, jakie udało się osiągnąć w wymiarze zatrudnieniowym.

- Poważną barierą – co potwierdzają obserwacje IZ RPO oraz Beneficjentów – było stosowanie procedur zamówień publicznych, które obarczone były licznymi rygorami i wymogami. Z punktu widzenia IZ RPO, Beneficjenci nie przykładali odpowiedniej wagi do zapoznania się z istniejącymi wytycznymi. Z kolei Beneficjenci podkreślali, że wymogi ulegały zmianom, a ponadto istniejące zapisy nie były dla nich zbyt jasne i zrozumiałe.

Potrzeby w zakresie wsparcia podmiotów z obszaru włączenia społecznego:

- OPS i PCPR nie dostrzegają potrzeby realizowania projektów, których zakres obejmuje komponent reintegracji zawodowej.
- Przedstawiciele ośrodków pomocy społecznej wskazywali na potrzebę realizacji takich działań jak: usługi zdrowotne, usługi asystenckie, terapia uzależnień, wsparcie psychologiczne i rozwój kompetencji społecznych
- Zdaniem przedstawicieli powiatowych centrów pomocy rodzinie konieczne jest wsparcie na realizację takich usług wsparcia jak: reintegracja społeczna, usługi zdrowotne, wsparcie pieczy zastępczej i usługi społeczne.
- Wsparcie dla OWES powinno obejmować te rodzaje wsparcia, które są realizowane obecnie (usługi animacyjne, inkubacyjne, szkoleniowe, doradcze itp.), z tą tylko różnicą, iż większy nacisk powinien być położony na wsparcie już istniejących przedsiębiorstw społecznych (ewentualnie ekonomizacja działających fundacji i stowarzyszeń), a nie finansowanie powstawania nowych spółdzielni.
- Nie wszystkie podmioty reintegracyjnie typu KIS/CIS posiadają potencjał finansowy do samodzielnego funkcjonowania i realizowania działań z obszaru reintegracji społeczno-zawodowej. Jedynie CIS finansowane z budżetu jednostek samorządu terytorialnego mogłyby dalej realizować swoje cele statutowe. Wygaszenie programów wspierających działalność KIS/CIS na poziomie regionalnym i krajowym poważnie zagroziłoby dalszemu istnieniu tych instytucji.
- W działalności CIS większy nacisk należy położyć na zapewnienie profesjonalnej i łatwo dostępnej opieki psychologicznej.

2.9.2. Analiza SWOT

Wewnętrzne wobec programu	
Mocne strony <ul style="list-style-type: none"> • Doświadczenie beneficjentów • Zapotrzebowanie na wsparcie deklarowane przez uczestników projektów • Zapotrzebowanie na wsparcie wynikające z diagnozy sytuacji społeczno – gospodarczej regionu, w szczególności w obszarze Działania 7.5. 	Słabe strony <ul style="list-style-type: none"> • Dezaktualizacja dokonanej diagnozy społeczno – gospodarczej w Programie • Wielowymiarowość problemów uczestników projektów (szczególnie w ramach Działań 7.1, 7.2, 7.3, 7.4), których przewyciężenie w krótkim cyklu projektu jest trudne do zrealizowania • Wyższe potrzeby jednostek w regionie niż możliwe wsparcie Działania 7.5.
Zewnętrzne wobec programu	
Szanse <ul style="list-style-type: none"> • Możliwość renegocjacji zapisów Programu dotyczących wartości wskaźników w obszarze zatrudnienia (problem pojawiający się w wielu województwach). • Kontynuowanie podjętych działań w przyszłości, w kolejnej perspektywie finansowej UE. 	Zagrożenia <ul style="list-style-type: none"> • Brak zgody na zaproponowane zmiany w Programie przez KE.

2.9.3. Tabela rekomendacji

Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin realizacji	Klasa rekomendacji
<p>Ważnym elementem dokonywanych analiz, w szczególności dla projektów realizowanych w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3, 7.4 jest zagadnienie aktywizacji społecznej i zawodowej. Wyniki badania pokazują, że w wielu sytuacjach planowanie aktywizacji społecznej i zawodowej jako całości nie jest uzasadnione. Osoby, które obecnie zagrożone są ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (bądź osoby których te zjawiska już dotknęły) dotyka wiele problemów, których rozwiązanie nie zawsze wiąże się z możliwością podjęcia pracy. W przyszłości należy zastanowić się nad takimi rozwiązaniami, które dawałyby możliwość elastycznego realizowania wsparcia. [s.66] Pojawiały się opinie dotyczące rozdzielenia realizowanego zakresu wsparcia, to znaczy aktywizacji społecznej i zawodowej. Beneficjenci realizujący projekty w Działaniach 7.1, 7.2, 7.3., 7.4 wyrażają zapotrzebowanie na aktywizację społeczną, natomiast aktywizację zawodową widzą jako działanie uzupełniające, realizowane po zakończeniu działań</p>	<p>1. Realizacja projektów w obszarze aktywnej integracji oraz aktywnego włączenia powinna skupiać się przede wszystkim na integracji/aktywności społecznej, dopiero po tym etapie działań może skutecznie wpływać na aktywność zawodową. W kolejnej perspektywie finansowej należy zmienić podejście do usług oferowanych w ramach projektów. Działania będące odpowiednikiem 7.1. i 7.2 powinny skupiać się głównie na aktywizacji społecznej, bez konieczności aktywizacji zawodowej, natomiast działania będące odpowiednikiem 7.3 i 7.4 mogą zawierać oba komponenty. Należy również zastanowić się nad uwzględnieniem w zakresie wsparcia usług zdrowotnych.[s. 60]</p>	<p>Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju oraz IZ RPO- L2020</p>	<p>Należy wykorzystać możliwość oddzielenia wsparcia w obszarze aktywizacji zawodowej i społecznej. Działania te powinny być realizowane w odrębnych Osiach, a uczestnicy projektów powinni móc korzystać z projektów według indywidualnych potrzeb, zgodnie z przyjętym schematem: aktywizacja społeczna (jeśli to konieczne w połączeniu z aktywizacją zdrowotną), a następnie, jeśli to będzie możliwe, aktywizacją zawodową w projektach realizowanych w osi dotyczącej rynku pracy.</p> <p>OPS i PCPR powinny skupiać się na aktywizacji społecznej, co jest uzasadnione z uwagi na zakres działalności i możliwości tych podmiotów.</p> <p>Jednostki mogące realizować projekty w ramach odpowiedników obecnych działań 7.3 oraz 7.4 powinny łączyć wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej oraz aktywizacji społecznej z uwagi na posiadane doświadczenie i możliwości organizacyjne.</p>	<p>kolejna perspektywa finansowa na lata 2021-2027</p>	<p>Rekomendacja operacyjna</p>

Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin realizacji	Klasa rekomendacji
<p>w obszarze społecznym. Aktywizacja zawodowa może być realizowane przez inne podmioty w ramach odrębnych projektów, ale powinna uwzględniać uczestników projektów, którzy zakończyli wsparcie w projektach integracji społecznej. [s.66]</p>			<p>W celu wdrożenia tych zmian, należy szeroko konsultować doświadczenia z wdrażania Osi 7 w obecnej perspektywie i na spotkaniach dotyczących zakresu wsparcia w kolejnych latach, szczególnie podkreślać zidentyfikowane potrzeby i odpowiednio programować nową perspektywę finansową.</p>		
<p>Poziom realizacji wskaźników do końca 2023 r. w wielu przypadkach może być zagrożony. Warto tutaj podkreślić, iż czynniki społeczno-ekonomiczne w sposób istotny utrudniają wdrażanie interwencji. Należy również podkreślić, iż wiele wskaźników dotyczących zarówno PI 9i oraz PI 9iv odnosi się do wartości możliwych do wykazania po opuszczeniu projektu. Ponadto, jak zgłaszali beneficjenci, uczestnicy programu bardzo często borykają się z wieloma problemami osobistymi (np. przemoc, uzależnienia, pobyt w zakładzie karnym). Sytuacje te mają często wpływ na przedwczesne zakończenie udziału w projekcie, a tym samym nierealizowanie pełnej ścieżki pomocy, a to przekłada się na poziom realizacji wskaźników w danym projekcie. Należy jednak w sposób szczególny podkreślić, iż projekty</p>	<p>2. Działania informacyjno-szkoleniowe, w tym z zakresu stosowania wskaźników w projektach. [s. 99]</p>	<p>IZ RPO- L2020</p>	<p>Należy wzmocnić projektodawców na etapie składania wniosków o dofinansowanie m. in. w zakresie stosowanych wskaźników, w tym podkreślić niekorzystne skutki stosowania zbyt dużej liczby indyktorów. Działanie to powinno być realizowane poprzez szkolenia.</p>	<p>do końca 2023 r.</p>	<p>Rekomendacja operacyjna</p>

Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin realizacji	Klasa rekomendacji
<p>realizowane w ramach OP 7 mają charakter społeczny i wielu przypadkach poziom realizacji wskaźnika, zależy od indywidualnych cech uczestników projektów. Nie istnieją mechanizmy „zmuszające” uczestników projektów do zakończenia udziału w nim w przewidywany przez twórców sposób. Wieloaspektowość problemów, jakie dotyczą osoby uczestniczące w projektach powinna być oceniana bardziej w sposób jakościowy, aniżeli ilościowy. Sam fakt podjęcia współpracy osoby w trudnej sytuacji życiowej z realizatorami projektu już powinien być mierzony jako sukces. [s. 99]</p>					
<p>Wciąż istotnym źródłem wykluczenia społecznego są niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba. Choć w województwie lubuskim bardzo wyraźnie poprawił się poziom zatrudnienia osób niepełnosprawnych (o 8,8 punktu proc.) to nadal 2/3 osób z niepełnosprawnościami pozostaje bez pracy. Z przytoczonych danych wynika ponadto, że pogarsza się stan zdrowia psychicznego mieszkańców regionu. Obserwowane w regionie zmiany społeczno-demograficzne rodzą określone implikacje dla zjawiska wykluczenia społecznego. Niedostosowana infrastruktura</p>	<p>3. Dalsza sprawna realizacja Działania 7.5 [s. 52]</p> <p>4. Kontynuacja wsparcia w zakresie usług społecznych w przyszłej perspektywie finansowej UE. [s. 52]</p>	<p>IZ RPO- L2020</p>	<p>W sytuacji niepełnego wykorzystania alokacji w pozostałych działaniach Osi 7, należy rozważyć przeniesienie środków do Działania 7.5.</p> <p>Należy uwzględnić w procesie programowania kolejnej perspektywy finansowej UE zapotrzebowanie na wsparcie w obszarze usług społecznych i zapewnić finansowanie projektów w tej sferze.</p>	<p>Do końca 2023 r. oraz kolejna perspektywa finansowa na lata 2021-2027</p>	<p>Rekomendacja operacyjna</p>

Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Termin realizacji	Klasa rekomendacji
<p>społeczna i zdrowotna do rosnącej liczby osób starszych w społeczeństwie stanowi dziś źródło wykluczenia społecznego. Wraz z pogłębieniem się negatywnych procesów demograficznych sytuacja ta może ulec pogorszeniu. Odpowiedniej wagi nabierają więc działania mające na celu poprawę dostępu osobom starszym do wysokiej jakości usług społecznych. [s. 52]</p>					

2.9.4. Case study

Obszar Case study	Wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez OPS
Działanie	7.1. Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej
Tytuł projektu	„Góra pomocy”
Wartość projektu	Wartość całego projektu wyniosła 2 929 539,90 zł, z czego 2 490 108,90 zł stanowiło dofinansowanie UE, natomiast wartość wkładu własnego miasta Zielona Góra to 439 431,00 zł.
Termin realizacji	Projekt realizowany od stycznia 2017 r. do grudnia 2018 roku
Opis dobrej praktyki	<p>Projekt skierowany był do mieszkańców Zielonej Góry zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W przedsięwzięciu mogły brać także udział osoby z otoczenia uczestników, zamieszkujące wspólnie w gospodarstwie domowym. Rekrutacja do Projektu odbywała się w sposób ciągły poprzez bazę danych MOPS na podstawie wywiadów środowiskowych. Uczestników wskazywali pracownicy socjalni i asystenci rodzin.</p> <p>Grupą docelową Projektu były: osoby wskazane w art. 1 ust. 2 ustawy o zatrudnieniu socjalnym, osoby korzystające ze świadczeń socjalnych, osoby przebywające w pieczy zastępczej lub opuszczające pieczę zastępczą, rodziny przeżywające trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, osoby nieletnie, wobec których zastosowano środki zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości, osoby przebywające w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, osoby z niepełnosprawnością lub z zaburzeniami psychicznymi, rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym (o ile co najmniej jeden z rodziców lub opiekunów nie pracuje ze względu na konieczność sprawowania opieki nad dzieckiem z niepełnosprawnością), osoby niesamodzielne, bezdomne, dotknięte wykluczeniem z dostępu do mieszkań oraz osoby korzystające z PO PŻ i zakwalifikowane do III profilu pomocy, zgodnie z ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.</p> <p>W trakcie Projektu dla każdego uczestnika opracowana została indywidualna ścieżka reintegracji, co pozwoliło na indywidualne dostosowanie działań do uczestnika. Działania te realizowane były poprzez kontrakt socjalny lub równoważny. W ramach ścieżki reintegracji, obok usług aktywnej integracji zaplanowano realizację usług społecznych oraz szeregu działań aktywizujących uczestników i ich rodziny wraz z otoczeniem.</p> <p>Udział w Projekcie pozwolił uczestnikom na podwyższenie lub zdobycie kwalifikacji zawodowych, wzbudzenie chęci do przezwyciężenia trudnej sytuacji zarówno zawodowej, jak i społecznej. Szerokie spektrum podejmowanych działań aktywizacyjnych stworzyło realną szansę na</p>

podjęcie zatrudnienia, a tym samym usamodzielnienie się i wyjście z systemu pomocy społecznej. Uczestnicy projektu mieli szansę na udział w wielu zadaniach aktywizacyjnych, np. wyjazdy, udział w spektaklach, warsztatach, wydarzeniach okolicznościowych. Ciekawym wydarzeniem było również włączenie mieszkańców i odwiedzających miasto Zielona Góra we wspólną aktywizację społeczną na terenie starówki. Zorganizowano grę miejską, ale także wydarzenia towarzyszące, które integrowały uczestników projektu ze środowiskiem miasta. Warty podkreślenia jest również wyjazd na targi pracy.

NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „GÓRA POMOCY” MOŻNA SFORMUŁOWAĆ KILKA DOBRZYCH PRAKTYK. ZAAKCENTOWANIA WYMAGA FAKT, ŻE PROJEKT BYŁ REALIZOWANY NA TERENIE GM. ZIELONA GÓRA I OBJĄŁ SWOIM ZASIĘGIEM NAJWIĘKSZĄ LICZBĘ UCZESTNIKÓW SPOŚRÓD PROJEKTÓW REALIZOWANYCH W TYM SAMYM OBSZARZE. ATUTEM PROJEKTU JEST TEŻ TO, ŻE JEGO ZAŁOŻENIA POWSTAŁY NA BAZIE DOŚWIADCZENIA KADRY W PRACY Z OSOBAMI ZAGROŻONYMI UBÓSTWEM LUB WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM, KTÓRA MIAŁA RÓWNIEŻ ZA ZADANIE WYTYPOWANIE OSÓB DO UDZIAŁU W PROJEKCIE, CO UŁATWIŁO PROCES REKRUTACYJNY. WARTYM PODKREŚLENIA JEST RÓWNIEŻ TO, ŻE IDEA PROJEKTU JEST KONTYNUOWANA JUŻ W DRUGIEJ EDYCJI, KTÓRA ROZPOCZĘŁA SIĘ W LIPCU 2019 R.

Obszar Case study	Wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez PCPR
Działanie	7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie
Tytuł projektu	„Szansa na samodzielność”
Wartość projektu	Wartość dofinansowania UE wyniosła 2 557 482,90 zł, natomiast wkład własny beneficjenta to 451 320, 51 zł (całkowita wartość Projektu – 3 008 803,41 zł).
Termin realizacji	Projekt realizowany od czerwca 2016 r. do czerwca 2019 r.
Opis dobrej praktyki	Celem projektu było zwiększenie szans na zatrudnienie osób oddalonych od rynku pracy poprzez zaangażowanie ich w działania reintegracji społeczno-zawodowej. Projekt skierowany był do: osób z niepełnosprawnościami (w stopniu znacznym lub umiarkowanym, natomiast w stopniu lekkim tylko w przypadku wystąpienia sprzężenia co najmniej 2 rodzajów niepełnosprawności), wychowanków przebywających w pieczy zastępczej, wychowanków opuszczających pieczę zastępczą, rodzin zastępczych oraz bezpośredniego otoczenia powyższych grup: osób bezrobotnych, poszukujących pracy, biernych zawodowo, w tym uczących się.

Działania Projektu skupiały się wokół świadczenia odpowiednich usług osobom zrekrutowanym przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Żaganiu. Usługi te miały charakter kompleksowy. Realizowano je w trzech obszarach integracyjnych: społecznym, edukacyjnym oraz zawodowym. W ramach integracji społecznej osoby uczestniczące w projekcie mogły liczyć na poradnictwo psychologiczne, wyjazdy motywacyjno-diagnostyczne, sporządzenie portfolio oraz poradnictwo prawne. Obszar integracji edukacyjnej objął: korepetycje oraz warsztaty edukacyjne w zakresie: terapii uzależnień, prawa cywilnego, prawa pracy czy ubezpieczeń społecznych. Usługi w zakresie integracji zawodowej skupiały się wokół: sporządzenia Indywidualnego Planu Działania, doradztwa zawodowego, szkoleń, kursów zawodowych, wizyt studyjnych u pracodawców, wolontariatu, praktyk zawodowych i pośrednictwa pracy.

W ramach Projektu zorganizowano też m.in. profesjonalne warsztaty pt. „Szkoła dla rodziców”, których celem było przygotowanie rodziców zastępczych do samodzielnego rozwiązywania sytuacji wychowawczych wymagających relacji z dziećmi, wyeliminowanie zachowań niepożądanych, kształtowanie umiejętności społecznych, doskonalenie systemu wychowawczego rodziny i wzmacnianie kompetencji wychowawczych rodziców. Uczestnicy mieli także możliwość m.in. odbycia kursu prawa jazdy kat. B.

NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „SZANSA NA SAMODZIELNOŚĆ” MOŻNA SFORMUŁOWAĆ KILKA DOBRYCH PRAKTYK. ZAAKCENTOWANIA WYMAGA FAKT, ŻE PROJEKT BYŁ REALIZOWANY NA TERENIE POWIATU ŻAGAŃSKIEGO, KTÓRY JEST 3 POWIATEM WOJ. LUBUSKIEGO POD KĄTEM LICZBY MIESZKAŃCÓW (NIE LICZĄC MIAST NA PRAWACH POWIATU ZIELONA GÓRA I GORZÓW WIELKOPOLSKI). ZAPEWNIANE JEST ZATEM SPECJALISTYCZNE WSPARCIE MIESZKAŃCOM TERENÓW ODDALONYCH OD GŁÓWNYCH OŚRODKÓW, W KTÓRYCH NAJCZĘŚCIEJ DOSTĘPNI SĄ WYKWALIFIKOWANI SPECJALIŚCI WSPIERAJĄCY OSOBY W OMAWIANYM OBSZARZE. WEDŁUG DANYCH SPRAWOZDAWCZYCH PRZEKROCZONO LICZBĘ OSÓB ZAGROŻONYCH UBÓSTWEM LUB WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM OBJĘTYCH WSPARCIEM W PROGRAMIE – PLANOWANO 277 OSÓB, A WSPARTO 292. JEST TO NAJWYŻSZA LICZBA WSPARTYCH OSÓB W OMAWIANYM OBSZARZE. WAŻNYM JEST RÓWNIEŻ PODJĘCIE DZIAŁAŃ MAJĄCYCH NA CELU KONTYNUACJĘ PROJEKTU W PRZYSZŁOŚCI.

Obszar Case study	Wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez inne podmioty (m.in. CIS, KIS, NGO)
Działanie	7.3 Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty
Tytuł projektu	„Wnuczęta w dobrych rękach”

Wartość projektu	Całkowita wartość projektu wyniosła 4 962 629,96 zł, z dofinansowania UE pochodziło 4 218 235,46 zł. Natomiast wkład własny był równy 248 131,50 zł.
Termin realizacji	Projekt realizowany od 2018 r. do 2019 r.
Opis dobrej praktyki	<p>„Wnuczęta w dobrych rękach” to Projekt realizowany na terenie trzech powiatów: strzelecko-drezdeneckiego, świebodzińskiego oraz żagańskiego. Jego beneficjentem było Stowarzyszenie Wspierania Małej Przedsiębiorczości z siedzibą w Dobiegniewie.</p> <p>Głównym celem Projektu była aktywizacja zawodowa i społeczna uczestników projektu – osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia, w tym emerytów, którzy oddalili się z rynku pracy (z powodu opieki nad swoimi wnuczętami, dziećmi, osobami niesamodzielnymi; spokrewnionymi lub niespokrewnionymi), deklarujących chęć powrotu do pracy oraz nabycia nowych umiejętności oraz kompetencji zawodowych i społecznych. Celem było również społeczne wsparcie ich najbliższego otoczenia (dzieci do lat 4 i ich pracujących rodziców), poprzez poprawę dostępu do usług reintegracyjnych.</p> <p>Osoby uczestniczące w projekcie mogły liczyć m.in. na opracowanie Indywidualnych Programów Aktywizacji, zajęcia z doradcą zawodowym, psychologiem, kursy, szkolenia zawodowe, trening rozwoju osobistego i umiejętności cyfrowych czy wyjazdy i spotkania integracyjne. Każdy z uczestników mógł otrzymać także stypendium szkoleniowe, które zostało przewidziane dla 210 osób. Warunkiem otrzymania stypendium było uczestnictwo w szkoleniach, a jego wysokość była zależna od liczby zrealizowanych godzin.</p> <p>Spodziewanym efektem projektu był powrót jego uczestników do aktywnego życia zawodowego i społecznego. Oczekiwano, że osoby biorące w nim udział zdobędą zatrudnienie, założą działalność gospodarczą lub utworzą spółdzielnię socjalną po jego zakończeniu.</p> <p>NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „WNUCZĘTA W DOBRYCH RĘKACH” MOŻNA SFORMUŁOWAĆ KILKA DOBRZYCH PRAKTYK. ZAAKCENTOWANIA WYMAGA FAKT, ŻE PROJEKT BYŁ REALIZOWANY NA TERENIE 3 POWIATÓW WOJ. LUBUSKIEGO, POW. STRZELECKO-DREZDENECKI, POW. ŚWIEBODZIŃSKI, POW. ŻAGAŃSKI I OBJĄŁ SWOIM ZASIĘGIEM NAJWIĘKSZĄ LICZBĘ UCZESTNIKÓW SPOŚRÓD PROJEKTÓW REALIZOWANYCH W TYM SAMYM OBSZARZE. ATUTEM PROJEKTU JEST TEŻ TO, ŻE JEGO UCZESTNICY OTRZYMUJĄ KWALIFIKACJE I DOŚWIADCZENIE NIEZBĘDNE DO SPRAWOWANIA OPIEKI NAD DZIEĆMI, KTÓRE MOGĄ WYKORZYSTYWAĆ RÓWNIEŻ PO ZAKOŃCZENIU PROJEKTU, JUŻ NA WŁASNY RACHUNEK.</p>

Obszar Case study	Wsparcie w ramach usług społecznych
Działanie	7.5 Usługi społeczne
Tytuł projektu	„ZGrani z asystentami”

Wartość projektu	Całkowita wartość Projektu to 2 645 000 zł. Z dofinansowania UE pochodzi kwota 2 248 250,00 zł. Wkład własny to 132 250,00 zł.
Termin realizacji	od 2019 r. do 2021 r.
Opis dobrej praktyki	<p>Działania projektowe obejmą osoby zamieszkujące miasto Zielona Góra zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz ich otoczenie zgodnie z definicją zawartą w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków EFS i EFRR na lata 2014-2020 (z wyłączeniem osób odbywających karę pozbawiania wolności), a także osoby w ich otoczeniu. Wsparcie adresowane jest w pierwszej kolejności do osób z niepełnosprawnościami i osób niesamodzielnymi, których dochód nie przekracza 150% właściwego kryterium dochodowego (na osobę samotnie gospodarującą lub na osobę w rodzinie), o którym mowa w ustawie z dnia 12.03.2004 o pomocy społecznej. W przypadku objęcia wsparciem w ramach projektu osób, które nie spełniają kryterium dochodowego, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej określi kryteria rekrutacji uwzględniające w szczególności sytuację materialną tych osób, rodzaj usług i specyfikę grupy docelowej.</p> <p>NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „ZGRANI Z ASYSTENTAMI” MOŻNA SFORMUŁOWAĆ KILKA DOBRZYCH PRAKTYK. ZAAKCENTOWANIA WYMAGA FAKT, ŻE PROJEKT REALIZOWANY JEST W KLUBACH SENIORA DZIAŁAJĄCYCH PRZY DOMACH POMOCY SPOŁECZNEJ I NOCLEGOWNI NA TERENIE ZIELONEJ GÓRY I OBJĄŁ SWOIM ZASIĘGIEM NAJWIĘKSZĄ LICZBĘ UCZESTNIKÓW SPOŚRÓD PROJEKTÓW REALIZOWANYCH W TYM SAMYM OBSZARZE. ATUTEM PROJEKTU JEST TEŻ TO, ŻE JEGO UCZESTNICY OTRZYMUJĄ WSPARCIE, KTÓRE JEST TRUDNO DOSTĘPNE BEZ DODATKOWYCH ŚRODKÓW, JAK NP. WYJAZDY CZY SPECJALISTYCZNA OPIEKA WYKWALIFIKOWANYCH OPIEKUNÓW I ASYSTENTÓW.</p>

Obszar Case study	Wsparcie w ramach usług społecznych
Działanie	7.5 Usługi społeczne
Tytuł projektu	„Nasze mieszkanie - nasza przyszłość”
Wartość projektu	Całkowita wartość projektu to 822 215,00 zł, w tym 698 882,75 zł pochodzi ze środków UE. Wkład własny wyniósł 41 110,75 zł.
Termin realizacji	od 2019 r. do 2022 r.
Opis dobrej praktyki	Projekt pt. „Nasze mieszkanie – nasza przyszłość” realizowany jest przez Stowarzyszenie Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej „Pomóż nie będę sam”. Grupę docelową stanowią podopieczni beneficjenta projektu, osoby dorosłe z powiatu nowosolskiego, w wieku od 19 do 59 roku życia, wymagające pomocy w czynnościach życia codziennego, z niepełnosprawnością intelektualną, z chorobami neurologicznymi, z

zaburzeniami i chorobami psychicznymi, z niesprawnością ruchową, wadami wzroku, słuchu i z chorobami przewlekłymi.
Celem głównym projektu jest wzrost samodzielności 4 osób z niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną z powiatu nowosolskiego o min. 10% dla każdego uczestnika oraz 61 osób o min. 3% - w skali "Kwestionariusza diagnozy funkcjonalnej, oceny realizacji indywidualnego programu rehabilitacji oraz oceny postępów w rehabilitacji uczestnika WTZ".

W ramach Projektu, uczestnicy mogą liczyć na zapewnienie odpowiednich warunków bytowych umożliwiających prowadzenie samodzielnego gospodarstwa domowego przez uczestników projektu – 4 osób na pobyt stały oraz 61 osób na pobyt okresowy (średni czas pobytu to 2 tygodnie). Dodatkowo uczestnicy otrzymają wsparcie opiekuna mieszkania na cały okres trwania projektu, a także wsparcie psychologa i pracownika socjalnego.

Każdemu z uczestników projektu przed rozpoczęciem wsparcia zostanie wykonana przez pracowników WTZ diagnoza funkcjonalna oraz zostanie opracowany indywidualny plan wsparcia, a po jego zakończeniu ocena postępów uczestnika.

NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „NASZE MIESZKANIE - NASZA PRZYSZŁOŚĆ” MOŻNA SFORMUŁOWAĆ KILKA DOBRYCH PRAKTYK. ZAAKCENTOWANIA WYMAGA FAKT, ŻE PROJEKT REALIZOWANY JEST DLA PODOPIECZNYCH BENEFICJENTA, UŁATWIA TO ZNACZNIE PROCES REKRUTACJI, A TAKŻE DAJE MOŻLIWOŚĆ ZAPLANOWANIA DZIAŁAŃ DOPASOWANYCH DO INDYWIDUALNYCH POTRZEB OSÓB, KTÓRE SĄ ZNANE BENEFICJENTOWI. PROJEKT OBJĄŁ SWOIM ZASIĘGIEM NAJWIĘKSZĄ LICZBĘ UCZESTNIKÓW SPOŚRÓD PROJEKTÓW REALIZOWANYCH W TYM SAMYM OBSZARZE. ATUTEM PROJEKTU JEST TEŻ TO, ŻE JEGO UCZESTNICY OTRZYMUJĄ WSPARCIE, KTÓRE JEST TRUDNO DOSTĘPNE BEZ DODATKOWYCH ŚRODKÓW I BEZ REALIZACJI PROJEKTU NIE MIELIBY CHOCIAŻBY MOŻLIWOŚCI NAUKI PROWADZENIA SAMODZIELNEGO GOSPODARSTWA DOMOWEGO.

Obszar Case study	Wsparcie w ramach usług społecznych
Działanie	7.5 Usługi społeczne
Tytuł projektu	„Otwórz się na pomoc”
Wartość projektu	Całkowita wartość projektu to 2 090 842,13 zł, z czego 1 777 215,81 zł pochodzi z budżetu UE. Wkład własny to 104 542,11 zł.
Termin realizacji	od 2018 r. do 2020 r.
Opis dobrej praktyki	Projekt Partnerski „Otwórz się na pomoc”, realizowany jest przez Województwo Lubuskie/Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze oraz Związek Młodzieży Wiejskiej. Projekt zakłada powstanie w województwie lubuskim sieci poradni dla osób i rodzin zagrożonych

wykluczeniem społecznym, gdzie oferowane będą usługi pomocy środowiskowej, usługi wspierające oraz interwencyjne. Projekt zakłada wsparcie co najmniej 100 rodzin, w tym minimum 240 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub ubóstwem, z zastrzeżeniem, iż nie mniej niż 50% otrzymujących wsparcie rodzin pochodziło będzie z terenów wiejskich. Wsparcie udzielane będzie w ramach sześciu poradni, obejmujących swoim zasięgiem dwanaście powiatów województwa lubuskiego, a zlokalizowanych kolejno w: Zielonej Górze, Bytomiu Odrzańskim, Żaganiu, Słubicach, Drezdenku i Świebodzinie. Uruchomienie sieci poradni nie zmniejszy dotychczasowego poziomu finansowania usług oraz nie spowoduje zastąpienia środkami projektu dotychczasowego finansowania usług ze środków innych niż europejskie. Projekt zakłada działania zgodnie z zasadą równości szans i niedyskryminacji. Ponadto, projekt będzie dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych z różnymi rodzajami dysfunkcji. W związku z tym miejsca świadczenia usług będą w pełni pozbawione barier architektonicznych.

NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „OTWÓRZ SIĘ NA POMOC” MOŻNA SFORMUŁOWAĆ KILKA DOBRYCH PRAKTYK. ZAAKCENTOWANIA WYMAGA FAKT, ŻE PROJEKT REALIZOWANY JEST NA TERENIE WSZYSTKICH POWIATÓW WOJEWÓDZTWA I ZAPEWNIĄ WSPARCIE OSOBO, KTÓRE MAJĄ UTRUDNIONY DOSTĘP DO SPECJALISTYCZNEJ OPIEKI (OSOBY Z TERENÓW WIEJSKICH). PROJEKT OBJĄŁ SWOIM ZASIĘGIEM NAJWIĘKSZĄ LICZBĘ UCZESTNIKÓW SPOŚRÓD PROJEKTÓW REALIZOWANYCH W TYM SAMYM OBSZARZE. ATUTEM PROJEKTU JEST TEŻ TO, ŻE JEGO UCZESTNICY OTRZYMUJĄ WSPARCIE, KTÓRE JEST TRUDNO DOSTĘPNE BEZ DODATKOWYCH ŚRODKÓW I BEZ REALIZACJI PROJEKTU, PORADNIA OFERUJE SPECJALISTYCZNE USŁUGI W ZAKRESIE PSYCHOTERAPII INDYWIDUALNEJ, TERAPII UZALEŻNIEŃ, TERAPII RODZINY, PORADNICTWA PRAWNEGO, SZKOŁY DLA RODZICÓW.

Obszar Case study	Wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez OWES
Poddziałanie	7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej
Tytuł projektu	„Lubuski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej”
Wartość projektu	Całkowita wartość projektu to 16 824 456,00 zł, z czego dofinansowanie UE wynosi 15 983 233,20 zł, natomiast wkład własny to 841 222,80 zł.
Termin realizacji	Projekt realizowany jest od września 2018 roku do grudnia 2021 roku. Jest to już druga edycja projektu (poprzedni zrealizowano w latach: 2015 – 2018).
Opis dobrej praktyki	Celem projektu jest kompleksowe wsparcie oraz wzmocnienie potencjału sektora ekonomii społecznej i poszerzenie zakresu działań podmiotów

ekonomii społecznej na obszarze objętych projektem, a przede wszystkim osobom zainteresowanym działaniami i zatrudnieniem w sektorze ekonomii społecznej.

Uczestnikami Projektu mogą być: osoby fizyczne zagrożone wykluczeniem społecznym, które zamierzają zdobyć wiedzę i umiejętności w zakresie założenia lub prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej, osoby prawne zainteresowane uzyskaniem wiedzy nt. prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej, a także już istniejące podmioty ekonomii społecznej oraz przedsiębiorstwa, które zamierzają przekształcić się w takie podmioty. Uczestnikami mogą zostać także przedstawiciele Jednostek Samorządu Terytorialnego, instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej, wspierające osoby zagrożone wykluczeniem społecznym zainteresowane pozyskaniem wiedzy nt. ES i zakładaniem przedsiębiorstw społecznych.

W ramach Projektu uczestnicy mogą uzyskać m.in.: diagnozę potrzeb osób indywidualnych i instytucji w zakresie ES, animację środowisk lokalnych mającą na celu tworzenie środowiska przyjaznego rozwojowi ekonomii społecznej oraz wsparcie przy tworzeniu partnerstw rozwojowych na rzecz ES.

NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „LUBUSKI OŚRODEK WSPARCIA EKONOMII SPOŁECZNEJ” MOŻNA SFORMUŁOWAĆ KILKA DOBRZYCH PRAKTYK. PODKREŚLENIA WYMAGA FAKT, ŻE PROJEKT OPIERAŁ SIĘ NA WSPÓŁPRACY Z LOKALNYM ŚRODOWISKIEM. DZIĘKI TEMU MOŻE ON WYGENEROWAĆ DODATKOWE KORZYŚCI, WYKRACZAJĄCE POZA BEZPOŚREDNIE EFEKTY REALIZACJI ZADAŃ W PROJEKCIE. DOBRĄ PRAKTYKĄ JEST NIEWĄTPLIWIE ZAPROPONOWANIE SZEROKIEGO, KOMPLEKSOWEGO WSPARCIA, ODPOWIADAJĄCEGO ZARÓWNO NA POTRZEBY UCZESTNIKÓW PROJEKTU, JAK I LOKALNEGO RYNKU PRACY. PONADTO, PROJEKT REALIZOWANY JEST NA TERENIE KILKU POWIATÓW (ZGODNIE Z PRZYJĘTYM PODZIAŁEM FUNKCJONOWANIA LOWES), CO ZAPEWNI SYNERGIĘ DZIAŁAŃ. DOBRĄ PRAKTYKĄ JEST WSPÓŁPRACA Z INNYMI JEDNOSTKAMI DZIAŁAJĄCYMI NA RZECZ OSÓB ZAGROŻONYCH UBÓSTWEM LUB WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM, ZAPEWNIAJĄC TYM SAMYM CIĄGŁOŚĆ WSPARCIA I MOŻLIWOŚĆ ZASTOSOWANIA WIELU NARZĘDZI INTEGRACJI SPOŁECZNEJ.

Obszar Case study	Wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem realizowane przez inne podmioty
Działanie	7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra.
Tytuł projektu	„Lepsze jutro II”
Wartość projektu	Całkowita wartość projektu to 16 488 148,60 zł. Z dofinansowania EFS pochodzi 15 663 741,17 zł. Reszta kwoty to wkład własny beneficjentów (824 407,43 zł)

Termin realizacji	od 01 marca 2018 r. do 31 grudnia 2022 r.
Opis dobrej praktyki	<p>Liderem jest Miasto Zielona Góra/Centrum Integracji Społecznej, a partnerami Zielonogórski Klub Jeździecki Przylep-Lotnisko, Związek Lubuskich Organizacji Pozarządowych z siedzibą w Zielonej Górze oraz gminy Sulechów, Czerwieńsk i Zabór. Głównym celem jest zwiększenie zdolności do zatrudnienia osób z Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Zielona Góra zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz przygotowanie ich do efektywnego funkcjonowania na rynku pracy i w społeczeństwie, a także zwiększenie aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym tych osób i osób z ich otoczenia (w tym osób z niepełnosprawnościami).</p> <p>Grupę docelową stanowią osoby określone w art. 1 ust. 2 Ustawy o zatrudnieniu socjalnym (z uwzględnieniem ust. 3) oraz ich otoczenie – z wyłączeniem osób objętych kontraktem socjalnym lub integracją społeczno-zawodową w ramach działań 7.1 i 7.2.</p> <p>NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „LEPSZE JUTRO II” MOŻNA ZAUWAŻYĆ BARDZO ISTOTNĄ DOBRĄ PRAKTYKĘ. JEST NIĄ REALIZACJA DZIAŁAŃ PRZY WSPÓŁPRACY PODMIOTÓW REPREZENTUJĄCYCH RÓŻNE SEKTORY. W PRZYPADKU TEGO PROJEKTU SĄ TO SEKTORY: SAMORZĄDOWY, EKONOMII SPOŁECZNEJ I POZARZĄDOWY. WSPÓŁPRACA MIĘDZYINSTYTUCJONALNA ZAINICJOWANA W TYM PROJEKCIE MOŻE SIĘ PRZEŁOŻYĆ NA KONTYNUACJĘ KOOPERACJI PO WYGAŚNIĘCIU PROJEKTU I OSIĄGANIE W TEN SPOSÓB INNYCH CELÓW.</p>

Obszar Case study	Wsparcie w ramach usług społecznych
Działanie/Poddziałanie	7.5 Usługi społeczne
Tytuł projektu	„Opiekuńcze Skrzydła Powiatu”
Wartość projektu	Całkowita wartość projektu to 2 999 577,64 zł. Z dofinansowania EFS pochodzi 2 849 598,76 zł. Reszta kwoty to wkład własny beneficjentów (149 978,88 zł)
Termin realizacji	Od 1 lipca 2018 do 30 września 2021 roku.
Opis dobrej praktyki	Projekt pt. "Opiekuńcze skrzydła powiatu" jest realizowany przy udziale wielu podmiotów. Liderem projektu jest Fundacja Collegium Polonicum. W projekt zaangażowane są takie instytucje jak: powiat słuwicki, PCPR w Słubicach, Powiatowy Ośrodek Wsparcia w Rzepinie, gmina Cybinka, OPS w Cybince oraz Stowarzyszenie po PROstu ze Słubic. W wyniku realizacji projektu zorganizowany zostanie na terenie powiatu słuwickiego system świadczenia usług opiekuńczych i asystenckich dla osób, które ich potrzebują. Usługi te świadczone będą na terenie wszystkich pięciu gmin. Oprócz tego opiekunowie przejdą szkolenia z zakresu opieki nad osobą starszą i niepełnosprawną. Drugim działaniem w ramach projektu będzie

uruchomienie Domu Dziennego Pobytu dla seniorów oraz wsparcie istniejących klubów seniora.

NA PODSTAWIE ANALIZY PROJEKTU PT. „OPIEKUŃCZE SKRZYDŁA PROJEKTU” MOŻNA ZAUWAŻYĆ WDROŻENIE CENNYCH DOBRYCH PRAKTYK. PO PIERWSZE, PROJEKT REALIZOWANY JEST NA TERENIE, NA KTÓRYM BARDZO SŁABO ROZWINIĘTA JEST INFRASTRUKTURA WSPARCIA SPOŁECZNEGO. POWIAT SŁUBICKI – JAK WYNIKA Z DIAGNOZY USŁUG SPOŁECZNYCH W POWIATACH WOJEWÓDZTW LUBUSKIEGO – PRZEZ WIELE LAT ODSTAWAŁ OD INNYCH POWIATÓW Z REGIONU POD WZGLĘDEM STOPNIA ROZWINIĘCIA SIECI INSTYTUCJI DZIAŁAJĄCYCH NA RZECZ OSÓB STARSZYCH I NIEPEŁNOSPRAWNYCH. ZAŁOŻENIA PROJEKTU WPISUJĄ SIĘ W REALNE POTRZEBY MIESZKAŃCÓW POWIATU. TRZEBA TEŻ PAMIĘTAĆ O TYM, IŻ Z RACJI POŁOŻENIA PRZYGRANICZNEGO ZNACZNA CZĘŚĆ OSÓB AKTYWNYCH ZAWODOWO PRACUJE PO STRONIE NIEMIECKIEJ, POZOSTAWIAJĄC TYM SAMYM OSOBY NIESAMODZIELNE BEZ ODPOWIEDNIEJ OPIEKI. DRUGĄ DOBRĄ PRAKTYKĄ JEST KOMPLEKSOWOŚĆ DZIAŁAŃ. Z JEDNEJ STRONY ZAPEWNIĄ SIĘ REALIZACJĘ USŁUG OPIEKUŃCZYCH W MIEJSCU ZAMIESZKANIA OSÓB NIESAMODZIELNYCH, Z DRUGIEJ ZAŚ TWORZY SIĘ ZAPLECZE INSTYTUCJONALNE (DOM DZIENNEGO POBYTU) DLA TYCH OSÓB, KTÓRE SĄ NA TYLE MOBILNE, ABY MÓC Z NICH SKORZYSTAĆ. PONADTO, PROJEKT WSPIERA KLUBY SENIORA, ABY MOGŁY ONE SKUTECZNIEJ WYPEŁNIAĆ SWOJE FUNKCJE. OSTATNIĄ DOBRĄ PRAKTYKĄ JEST SZEROKA WSPÓŁPRACA MIĘDZYINSTYTUCJONALNA Z UDZIAŁEM TAKICH PODMIOTÓW, JAK ORGANIZACJE POZARZĄDOWE, PCPR, OPS I WŁADZE SAMORZĄDOWE.

2.9.5. Typy projektów możliwe do realizacji w ramach OP 7.

Tabela 22. Typy projektów możliwe do realizacji w ramach OP 7 Równowaga społeczna.

Działania/Poddziałania w ramach OP 7 Równowaga Społeczna – typy projektów
<p>7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej.</p> <p>Typ I – Programy na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym ukierunkowane na aktywizację społeczno-zawodową wykorzystującą instrumenty aktywizacji edukacyjnej, społecznej, zawodowej, obejmujące następujące formy wsparcia:</p> <ul style="list-style-type: none"> a)kontrakt socjalny lub równoważny, lub b)program aktywności lokalnej, lub c)program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami, lub d)program specjalny, lub e)Program Aktywizacja i Integracja, lub f)Projekt socjalny
<p>7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie.</p>

Działania/Poddziałania w ramach OP 7 Równowaga Społeczna – typy projektów

Typ I – Programy na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym ukierunkowane na aktywizację społeczno-zawodową wykorzystującą instrumenty aktywizacji edukacyjnej, społecznej, zawodowej, obejmujące następujące formy wsparcia: a)kontrakt socjalny lub równoważny, lub b)program aktywności lokalnej, lub c)program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami, lub d)program specjalny, lub e)Program Aktywizacja i Integracja, lub f)Projekt socjalny.

7.3 Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty.

Typ I – Kompleksowe programy na rzecz integracji społeczności marginalizowanych obejmujące kompleksowe działania z zakresu edukacji, zatrudnienia, pomocy społecznej prowadzące do podniesienia kwalifikacji lub uzyskania zatrudnienia z obligatoryjnym wykorzystaniem indywidualnych diagnoz w zakresie rozwoju społeczno-zawodowego, obejmujące m.in. następujące formy wsparcia:

- a) rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych, niezbędnych na rynku pracy,
- b) poradnictwo psychologiczne, psychospołeczne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej,
- c) kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych,
- d) poradnictwo zawodowe oraz pośrednictwo pracy,
- e) staże, subsydiowane zatrudnienie i zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawcy,
- f) wsparcie towarzyszące dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym niezbędne do ich aktywizacji, np. przy wykorzystaniu środowiskowych form aktywizacji społecznej,
- g) inne.

7.4 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej.

7.4.1 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT.

Typ I - Wsparcie dla tworzenia podmiotów integracji społecznej tj. centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej oraz podmiotów działających na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej (których podstawowym zadaniem nie jest działalność gospodarcza), z wyjątkiem warsztatów terapii zajęciowej.

Typ II - Wsparcie dla działalności podmiotów integracji społecznej tj. centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej oraz podmiotów działających na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej (których podstawowym zadaniem nie jest działalność gospodarcza), przyczyniające się do zwiększenia miejsc w tych placówkach.

7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra.

Typ I - Wsparcie dla tworzenia podmiotów integracji społecznej tj. centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej oraz podmiotów działających na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej (których podstawowym zadaniem nie jest działalność gospodarcza), z wyjątkiem warsztatów terapii zajęciowej.

Działania/Poddziałania w ramach OP 7 Równowaga Społeczna – typy projektów

Typ II - Wsparcie dla działalności podmiotów integracji społecznej tj. centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej oraz podmiotów działających na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej (których podstawowym zadaniem nie jest działalność gospodarcza), przyczyniające się do zwiększenia miejsc w tych placówkach.

7.5 Usługi społeczne.

Typ I - Usługi w zakresie opieki nad dziećmi i młodzieżą w systemie opieki zastępczej w celu przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie społeczności lokalnych, poprzez m.in. działania profilaktyczne, które mają na celu ograniczyć umieszczanie dzieci w pieczy zastępczej (praca z rodziną, pomoc w opiece i wychowaniu dzieci), kształcenie i doskonalenie kompetencji osób sprawujących i planujących sprawować pieczę zastępczą oraz rozwój usług towarzyszących procesowi usamodzielniania;

Typ II - Wsparcie rozwoju usług opiekuńczych i/lub asystenckich oraz zdrowotnych (jako uzupełnienie usług społecznych, o ile usługi te nie mogą zostać sfinansowane ze środków publicznych) skierowanych do osób z różnych względów zagrożonych wykluczeniem społecznym, również w utworzonych mieszkaniach chronionych/wspomaganych;

Typ III - Wsparcie tworzenia miejsc pobytu w nowo tworzonych lub istniejących mieszkań o charakterze chronionym/wspomagany dla osób lub rodzin zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Tworzone miejsca świadczenia usług mogą być miejscami stałego lub krótkookresowego pobytu dziennego, stałego lub krótkookresowego pobytu całodobowego. W przypadku tworzenia miejsc pobytu w innych formach mieszkań o charakterze wspomagany, miejsca te są tworzone zgodnie z zasadami obowiązującymi dla usług świadczonych na poziomie lokalnych społeczności. Beneficjent zapewnia trwałość miejsc świadczenia usług;

Typ IV – Wsparcie rozwoju usług pomocy środowiskowej, usług wspierających i interwencyjnych dla rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym;

Typ V - Zapewnienie dostępu do usług bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego, poradnictwa rodzinnego i psychologicznego oraz pomoc w uzyskaniu informacji umożliwiających poruszanie się po różnych systemach wsparcia, z których korzystanie jest niezbędne dla sprawowania wysokiej jakości opieki dla osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz odciążenia opiekunów faktycznych (wyłącznie jako uzupełnienie działań realizowanych w innych typach wsparcia).

Realizacja typu V możliwa jest wyłącznie w połączeniu z innym typem/typami Działania 7.5.

7.6 Wsparcie dla OWES i ROPS we wzmacnianiu sektora ekonomii społecznej.

7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej

Typ I - Świadczenie usług:

- a) animacyjnych, obejmujących m.in. działania o charakterze animacyjnym, umożliwiające tworzenie podmiotów obywatelskich i wsparcie dla ich rozwoju, budowę i wsparcie partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej oraz partycypacji społecznej, działania mające na celu wspieranie liderów i animatorów lokalnych;
- b) inkubacyjnych, służących, nabyciu wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania podmiotu ekonomii społecznej lub przedsiębiorstwa społecznego, obejmujące m.in. szkolenia i warsztaty, doradztwo prawne, biznesowe, finansowe, mentoring, coaching, tutoring, wizyty studyjne;

Działania/Poddziałania w ramach OP 7 Równowaga Społeczna – typy projektów

c) biznesowych służące ich profesjonalizacji, obejmujące m.in.: umożliwienie dostępu do usług specjalistycznych m.in. prawnych, księgowych, marketingowych, doradztwo, w tym doradztwo biznesowe, zwiększenie konkurencyjności produktów przedsiębiorczości społecznej.

Typ II - Tworzenie miejsc pracy w sektorze przedsiębiorczości społecznej poprzez m.in. wsparcie tworzenia podmiotów ekonomii społecznej w następujących formach:

- a) udzielanie bezzwrotnych dotacji na tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych połączone ze wsparciem pomostowym w formie finansowej lub w formie zindywidualizowanych usług,
- b) doradztwo (indywidualne i grupowe) w zakresie pozyskiwania przez podmioty ekonomii społecznej zewnętrznych źródeł finansowania,
- c) usługi służące nabyciu wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania PS, w szczególności związanych ze sferą ekonomiczną funkcjonowania PS: szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania PS,
- d) usługi służące dostarczaniu i rozwijaniu kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w PS (adekwatnie do potrzeb i roli danej osoby w PS): szkolenia umożliwiające nabycie i rozwijanie kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w przedsiębiorstwie społecznym,
- e) usługi wsparcia o charakterze reintegracyjnym – w zależności od indywidualnych potrzeb dla osób otrzymujących dotację, w szczególności doświadczającym wykluczenia społecznego.

Typy I i II stosowane są łącznie (obligatoryjnie)

Źródło: opracowanie własne na podstawie SZOOP RPO-L2020

2.9.6. Typ beneficjenta oraz grupa docelowa projektów w OP7 Równowaga Społeczna.

Poniższa tabela, przedstawia w sposób szczegółowy, jaki typ beneficjenta może realizować projekty w danym działaniu oraz poddziałaniu, a także do jakich grup odbiorców kierowane jest wsparcie w ramach OP 7 Równowaga społeczna.

Tabela 23. Typy beneficjentów oraz grupa docelowa projektów realizowanych w OP 7 Równowaga Społeczna.

Działanie/Poddziałanie	Typ beneficjenta	Grupa docelowa/ostateczni odbiorcy wsparcia
Działanie 7.1 Programy aktywnej integracji realizowane przez ośrodki pomocy społecznej.	Jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne - ośrodki pomocy społecznej.	<ul style="list-style-type: none"> • Osoby i/lub rodziny zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zgodnie z definicją zawartą w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (z wyłączeniem osób odbywających karę pozbawiania wolności), a także osoby w ich otoczeniu. • środowiska lub lokalne społeczności zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem

Działanie/Poddziałanie	Typ beneficjenta	Grupa docelowa/ostateczni odbiorcy wsparcia
		<p>społecznym w szczególności lokalne społeczności na obszarach zdegradowanych, w tym objętych rewitalizacją.</p> <ul style="list-style-type: none"> • jednostki organizacyjne pomocy społecznej.
<p>Działanie 7.2 Programy aktywnej integracji realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie.</p>	<p>Jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne – powiatowe centra pomocy rodzinie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Osoby i/lub rodziny zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zgodnie z definicją zawartą w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (z wyłączeniem osób odbywających karę pozbawiania wolności), a także osoby w ich otoczeniu. • środowiska lub lokalne społeczności zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w szczególności lokalne społeczności na obszarach zdegradowanych, w tym objętych rewitalizacją. • jednostki organizacyjne pomocy społecznej.
<p>Działanie 7.3 Programy aktywnej integracji realizowane przez inne podmioty</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia, • jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • przedsiębiorstwa i ich związki i stowarzyszenia (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa), w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, • osoby fizyczne prowadzące działalność oświatową na podstawie odrębnych przepisów, • instytucje rynku pracy, • podmioty ekonomii społecznej, • podmioty działające w obszarze rynku pracy, • podmioty zajmujące się aktywizacją osób wykluczonych społecznie, zagrożonych 	<p>Osoby i/lub rodziny zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zgodnie z definicją zawartą w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (z wyłączeniem osób odbywających karę pozbawiania wolności (nie dotyczy osób objętych dozorem elektronicznym) oraz osób, które brały udział we wsparciu realizowanym w ramach działań 7.1, 7.2 w formach takich jak: kontrakt socjalny, program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami) a także osoby w ich otoczeniu. W szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osoby długotrwale bezrobotne,

Działanie/Poddziałanie	Typ beneficjenta	Grupa docelowa/ostateczni odbiorcy wsparcia
	<p>ubóstwem itp. (w tym jednostki pomocy społecznej).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • osoby niesamodzielne ze względu na wiek, • osoby z niepełnosprawnościami, • młodzieży z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, • osoby opuszczające zakłady karne • osoby bezdomne.
<p>Poddziałanie 7.4.1 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej - projekty realizowane poza formułą ZIT.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia, • jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • przedsiębiorstwa i ich związki i stowarzyszenia (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa), w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, • osoby fizyczne prowadzące działalność oświatową na podstawie odrębnych przepisów, • instytucje rynku pracy, • podmioty ekonomii społecznej, • podmioty działające w obszarze rynku pracy, zajmujące się aktywizacją osób wykluczonych społecznie, zagrożonych ubóstwem itp. (w tym jednostki pomocy społecznej). 	<p>Osoby określone w art. 1 ust 2 ustawy o zatrudnieniu socjalnym (z uwzględnieniem ust. 3) zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zgodnie z definicją zawartą w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (z wyłączeniem osób odbywających karę pozbawiania wolności (nie dotyczy osób objętych dozorem elektronicznym) oraz osób, które brały udział we wsparciu realizowanym w ramach działań 7.1, 7.2 w formach takich jak: kontrakt socjalny, program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami) a także osoby w ich otoczeniu</p>
<p>Poddziałanie 7.4.2 Aktywne włączenie w ramach podmiotów integracji społecznej realizowane przez ZIT Zielona Góra.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia, organizacje pozarządowe, podmioty działające w obszarze rynku pracy, zajmujące się aktywizacją osób wykluczonych społecznie, zagrożonych ubóstwem itp. (w tym jednostki pomocy społecznej). 	<p>Osoby określone w art. 1 ust 2 ustawy o zatrudnieniu socjalnym (z uwzględnieniem ust. 3) zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zgodnie z definicją zawartą w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (z wyłączeniem osób odbywających karę pozbawiania wolności (nie dotyczy osób objętych dozorem elektronicznym) oraz osób, które brały udział we wsparciu realizowanym w ramach działań 7.1, 7.2 w formach takich jak: kontrakt socjalny, program integracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami) a także osoby w ich otoczeniu</p>

Działanie/Poddziałanie	Typ beneficjenta	Grupa docelowa/ostateczni odbiorcy wsparcia
Działanie 7.5 Usługi społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia, • jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • przedsiębiorstwa i ich związki i stowarzyszenia (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa), w tym osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, • osoby fizyczne prowadzące działalność oświatową na podstawie odrębnych przepisów, instytucje rynku pracy, • podmioty ekonomii społecznej, • podmioty działające w obszarze rynku pracy, zajmujące się aktywizacją osób wykluczonych społecznie, zagrożonych ubóstwem itp. (w tym jednostki pomocy społecznej). 	<ul style="list-style-type: none"> • Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. zgodnie z definicją zawartą w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 (z wyłączeniem osób odbywających karę pozbawiania wolności - nie dotyczy osób objętych dozorem elektronicznym) a także osoby w ich otoczeniu. • Osoby planujące sprawować pieczę zastępczą. • Osoby sprawujące pieczę zastępczą.
Poddziałanie 7.6.1 Wsparcie rozwoju ES poprzez działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej	<ul style="list-style-type: none"> • ośrodki wsparcia ekonomii społecznej posiadające akredytację ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego dla wszystkich typów usług wsparcia ekonomii społecznej wskazanych w KPRES, • podmiot lub partnerstwo świadczący usługi wsparcia ekonomii społecznej nieposiadający akredytacji, o ile uzyska taką akredytację przed zawarciem umowy o dofinansowanie projektu 	<ul style="list-style-type: none"> • podmioty ekonomii społecznej, w szczególności przedsiębiorstwa społeczne, ich pracownicy i kierownictwo; • osoby fizyczne (w szczególności osoby wykluczone i zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, osoby planujące założenie PES lub podjęcie pracy w PES); • partnerzy społeczni i gospodarczy, w tym przedsiębiorcy, • osoby prawne planujące utworzenie miejsc pracy w sektorze ES lub wsparcie ich funkcjonowania; • przedstawiciele jednostek sektora finansów publicznych,

2.9.7. Beneficjenci wsparcia OP 7 Równowaga społeczna

Poniżej przedstawiono szczegółowy wykaz podmiotów i instytucji realizujących projekty w ramach poszczególnych Działań/Poddziałań OP 7 RPO-L2020.

Działanie 7.1

W ramach działania 7.1 wsparto realizację 22 projektów, przy czym część ośrodków pomocy społecznej wdraża już II edycję projektów.

Tytuł projektu	Beneficjent Wiodący	Miejsce Realizacji - Powiat	Miejsce Realizacji - Gmina
Działamy Wspólnie	Ośrodek Pomocy Społecznej w Deszcznie	Gorzowski	Deszczno
Aktywna Integracja Osób i Rodzin Zagrożonych Wykluczeniem Społecznym	Ośrodek Pomocy Społecznej w Kostrzynie nad Odrą	Gorzowski	Kostrzyn nad Odrą
Projekt Na Rzecz Integracji Osób i Rodzin Wykluczonych i Zagrożonych Wykluczeniem Społecznym Ukierunkowany Na Aktywizację Społeczno-Zawodową w Gminie Bytnica	Ośrodek Pomocy Społecznej w Bytnicy	Krośnieński	Bytnica
Kompleksowe Wsparcie dla Osób Zagrożonych Wykluczeniem Społecznym W Gminie Skwierzyna	Ośrodek Pomocy Społecznej w Skwierzynie	Międzyrzecki	Skwierzyna
Projekt Na Rzecz Integracji Osób i Rodzin Wykluczonych i Zagrożonych Wykluczeniem Społecznym Ukierunkowany Na Aktywizację Społeczno-Zawodową w Gminie Dąbie	Ośrodek Pomocy Społecznej w Dąbiu	Krośnieński	Dąbie
Aktywna Integracja Kluczem Do Sukcesu	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Żarach	Żarski	Żary
Aktywna Integracja Szansą Na Samodzielność	Ośrodek Pomocy Społecznej w Sulęcinie	Sulęciński	Sulęcín
Góra Pomocy 2	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zielonej Górze	Zielona Góra	Zielona Góra
Aktywność Szansą Na Zmianę	Ośrodek Pomocy Społecznej w Międzyrzeczu	Międzyrzecki	Międzyrzecz
Aktywna Integracja Alternatywą Na Lepsze Jutro.	Ośrodek Pomocy Społecznej w Szprotawie	Żagański	Szprotawa

"Aktywizacja Społeczna I Zawodowa Mieszkańców Gminy Pszczew"	Ośrodek Pomocy Społecznej W Pszczewie	Międzyrzecki	Pszczew
„Od Aktywności Do Samodzielności” - Aktywizacja Społeczno-Zawodowa W Gminie Świdnica	Gmina Świdnica/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	Zielonogórski	Świdnica
Plan Na Jutro	Miasto Gorzów Wielkopolski/Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie	Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski
Inicjatywa Na Start	Miejsko - Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lubniewicach	Sulęciński	Lubniewice
Nowa Droga - Integracja Społeczna I Zawodowa W Gminie Przytoczna	Ośrodek Pomocy Społecznej w Przytocznej	Międzyrzecki	Przytoczna
Razem - Aktywna Integracja Klientów Mops W Żarach	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Żarach	Żarski	Żary
Wyphyn Na Głębie	Ośrodek Pomocy Społecznej w Czerwieńsku	Zielonogórski	Czerwieńsk
Przez Aktywność Do Zmiany	Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie	Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski
Razem Możemy Więcej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Deszcznie	Gorzowski	Deszczno
Góra Pomocy	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zielonej Górze	Zielona Góra	Zielona Góra
Aktywna Integracja Alternatywą Na Lepsze Jutro.	Ośrodek Pomocy Społecznej w Szprotawie	Żagański	Szprotawa
Projekt Na Rzecz Integracji Osób I Rodzin Wykluczonych I Zagrożonych Wykluczeniem Społecznym Ukierunkowany Na Aktywizację Społeczno-Zawodową W Gminie Dąbie.	Ośrodek Pomocy Społecznej W Dąbiu	Krośnieński	Dąbie

Działanie 7.2

W ramach działania 7.2 wsparciem objęto w sumie 14 projektów. Podobnie jak w przypadku działania 7.1 część powiatowych centrów pomocy rodzinie przeszła już do wdrażania II edycji projektów.

Tytuł projektu	Beneficjent wiodący - nazwa	Miejsce realizacji - powiat
Aktywność - potencjał - rozwój.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Krośnie Odrzańskim	krośnieński

Aktywna Integracja Szansą na Aktywne Życie	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Żarach	żarski
Razem aktywnie w przyszłość	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie Im. Jana Pawła II W Zielonej Górze	Zielona Góra
Razem aktywnie w przyszłość - II edycja	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie Im. Jana Pawła II W Zielonej Górze	zielonogórski
Aktywna Integracja w Powiecie Strzelecko - Drezdeneckim	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Drezdenku	strzelecko-drezdenecki
Uwierz w siebie, możesz więcej - II edycja	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Międzyrzeczu	międzyrzecki
Szansa na Samodzielność	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Żaganiu	żagański
Aktywna Integracja Szansą na Aktywne Życie	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Żarach	żarski
Aktywna integracja realizowana przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Słubicach.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Słubicach	słubicki
Nowa perspektywa - nowe możliwości	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Gorzowie Wlkp.	gorzowski
Aktywna integracja w Powiecie Świebodzińskim	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Świebodzinie	świebodziński
Uwierz w siebie, możesz więcej	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Międzyrzeczu	międzyrzecki
Aktywna integracja w Powiecie Wschowskim	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie We Wschowie	wschowski
Aktywna integracja w Powiecie Nowosolskim	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie W Nowej Soli	nowosolski
Samodzielność szansą na niezależną przyszłość	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie W Sulęcinie	sulęciński

Działanie 7.3

W Działaniu 7.3 dofinansowano ze źródeł EFS realizację 39 projektów. Beneficjentami są zarówno organizacje pozarządowe, jak i firmy prywatne.

Tytuł projektu	Beneficjent wiodący - nazwa	Miejsce realizacji - powiat	Miejsce realizacji - gmina
Kompleksowy program integracji społeczno-zawodowej na rzecz niepełnosprawnych mieszkańców województwa lubuskiego	Kontraktor Sp. z o.o.	lubuskie	

Krok do zatrudnienia	Grupa BPW Bartosz Witkowski	międzyrzecki, nowosolski, świebodziński, wschowski, zielonogórski, żagański	
Włączmy się do działania	Stowarzyszenie Aktywnego Wspierania Gospodarki	Krośnieński,	Bobrowice, Bytnica Dąbie, Gubin - gmina wiejska, Krosno Odrzańskie, Maszewo,
		międzyrzecki	Bledzew, Międzyrzecz, Przytoczna, Pszczew, Skwierzyna, Trzciel
		Strzelecko-drezdenecki	Dobiegiew, Drezdenko, Stare Kurowo, Strzelce Krajeńskie, Zwierzyn
Droga	Fundacja Integracji Społecznej "Abramis"	nowosolski	
Rozwój - Zatrudnienie - Przyszłość. Kompleksowy program integracji społeczno-zawodowej na rzecz niepełnosprawnych mieszkańców województwa lubuskiego, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Akademia Słońca Krzysztof Frąszczak	lubuskie	
Rozwiń skrzydła!	Fundacja Inicjowania Rozwoju Społecznego	lubuskie	
Integracja społeczno-zawodowa szansą na przyszłość dla 50 mieszkańców województwa lubuskiego, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	AI Edukacja Lena Andrzejewska Centrum Szkoleniowo-Doradcze	lubuskie	
Przyszłość w Twoich rękach	Grupa BPW Bartosz Witkowski	Międzyrzecki, świebodziński, wschowski, zielonogórski	
Koordinacja procesu readaptacji społecznej i zawodowej osób opuszczających jednostki penitencjarne w województwie lubuskim.	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"	lubuskie	
Wykluczeniu na ratunek		Gorzów Wlkp.	Gorzów Wlkp.

	Stowarzyszenie Pomocy Bliźniemu Im. Brata Krystyna w Gorzowie Wlkp.	Strzelecko-drezdenecki	Strzelce Krajeńskie
Razem przeciw wykluczeniu	Związek Lubuskich Organizacji Pozarządowych	krośnieński	
		sulęciński	
		zielonogórski	
		żagański	
		żarski	Żary – gmina wiejska
Aktywność na plus	Fundacja Integracji Społecznej "Abramis"	nowosolski	
Sukces zawodowy drogą do włączenia społecznego	Custom Media Group Agnieszka Kędzierska	lubuskie	
Bez barier ku integracji - Kompleksowy program integracji społeczno-zawodowej na rzecz 38 mieszkańców województwa lubuskiego, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Kontraktor Sp. z o.o.	lubuskie	
Lepsza przyszłość	Polskie Centrum Edukacji Tomasz Marciniak Spółka Jawna	lubuskie	
(Od) ważni społecznie i zawodowo	Cityschool Sp. z o.o.	lubuskie	
Aktywna integracja szansą na nowy start	Fundacja Bezpieczna Przystań	Krośnieński, świebodziński, nowosolski, wschowski, zielonogórski, żagański, żarski	
Aktywnie zintegrowany kapitał ludzki województwa lubuskiego.	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych "Krağ"	gorzowski	Kłodawa, Santok
		Gorzów Wlkp.	Gorzów Wlkp.
		Strzelecko-drezdenecki	Dobiegniew, Drezdenecko, Zwierzyn
OD A DO Z - Od Aktywności do Zatrudnienia	Fundacja Inicjatyw Społecznych "Barwy Ziemi"	lubuskie	
Od Wykluczenia Do Zatrudnienia	JMM Mariusz Lewandowski	Krośnieński, nowosolski, słubicki, świebodziński, Zielona Góra, zielonogórski, żagański, żarski	
Dobry start	Międzynarodowe Centrum Doskonalenia Kadr Sp. z o.o.	lubuskie	
Aktywni niepełnosprawni - kompleksowy program aktywizacji społeczno-zawodowej 24 niepełnosprawnych biernych zawodowo mieszkańców województwa lubuskiego.	Kontraktor Sp. z o.o.	lubuskie	

Rozwój - Zatrudnienie - Przyszłość. Kompleksowy program integracji społeczno-zawodowej na rzecz mieszkańców województwa lubuskiego, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym - edycja II.	Akademia Słońca Krzysztof Frąszczak	lubuskie	
Twoja szansa rozwoju zawodowego	Grupa BPW Bartosz Witkowski	Międzyrzecki, nowosolski, świebodziński, wschowski, zielonogórski	
Twoja szansa na lepsze jutro!	„O.K. Centrum Języków Obcych” Sp. z o.o.	lubuskie	
Kowale własnego losu	Fundacja Inicjowania Rozwoju Społecznego	lubuskie	
Ścieżka Aktywnej Reintegracji	NS Consulting Sp. z o.o.	lubuskie	
Krok do samodzielności - stop wykluczeniu	Fundacja Na Rzecz Rozwoju Przedsiębiorczości	Gorzów Wlkp.	Gorzów Wlkp.
Wsparcie społeczne i zawodowe osób z chorobą onkologiczną w woj. lubuskim	Black Butterflies	Świebodziński, zielonogórski	
Aktywni od zaraz	Stowarzyszenia Aktywnego Wspierania Gospodarki	Sulęciński, wschowski, żagański,	
Indywidualna aktywizacja społeczno-zatrudnieniowa dla kobiet z niepełnosprawnościami z woj. lubuskiego	Fundacja Aktywnej Rehabilitacji „Far”	lubuskie	
Nie daj się wykluczeniu	Vivid Consulting Sp. Z O.O.	lubuskie	
Nowi zatrudnieni	Humaneo	Krośnieński, nowosolski, wschowski, żagański	
Zaktywizowani Lubuszanie	Vision Consulting Sp. z o.o.	Lubuskie (za wyjątkiem Zielonej Góry i Gorzowa Wlkp.)	
Wnuczęta w dobrych rękach	Stowarzyszenie Wspierania Małej Przedsiębiorczości Z Siedzibą W Dobiegniewie	Strzelecko-drezdenecki	Strzelce-Krajeńskie
		świebodziński	Świebodzin
		żagański	Żagań
Razem damy radę - STOP BEZDOMNOŚCI	Fundacja Razem	świebodziński	Lubrza, Świebodzin
S.O.S.- wsparcie dla potrzebujących	Zakład Doskonalenia Zawodowego	gorzowski, międzyrzecki, sulęciński, świebodziński, wschowski, zielonogórski, żagański, żarski	
NIE dla wykluczenia	Fundacja Centrum Rozwoju Społeczno - Edukacyjno - Gospodarczego	zielonogórski	Nowogród Bobrzański, Zabór
		żagański	Wymiarki, Żagań – gmina wiejska

Aktywne włączenie drogą do sukcesu- kompleksowe wsparcie osób zamieszkujących obszary zdegradowane w gminach: Bytom Odrzański, Iłowa, Kargowa, Krosno Odrzańskie, Nowogród Bobrzański, Przytoczna, Sulęcín, Szczaniec, Świebodzin, Trzciel, Tuplice.	Biuro Ekspertyz I Rozwoju Gospodarczego	Krośnieński	Krosno Odrzańskie
		międzyrzecki	Trzciel, Przytoczna
		nowosolski	Bytom Odrzański
		sulęciński	Sulęcín
		świebodziński	Świebodzin, Szczaniec
		zielonogórski	Kargowa, Nowogród Bobrzański
		żagański	Iłowa
		żarski	Tuplice

Poddziałanie 7.4.1

Beneficjentami wsparcia w ramach Poddziałania 7.4.1 są centra integracji społecznej. W sumie wsparto 7 projektów.

Tytuł projektu	Beneficjent wiodący - nazwa	Miejsce realizacji - powiat	Miejsce realizacji - gmina
Szansa na lepsze jutro	Fundacja Centrum Rozwoju Społeczno - Edukacyjno - Gospodarczego	żarski	Jasień, Lubsko Żary
		żarski	Żary - gmina wiejska
Ekonomia Społeczna z Sukcesem	Profi Biznes Group Sylwia Karina Majewska	Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski
Wystandardyzowane wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ubóstwem poprzez utworzenie nowego Centrum Integracji Społecznej i wsparcie 6 dotychczas istniejących Centrów	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych "Krağ"	gorzowski	Witnica
		Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski

Integracji Społecznej na terenie województwa lubuskiego.		strzelecko-drezdenecki	Dobiegiew Drezdenko Strzelce Krajeńskie Zwierzyn
		żagański	Żagań
Reintegracja społeczno-. zawodowa w 7 Centrach Integracji Społecznej połączona z animacja otoczenia	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych "Kraąg"	gorzowski	Kłodawa Witnica
		Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski
		międzyrzecki	Trzciel
		strzelecko-drezdenecki	Dobiegiew Drezdenko Zwierzyn
Kompleksowe i wystandaryzowane aktywizowanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez tworzenie nowych i wsparcie istniejących CIS-ów na terenie woj. lubuskiego.	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"	gorzowski	Kostrzyn nad Odrą
		nowosolski	Kożuchów
		słubicki	Rzepin
		świebodziński	Świebodzin
		wschowski	Wschowa
		żagański	Małomice
		żarski	Łęknica
CIS jako szansa	Cech Rzemiosł Różnych I Przedsiębiorczości	międzyrzecki	Trzciel
		świebodziński	Lubrza Skąpe Świebodzin

Reintegracja społeczno- zawodowa w 7 Centrach Integracji Społecznej połączona z animacją otoczenia	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"	gorzowski	Kostrzyn nad Odrą
		nowosolski	Kożuchów
		słubicki	Rzepin
		wschowski	Wschowa
		żagański	Małomice
		żarski	Łęknica

Poddziałanie 7.4.2

Wybór projektów do dofinansowania w ramach Poddziałania 7.4.2 odbywał się z udziałem Instytucji Pośredniczącej (ZIT MOF ZG), która oceniała składane wnioski o dofinansowanie. Ostatecznie do realizacji wybrano 2 projekty.

Tytuł projektu	Beneficjent wiodący - nazwa	Miejsce realizacji - powiat	Miejsce realizacji - gmina
Lepsze jutro	Miasto Zielona Góra/Centrum Integracji Społecznej	Zielona Góra	Zielona Góra
		zielonogórski	Czerwieńsk Sulechów Świdnica Zabór
Lepsze jutro II	Miasto Zielona Góra/Centrum Integracji Społecznej	zielonogórski	Czerwieńsk

Działanie 7.5

Zwiększeniu dostępności do wysokiej jakości usług społecznych służyła realizacja 26 projektów. Beneficjentami były przeważnie organizacje reprezentujące III sektor. Mniejsza liczba projektów jest realizowana przez jednostki samorządu terytorialnego.

Tytuł projektu	Beneficjent wiodący - nazwa	Miejsce realizacji - powiat	Miejsce realizacji - gmina
Parasol - usługi opiekuńcze w powiecie krośnieńskim.	Fundacja Na Rzecz Collegium Polonicum	krośnieński	
Poznaj nowy świat dla seniorów	Ośrodek Integracji Społecznej	Zielona Góra	Zielona Góra
Opiekuńcze Skrzydła Powiatu	Fundacja Na Rzecz Collegium Polonicum	słubicki	Cybinka Górzycy Ośno Lubuskie Rzepin Słubice
Trener pracy dla osób z autyzmem		krośnieński	
		nowosolski	

	Stowarzyszenie Pomocy Osobom Autystycznym "Dalej Razem"	świebodziński Zielona Góra zielonogórski żagański żarski	
Aktywnie przez Życie	Fundacja Na Rzecz Rozwoju Przedsiębiorczości	wschowski	Wschowa
Droga do samodzielności osób z autyzmem	Stowarzyszenie Pomocy Osobom Autystycznym "Dalej Razem"	krośnieński nowosolski świebodziński wschowski Zielona Góra zielonogórski żagański żarski	
Znowu aktywni	Black Butterflies	lubuskie	
Otwórz się na pomoc	Województwo Lubuskie/Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej	gorzowski krośnieński międzyrzecki nowosolski stubiński strzelecko-drezdenecki sulęciński świebodziński wschowski zielonogórski żagański żarski	
Model środowiskowych usług opiekuńczych i asystenckich dla osób niepełnosprawnych i niesamodzielnych.	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"	Gorzów Wielkopolski świebodziński	Gorzów Wielkopolski Świebodzin
Usługi społeczne dla mieszkańców powiatu strzelecko - drezdeneckiego	Powiat Strzelecko - Drezdenecki/Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	strzelecko-drezdenecki	
ZGrani z asystentami	Miasto Zielona Góra/Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej W Zielonej Górze	Zielona Góra	Zielona Góra
Rozwój jakości usług społecznych na terenie Gminy Pszczew	Gmina Pszczew/Ośrodek Pomocy Społecznej W Pszczewie	międzyrzecki	Pszczew

Aktywni Seniorzy w Gminie Bojadła!	Gmina Bojadła	zielonogórski	Bojadła
Rozwój usług społecznych w gminie Kargowa	Gmina Kargowa	zielonogórski	Kargowa
Rozwój usług społecznych w Gminie Bledzew	Gmina Bledzew	międzyrzecki	Bledzew
Rozwój usług społecznych w Gminie Małomice	Gmina Małomice	żagański	Małomice
Od bierności do aktywności w życiu społecznym - Utworzenie Klubu Seniora i Klubu Rodziny w Gminie Wymiarki	Gmina Wymiarki	żagański	Wymiarki
Gmina Rzepin dla seniorów!	Gmina Rzepin	stubiński	Rzepin
Nie jesteśmy sami - kompleksowy program wsparcia osób niesamodzielnych i niepełnosprawnych z gminy Sulęcinek	Gmina Sulęcinek/Ośrodek Pomocy Społecznej w Sulęcinku	sulęciński	Sulęcinek
Dzienny Dom Pobytu Homini w Świebodzinie	Stowarzyszenie Na Rzecz Edukacji "Pomost"	świebodziński	
Dom Opieki w Gminie Otyń.	Fundacja Instel	nowosolski	Otyń
Standaryzacja usług opiekuńczych i asystenckich z utworzeniem Centrum Usług Środowiskowych na terenie powiatu gorzowskiego.	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"	gorzowski	Bogdaniec Deszczno Kłodawa Kostrzyn nad Odrą Lubiszyn Santok Witnica
		Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski
Utworzenie i prowadzenie 4 Klubów Wsparcia Seniora na terenie 3 powiatów województwa lubuskiego.	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych "Krań"	Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski
		strzelecko-drezdenecki	Drezdenko Zwierzyn
		świebodziński	Świebodzin
Szczanieckie Usługi Społeczne.	Gmina Szczaniec	świebodziński	Szczaniec
Rozwój Usług Społecznych na terenie miasta Gorzowa Wlkp. i gminy Deszczno.	Stowarzyszenie Pomocy Bliźniemu Im. Brata Krystyna W Gorzowie Wlkp.	gorzowski	Deszczno
Rozwój Usług Społecznych na terenie miasta Gorzowa Wlkp. i gminy Deszczno.	Stowarzyszenie Pomocy Bliźniemu Im. Brata Krystyna W Gorzowie Wlkp.	Gorzów Wielkopolski	
		strzelecko-drezdenecki	Strzelce Krajeńskie
Nasze mieszkanie - nasza przyszłość	Stowarzyszenie Dzieci i Młodzieży	nowosolski	Nowa Sól

	Niepełnosprawnej "Pomóż Nie Będę Sam"		
--	--	--	--

Poddziałanie 7.6.1

W ramach Poddziałania 7.6.1 przeprowadzono dwie edycje konkursów, które pozwoliły wyłonić podmioty odpowiedzialne za wsparcie na terenie dwóch subregionów (gorzowskiego i zielonogórskiego) rozwoju ekonomii społecznej. Tymi podmiotami są: OWES w Zielonej Górze (jego założycielem jest Fundacja Na Rzecz Collegium Polonicum) oraz LOWES w Gorzowie Wlkp. (partnerem wiodącym jest Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Rozwój”).

Tytuł projektu	Beneficjent wiodący - nazwa	Miejsce realizacji - powiat	Miejsce realizacji - gmina
Rozkręcamy społeczny biznes	Fundacja Na Rzecz Collegium Polonicum	gorzowski	
		krośnieński	
		nowosolski	
		słubicki	
		sulęciński	
		świebodziński	
		wschowski	
		Zielona Góra	Zielona Góra
		zielonogórski	
Rozkręcamy społeczny biznes!	Fundacja Na Rzecz Collegium Polonicum	żarski	
		krośnieński	
		nowosolski	
		słubicki	
		sulęciński	
		świebodziński	
		wschowski	
		Zielona Góra	
		zielonogórski	
Lubuski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"	żagański	
		gorzowski	
		Gorzów Wielkopolski międzyrzecki	Gorzów Wielkopolski

		nowosolski	
		słubicki	Rzepin
		strzelecko- drezdenecki	
		świebodziński	
		wschowski	Wschowa
		żagański	
		żarski	Łęknica
Lubuski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"	gorzowski	
		Gorzów Wielkopolski	
		międzyrzecki	
		nowosolski	
		słubicki	Rzepin
		strzelecko- drezdenecki	
		świebodziński	
		wschowski	Wschowa
		żagański	
		żarski	Łęknica

Zamawiający:

Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego
ul. Podgórna 7
65-057 Zielona Góra

Wykonawca:

Openfield Sp. z o.o.
ul. Ozimska 4/7
45-057 Opole